This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Phil 4575.10

HARVARD COLLEGE LIBRARY

FROM THE
George Schünemann Jackson
FUND
FOR THE PURCHASE OF BOOKS ON
SOCIAL WELFARE & MORAL PHILOSOPHY

GIVEN IN HONOR OF HIS PARENTS, THEIR SIMPLICITY
SINCERITY AND FEARLESSNESS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BENJ. C. H. HÖIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM.
Tryckte hos *Johan Hörberg*,
1825.

Digitized by Google

Printed in Sweden

Phil 4575.10

HARVARD COLLEGE
JUN 20 1924
LIBRARY

Jackson fund
(5 vols)

Digitized by Google

ANMÄLAN.

Den Samling af Skrifter, hvaraf Första Delen nu lemnas i Allmänhetens händer, är ämnad at uptaga dels sådana, som på Författarens föranstaltande eller med hans bifall redan förut blifvit til trycket befordrade, dels ock sådana, som finnas ibland hans efterlemnade manuscripter, och äro af den beskaffenhet, at de, med mindre fara at misstydas och missbrukas til andra, än Författarens, afsigter, kunna ibland Allmänheten spridas. Hvarken de förra således eller de sednare höra til den class, om hvars egenheter man redan för flera år sedan haft tilfälle at meddela nödiga underrättelser, och hvars rätta och fullständiga tolkning torde i dess hieroglyphiska skick vara högst få, kanske ingen, utom Författaren sjelf, förbehållen.

Med afseende på denna erinran, torde det tyckas, som hade denna Samling långt för detta bort utgifvas; men den revolutionära förvir-

Digitized by Google

*ring och öfverdrift, som i våra dagar plågat äfven Litteraturens verld, har gjort det nödvändigt, at afbida et tidskifte, då, vid passionernas och villornas dyning, sinnena med mera sans och mera känsla för deras inre halt, förmådde egna sin upmärksamhet åt goda Författares arbeten. För öfrigt hafva Utgifvarne äfven förmodat, at dessa skrifter, så mycket de än, til både tankar och framställning, kunde bli urmodiga, likväl ej genom detta dröjsmål skulle förlora något af sit egentliga värde, och tillika, at den efterverld, som med oväld bestämmer sina Dyrkares förtjenster, för Författaren ännu ej fullkomligen inträdt. Emedlertid, såsom innehafvare af hans efterlemnade handskrifter, och utan tvifvel äfven af den säkraste erfarenheten och kännedomen af hans signaturer, såsom derjämte de bäst underrättade om äktheten eller oäktheten af dem bland tryckta upsattser, hvilka man vanligen förer på hans räkning *), och framför allt såsom af alla de*

---

*) *Flera misstag i detta hänseende hafva tid efter annan offentligen blifvit yttrade, hvilka man, med upräknandet af alla de i tryck utgifna skrifter, som äro af Författarens hand, torde i någon af de följande Delarna få tilfälle at rätta.*

Digitized by Google

strängast förpligtade och mest beredvillige at använda all möjlig sorgfällighet vid deras utgifvande, hafva Utgifvarne ej trott sig vidare til en osäker framtid böra upskjuta samlandet och kungörandet af de Acter, på hvilka efterverldens dom en gång skall stöda sig; och de hafva så mycket mindre för det närvarande tvekat at dertil göra en början, som det nu tiläfventyrs bör hvarken gälla för en oartighet eller et smicker emot Samtiden, om man anser den både behöfva och äfven börja känna behofvet af dylika skrifter. Den enskillda tacksamheten äger dessutom ej et skönare tilfälle at yttra sig, än då den kan medverka til den allmänna; och Utgifvarne känna ej för sig en högre ärelystnad, än den, at efter sin ringa förmåga bidraga til aftäckandet af den minnesvärd, som Författaren åt sig sjelf uprest i sina verk, och utom hvilken alla andra, som man ville upföra, skulle blifva utan grund och betydelse.

De i denna Del förekommande Afhandlingar äro:

I. Om Anledningen, Hufvudinnehållet och de sednare Framstegen och Förbättringarna af

Digitized by Google

den Critiska Philosophien, *förut tryckt i den af G. A. Silverstolpe utgifna Litteratur-Tidning för åren 1795 — 97. Den har ej hunnit omfatta alla momenterna af sin rubrik, och den fortsättning, som vid första styckets slut för et annat tilfälle är lofvad, har sedan aldrig af trycket utkommit, eller ibland handskrifterna kunnat uptäckas; det oaktadt, kan dock detta stycke, som börjar och fulländar afhandlingen* om Anledningen til den Theoretiska Critiska Philosophien, *i och för sig sjelft anses för et Helt.* . . . . . Sid. 1.

II. Om et Pragmatiskt Afhandlingssätt i Historien, *införd i samma Tidning för åren 1796 och 1797, äfven med löfte om fortsättning, som dock sedan ej blifvit utgifven, och troligen blott i Författarens tankar existerat. Denna Afhandling har blifvit i Tysk öfversättning tryckt i* Woltmanns Zeitschrift für Geschichte und Politik. *Jahrgang 1803. B:d 1.* . . Sid. 169.

III. Om de Gamlas och de Nyares Vitterhet och Vältalighet i jämnförelse med hvarandra, *också tryckt i ofvannämnde Tidning för år 1795, och til slut utförd.* . . . Sid. 209.

Digitized by Google

IV. Försök at förklara uphofvet til Skön Konst och dess första arter; *dess början, först tryckt i Journal för Svensk Litteratur för år 1807 (5:te B:det), har sedan blifvit omtryckt och fortsatt i Lyceum, 2:dra Häftet (1811), til första styckets slut. Den del af 2:dra stycket, som nu först meddelas Allmänheten, är hämtad ur et manuscript, skrifvet med en slags chiffer- eller förkorrtningsstil, hvilken dock är vida begripligare än den, som förekommer i Författarens utkast til Föreläsningar, häldst som den uptager alla orden af en period, ehuru mer eller mindre förkorrtade och symboliserade, och ej, såsom i nyssnämnda utkast, ofta lemnar hvartannat och hvart tredje ord, stundom ock halfva och hela meningar, åt läsarens gissning at fylla. Det är dock klart, at et concept, äfven med denna utförligare förkorrtningsstil, är et concept i strängare bemärkelse, och at en sådan stil, så tjenlig den för öfrigt är at närmare följa tankens hastighet, likväl i och med detsamma ej tillåter den stilistiska fullkomlighet, som endast den lugnare granskningen kan meddela. Det var derföre alltid Författarens vana, at vid utskrifningen af et dylikt concept göra större eller mindre förändringar, at gifva mera bestämdhet åt uttrycken, borrtskära öfverflödiga*

Digitized by Google

delar, omflytta andra, eller gifva åt mera hufvudsakliga en starkare höjning. Jämnförelsen mellan det redan förut tryckta af denna Afhandling och conceptet dertil intygar ock på det tydligaste, at äfven vid det förstnämnda dylika rättelser, och stundom en strängare omarbetning, ägt rum. Man hoppas således, at Läsaren häldre än at fästa sig vid de vårdslösheter, som i denna fortsättning möjligtvis förekomma, och hvilka Författaren sjelf visst aldrig skulle tillåtit at i dagen framträda, med nöje skall emottaga de vinkar, som til ämnets ytterligare utredande här äro gifne, och anse afbrottet af denna Afhandling, äfven i sit embryoniska skick, för en verklig förlust. — Denna erinran önskar man måtte för Läsaren ständigt vara närvarande vid alla andra på samma sätt conciperade upsattser, som i denna Samling kunna förekomma. Sid. 241.

V. Om Skön Konst hos de Nyare. *Denna Afhandling är tryckt efter en handskrift, vid hvilken Författaren sjelf laggt sidsta handen, men hvaraf blott första Afdelningen blifvit funnen. Några rader af den följande, mot sidsta arkets slut, gifva dock tilkänna, at Författaren varit i begrep at fortsätta dess utarbetning; kanske har den, då flera kännemärken tyckas föra den til*

Digitized by Google

et sednare datum, blifvit afbruten igenom Författarens död. Likväl finnes et manuscript, som med detta står i nära sammanhang; men då det ej så bestämdt börjar, der det andra slutar, dessutom saknar titel och likväl begynnes med enheten i arktal, är man ej förvissad om, huruvida det är en fortsättning eller ej, hvarföre man ock beslutit at spara det til en af de följande Delarna; häldst som det är af betydlig omfattning och i tryck torde uptaga mindst 200 sidor. Dess redan började dechiffrering synes ej möta några synnerliga svårigheter. Sid. 307.

Samlingens återstående Delar äro ämnade at innehålla följande skrifter:

Den 2:dra: 1. Afhandling om den Philosophiska Constructionen. 2. Undersökning, huruvida den Philosophi, hvars grundteckning är gifven i Afhandlingen om den Philosophiska Constructionen, bör få namn af idealistisk.

Den 3:dje: Nyss Anförda afhandling om de Nyares Konst, *samt en annan, äfven i chiffer, och af lika vidd, också utan titel, innehållande et* Utkast til den Sköna Konstens Historia.

Digitized by Google

Den 4:de: Åtskilliga smärre, til största delen förut otryckta, Afhandlingar i flera kundskapsgrenar, Tal, Recensioner, som angå vigtigare skrifter, och äro af et mer än tilfälligt värde.

Den 5:te: Åtskilliga på Latinska språket författade, dels tryckta, dels otryckta Afhandlingar, bestående i Academiska Disputationer, hvaraf de 5 sidsta utkommo näst före Författarens död; hans Inaugural-Oration: de Limitibus Rationis humanæ, *samt en Afhandling, inlemnad til Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Academien, under titel af* Comparatio Æsthetica inter Auctores Aureæ et Argenteæ Ætatis Latinos, *af år 1807.*

Vissa fragmentariska upsattser af något större interesse, strödda tankar öfver märkvärdigare Scribenter, stycken ur Författarens anteckningar under sina utrikes resor, torde komma at utgöra en 6:te Del; dock kan detta ej med någon säkerhet lofvas. För öfrigt få Utgifvarne tilkännagifva, at de ännu ej öfvergifvit sin föresatts, at äfven i tryck förvara Författarens utkast til Föreläsningar i särskillda delar af Philosophien, hvilka man i mer än et afseende skulle kunna, i likhet med de Gamla, kalla hans

Digitized by Google

Acroamatiska och Esoteriska Skrifter. Utgifvarne våga dock knapt af dessa företaga sig någon dechiffrering, och tro sig göra bäst, om de låta trycka dem i det skick, hvari de befinna sig, endast til et inskränkt antal exemplar, och utan at igenom Bokhandeln gifva dem någon vidsträcktare publicitet. Mot dem, som skulle anse dessa skrifters utgifvande såsom nog djerft, och kanske nog stridande emot Författarens önskan, kunde man i detta fall använda ARISTOTELES' *ursägt til sin Lärjunge* ALEXANDER, *då denne förebrådde honom, ut han utgifvit sina acroamatiska skrifter, at "de voro både utgifne och icke utgifne." "De voro i sanning, tillägger* PLUTARCHUS, *endast tjenlige til en ledtråd för dem, som från början och grunden blifvit undervisade i dessa ämnen." Dylika, för blott et ringa antal läsare beräknade uplagor, äfven af sådana skrifter, som kunde finna en större Allmänhet, äro för ingen del ovanliga hos andra nationer, och sakna til och med hvarken äldre eller nyare exempel i vårt eget land.*

Sluteligen få Utgifvarne meddela den underrättelsen, at de, til authenticitetens bestyrkande

Digitized by Google

af de förr ej utgifna skrifterna, och för at lemna äfven åt andra tilfälle at i en framtid rätta de misstag, som kunnat vid deras dechiffrering insmyga sig, ämna å behörig ort anhålla om deras förvarande på Kongl. Academiens i Upsala Bibliothek.

UTGIFVARNE.

Digitized by Google

Om

Anledningen, Hufvudinnehållet

och de sednare

Framstegen och Förbättringarna

af

den Critiska Philosophien.

Digitized by Google

Digitized by Google

INLEDNING.

Et philosophiskt system, som vore fullkomligen consequent, hvars alla särskillda delar vore i et bestämdt sammanhang, och som kunde härledas ur en enda grundsatts, hvilken åter ej vidare behöfde bevisas, et sådant system skulle föra til det mål man i så många århundraden förgäfves sökt, förena alla Philosopher om en lärobyggnad, och verkligen vara, hvad de flesta philosophiska partier hittils orätt trott sig äga, Philosophien bragt til vissheten af en vetenskap. Vore detta system funnet, så skulle dess särskillda sattser, rätt förstådda, vara lika allmänt antagna, som Mathematikens och Physikens. Man skulle ej, då man gått några steg fram, finna sit bemödande fruktlöst, och nödgas stiga lika många tilbaka. De ämnen, som högst interessera menskligheten, skulle vara på et för alla tider tilfredsställande sätt afgjorda, och menniskans högre odling verkeligen börjad. Hvarföre är då detta system ej funnet? Är man ej berättigad at af erfarenheten sluta til dess omöjlighet, då de skarpsin-

Digitized by Google

nigaste män, som dock ofta tillika varit upfinnare i andra kundskapsgrenar, under all den tid menniskoslägtet ägt vetenskaper, förgäfves användt alla sina krafter at finna det? Och om denna omöjlighet är afgjord, hvarföre kan menniskoslägtet aldrig uphöra at göra frågor, som blott af Philosophien kunna besvaras?

I intet tidehvarf har den öfvertygelsen varit så allmän, som i det närvarande, at Philosopherne fåfängt bemöda sig at sig emellan en gång afgöra hvad som i de Philosophiska vetenskaperna är otvifvelaktigt, ledsnaden och föraktet för alla de abstracta undersökningar, som leda til visshet i dem, aldrig så rådande; och tillika har aldrig behofvet af säkra grundsattser i de vigtiga ämnen de afhandla, varit starkare och tydligare kändt. Vi tyckas vara återförde til Reformationsseklets gäsning. Tänkesätten öfver de ämnen, som alltid måste sysselsätta menniskor, så länge de ej kunna vara bekymmerslösa om sit eget väl, hafva aldrig varit mera stridiga. Tingens närvarande ordning trycker. Man känner menskligheten interesse lifligare än någonsin, och detta interesse är ej fastställdt. Naturen upkallar sina grundkrafter, och dessa krafters riktning tyckes vara obestämd. Men om erfarenheten å ena sidan visar oss svårigheten at afgöra Philosophi-

Digitized by Google

ens vigtiga upgifter, så visar den dock tillika å den andra, at hvarje tidehvarf ägt tilräckelig förmåga at arbeta sig up til de begrep, hvaraf det egenteligen haft behof; och vi äre berättigade at antaga, at naturen, då den i alla sina anstalter tyckes haft afseende på menniskan, ej gjort henne til den olyckligaste af alla varelser — med medvetande af pligter, dem hon aldrig kan upfylla, af et mål, dit hon aldrig kan närma sig och af nödvändigheten af kundskaper, dem hon aldrig kan förvärfva.

Menniskans naturliga tilstånd är egenteligen det, hvartil hon sträfvar, ej det, hvari hon är; men dock äro de förberedelser, som leda henne til sit högsta mål, nödvändiga. Menniskoslägtets misstag höra til dess upfostran; och det liknar derunder Hercul's jätte, som upsteg ifrån hvarje fall med förnyade krafter. Den yttersta grunden til menniskans olika bemödanden at hinna sin bestämning innehålles nödvändigt i hennes begrep derom: alla hennes begär bero af hennes föreställningar. Huru många religionskrig, huru många förföljelser, skulle ej hafva varit löjliga äfven för hufvudactörerna, om et enda begrep varit tilräckeligen bestämdt?

Philosophien innehåller och afgör dessa vigtiga begrep, eller at afgöra dem är åtminstone

Digitized by Google

dess afsigt. Ännu förtjenar den ej namn af vetenskap, ännu äger den kanske ej de fasta och afgjorda yttersta grundsattser, som dertil fordras, och helt visst äro ej dessa grundsattser använda til sina yttersta följder; men skilljaktigheterna öfver sjelfva sättet at upsöka dem hafva hos de förnämsta tänkare i dessa ämnen försvunnit, och den väg, hvarpå vi böre finna dem, är redan öpnad. Nödvändigheten af dessa bestämda begrep, grundsattser och följder, för mensklighetens högsta interessen, bör upmuntra oss at sammandraga våra bemödanden til de philosophiska kundskapernas fullkomnande, genom det hopp den tillika gifver oss, at vi dock måste finna dem, så vida undersökningar om dem hvarken af verldsligt eller andeligt förtryck blifva eller kunna mera blifva hämmade. At detta tidehvarf så sent inträffar; at samlingen af de högsta och vigtigaste menskliga begrepen ännu ej kunnat aflägga sit blygsamma namn af et blott begär at kunna upställa och afgöra dem, af blott kärlek till vishet; at seklers oafbrutna mödor ej förmått uplyfta Metaphysiken, Moralen och Naturrätten, til rangen af vetenskaper, då likväl alla de öfriga vunnit sin utveckling; dertil ligger orsaken ej blott i sjelfva ämnenas svårighet, ej blott i det tanketvång, som någon förtryckares passioner ålaggt;

Digitized by Google

utan närmast deri, at de vetenskaper, som dels utgöra, dels bero af, utvecklingen af grunderna til alla kundskaper och all vetenskap, ej förr kunna, äfven blott i begrepet, vara til, än ett förråd af kundskaper och vetenskaper redan verkeligen finnes.

Men reformer i vetenskapernas verld likna dem i den politiska. Sällan företagas de efter en förutgjord plan. Man lemnar ej sin närvarande ställning, blott för at genom öfverläggning söka en bättre; man njuter i den de fördelar man äger, så länge man kan, utan at bekymra sig om huruvida et annat bättre läge äfven kan vara at hoppas. Nöden måste tvinga til omtanka; verksamheten har sällan högre föremål, än at hjelpa ur en närvarande förlägenhet; man använder blott så mycket bemödande, som dertil är nödvändigt. På detta sätt hafva nya systemer i Philosophien upkommit. Genom de gamlas utveckling, genom de följder man deraf dragit, har man råkat på en svårighet, eller en inconsequents, som man i sit antagna system ej kunnat uplösa. Deraf nya försök gjorda, begrepen nogare bestämda, nya abstractioner upfunna, högre grundsattser sökta, och nya lärobyggnader upresta på en grund, den man ej känt, emedan ännu högre grundsattser dertil hade fordrats, hvilka derföre

Digitized by Google

åter måst undergå de gamlas öde. Philosophiens Historia är ej annat, än historien om abstractioner och distinctioner och de philosophiska begrepens bestämning.

At fordra af en Philosoph, at han skall vara fullkomligen consequent i sina sattser, är att fordra, at han skall verkeligen innehafva Philosophien såsom et fulländadt system eller såsom vetenskap; och hvilken Philosoph kan ännu berömma sig af at hafva öfvertygat någon, utom sina egna anhängare, at han äger den? Men man kan fordra af hvar och en, som antagit vissa grundsattser i Philosophien, at han efter dem är consequent, at han hyser den oblandade kärlek för sanningen, som gör honom obekymrad om följderna af sina grundsattser, om de än skulle stöta hans högsta interessen: man kan fordra, at han skall upoffra allt för sin vettgirighet; den utgör hvarje vetenskapsidkares enda interesse såsom vetenskapsidkare. Det är sannt, at sanningen hittils varit mer och mindre farlig för dess bekännare; — jag vet ej, om detta alltid ökar deras förtjenst, som tro sig vara dess martyrer; en lärare äfven af den theoretiska Atheismen borde åtmindstone ej dömas efter sin theori, men efter sin moralitet, då det är afgjordt, at menniskan kan til den grad vara

Digitized by Google

i stridighet med sig sjelf, at hon kan vara dygdig, ehuru hennes sattser, förvandlade til practiska, skulle uphäfva all moralitet. — Men det är otvifvelaktigt, at consequents i theorien är det enda sättet at åstadkomma nyttiga reformer i Philosophien. Så länge dess högsta grundsatts ännu är at finna, gifves ej annat sätt at befordra dess framsteg, än at af det antagna draga alla möjliga slutsattser, til dess man stöter på en orimlighet. Blott derigenom, at man uptäcker den, kan man sätta sig sjelf eller sina efterträdare i stånd at genom et nytt eller dock förändradt system, genom en ny bestämning af hufvudbegrepen, kullkasta det förra, och slutteligen så vida bestämma begrepen, at något lyckligare snille blott behöfver göra et förnyadt försök, för at finna de rätta grunderna til menskliga kundskaperna, och deri uplösningen af de frågor, hvilka genom de med vår natur förbundna interessen ouphörligen upkastas, och hvilka i samma mån med mera svårighet afvisas, som menniskans odling tiltager.

Vid våra dagar hafva de gamla Philosophiska Systemerna, omkring hvilkas hufvudsattser alle de, som gjort vigtiga undersökningar om menniskan och dess högsta bestämmelse, hittils irrat, ändteligen hunnit blifva så utvecklade, at

Digitized by Google

allas svårigheter blifvit synbara, och en allmän reform derigenom både möjlig och nödvändig at företaga. Denna reform är börjad, och til större delen ändad af en man, som torde i hvad vetenskapsgren som häldst ännu haft få likar, för hvars skarpa blick naturen med lydnad tyckes öpna sina hemligheter, och hvars afundsfria ära, såsom ett stort snille och såsom tilkommande seklers välgörare, det först tilhör den tacksamma efterverlden at rätt tolka. Våre fleste läsare torde äfven redan til namnet hafva sig denna man bekant; det är den ännu lefvande Professor KANT i *Königsberg*. Om den nya Philosophi, hvars Stiftare han är, och som af sit hufvudgöromål fått namn af den *Critiska*, hafve vi här företagit oss at gifva et begrep. — Men om denne utomordentelige man lyckats at bringa de philosophiska undersökningarna til den höjd, at blott et steg ännu fordras, för at upnå den visshet och det sammanhang man i Philosophien så länge förgäfves eftersträfvat, böre vi dock ej glömma de snillens förtjenster, som burit facklan framför honom, och som förut utvecklat begrepen til den grad, at han blott behöfde lägga sidsta handen vid detta stora verk. Ännu äro icke deras arbeten öfverflödiga för tänkaren, ännu uplysa de synpunkter, hvarur de

Digitized by Google

betraktat dessa ämnen, och tjena äfven genom det falska, som i dem befinnes, at bevisa eller åtmindstone göra riktigheten af den critiska Philosophien tydlig, genom uptäckandet af grunden til deras villfarelser. Förgäfves skulle man äfven söka att känna en reform, då man ej känner det som är reformeradt. — Det gifves en ledtråd i de philosophiska försöken, et anlag i de menskliga förmögenheterna, hvilket alle Philosopher följt, hvilket varit hufvudorsaken til alla menskliga förståndets både framsteg och afvägar, och hvilket man måste uptäcka, för at rätt känna all Philosophi. Den critiska Philosophien upgifver sjelf denna ledtråd och i den äfven grunden til alla afvikningar i de föregående systemerna. Den kan, blott i detta afseende, utan kännedom af dem ej rätt förstås. Då afsigten med denna afhandling är, at gifva et begrep derom, och at väcka våra Läsares upmärksamhet på ämnen, som hittils alltför litet sysselsatt tänkare i vårt Fädernesland, hafve vi trott oss böra förutsända en undersökning om anledningarna til den närvarande Critiska Philosophien.

Vi göre oss tillika hopp om kännares mildare omdöme, om vi någon gång nödgas härvid nyttja ord, som förut i vårt språk ej varit kän-

Digitized by Google

da, til vårt ändamål närmare bestämma dem vi äge, och öfverföra dem ur andra, som alldeles saknas, eller som vi ej våge tilskapa å nyo. I de flesta fall vid sådana försök, är det en nödvändighet at låna termerna ur det språk, som vetenskapernas lagstiftare sjelfve nyttjat. Nya begrep fordra nödvändigt nya tecken. Philosopherne äga alltid, i likhet med andra vetenskapsidkare, tilstånd at nyttja dem, då de äro tecken til bestämda begrep, och så vida de ej upfinnas för at dölja bristen deraf.

Digitized by Google

Förra Stycket.

Om den Theoretiska delen af den Critiska Philosophien.

I. Afdelningen.

Om Anledningen til den Theoretiska Critiska Philosophien.

Menniskan ledes först til all sin verksamhet af sina råaste behof; men hon börjar ej förr at förvärfva sig begrep, ej förr at tänka, än hon gör sig en, ehuru oftast oredig och ofullkomlig, idé om Lycksalighet och hänför dertil allt, som kan verka både på hennes ursprungliga och på hennes genom vana och associationer af föreställningar förvärfvade behof. Men ifrån den stund, då hennes förnuft börjar blifva verksamt, måste hon, genom dess verkan på begärelseförmågan, känna nödvändigheten af et sätt at handla, hvaraf hennes värde såsom menniska beror, och tillika göra sig et begrep om en förtjenst i sina gerningar och afsigter, såsom det enda vilkoret för hennes lycksalighet, hvilken hon, ledd af samma förnuft, utsträcker til hoppet för et tilkommande lif. Detta förnuft tillika med hela hennes kundskapsförmåga är en kraft; och då en kraft

Digitized by Google

ej kan gifvas utan et beständigt sträfvande åt yttra sig, måste hon äfven känna et behof af sjelfva utöfningen och verksamheten af denna kundskapsförmåga, et begär efter kundskaper för kundskapers skull. De särskillda interessen, som derigenom upkomma, och hvaraf det ena är et practiskt, som har afseende på dess villja och handlingssätt, det andra et theoretiskt, grundadt i det menskliga förståndets natur, bestämma å ena sidan allt Philosophiens innehåll, hvilket måste utgöra svaret på de frågor, som genom dessa interessen nödvändigt väckas, under det de å andra sidan utgöra driffjädrarna til hennes bemödanden at derpå finna svar, eller til de framsteg hon i philosophiska kundskapers förvärfvande gör. Hvad kan jag veta, hvilka äro gränsorna för möjliga kundskaper? — Hvad bör jag göra? — Hvilket är mit förhållande til verlden och dess Uphof; hvad får jag hoppas? — Svaren på dessa tre hufvudfrågor, eller kundskapen om Sanning, Dygd och Lycksalighet, utgör Philosophiens ämne.

Men det är ej det theoretiska interesset, ej blotta begäret efter kundskaper, som först drifver menniskan til undersökningar. Hennes practiska interesse, så vida det angår hennes lycksailghet, väcker aldraförst hennes forskningsgåfva.

Digitized by Google

Det theoretiska interesset kan först äga rum, sedan undersökningarna äro en gång började, och tilväxer, då omständigheter ej hindra kundskapsförmågan i dess naturliga utveckling, i samma mån, som de utvidgas. Huru skulle äfven en kraft, som ännu ligger outvecklad, kunna yttra sig i et behof? Menniskan måste en gång hafva känt sina förmögenheter genom deras af de första behofven aftvungna verksamhet, förr än hon kan känna behofvet af denna verksamhet.

I superstition ligger första fröet til all Philosophi. Så länge menniskan ej är plågad af fruktan för et ondt, det hon ännu ej erfarit, så länge hennes begär upfyllas i den ordning de upkomma, så länge missöden ej upväcka några förskräckande bilder af fiendtliga varelser, som omgifva henne, njuter hon naturens välgerningar obekymrad om deras uphof. Men så snart återkommande olyckor föra hennes upmärksamhet på hennes tilstånd, och med denna upmärksamhet väcka fruktan, upstår första frågan om händelsernas orsaker, om tingens sammanhang, hvarigenom den första råa början til hennes förnuftsbruk röjes. Hvad begrep måste hon då göra sig om dessa tingens krafter, för hvilka hon har at frukta? — Utan den kännedom af naturen, som blott är en frukt af upmärksamhet på

Digitized by Google

erfarenheten, föreställer hon sig ej et annat verkningssätt, än sit eget, och inga skäl at plåga andra svagare varelser, än hat och illvilja, som så ofta äro magtens följeslagare. I de häftigare utbrotten af naturens krafter uptäcker hon sina tyranner. Hon erfar ej mera någon verkning, utan at i dess orsak finna et farligt öfverväsende; men dessa väsenden äro dock blott et återsken af hennes jag; hon pådiktar dem frihet och menskliga begär. Äfven mera höfsade menniskor äro i en nöd, hvarvid alla de krafter de lärt känna och använda äro otilräckliga, benägne at taga sin tillflygt til någon osynlig varelse; passionerna sätta inbildningskraften i gästning. Sjelfva sättet at genom andar förklara händelserna är dessutom så naturligt för et inskränkt förstånd. Då jag i kedjan af orsaker och verkningar hunnit til en varelse, som handlar med frihet, har jag ingen fråga mera at göra; den första orsaken är funnen. Allt är uplöst. Känsla af svaghet och öfvertygelse om otilräckligheten af de krafter, som vi äge at använda, tillika med okunnighet, äro nödvändiga orsaker til superstition, det första sättet, hvarpå vårt begär at känna tingens sammanhang yttrar sig.

Genom superstition knötos de förste borgerlige samhällsföreningar. Menniskans Historia öf-

Digitized by Google

vertygar oss, at det outsläckligaste begär hos henne i hennes råa tilstånd är kärlek för sjelfständighet. Inga jordiska förmåner kunna upväga förlusten deraf; intet tvång af ordning, ehuru förenadt med den största nytta, är för den oböjliga vilden drägligt. Lydnad och undergifvenhet, äfven under välgörare, anses för en man ovärdig. Men det mägtiga bandet af superstition, som så oemotståndligt kufvar den vidskepligas själskrafter, böjer honom under oket, och nödgar honom til de upoffringar, hvarförutan intet stadgadt samhälle kan äga bestånd. Af detta medel betjente sig alla borgerliga samhällens förste stiftare och regenter, för at skaffa sig lydnad, och den magt, som derigenom föll i deras händer, gjorde Gudarnas dyrkan til en regeringskonst, och vidskeplighetens hemligheter til en vetenskap. Deraf upkommo, under den ledighet och det stillare lefnadssätt, som var en följd af borgerliga samhällsinrättningen, och genom en mängd nya föremåls verksamhet på menskliga förståndet och begären, med afsigt anställda undersökningar om Gudarnas egenskaper, om verldens och menniskans ursprung och deras förhållanden. At de skulle smaka af den källa, hvarifrån de blifvit hämtade, är lätt at inse. De kunde ej blifva annat, än et groft bemödan-

Digitized by Google

de, at införa et visst sammanhang i de vidskepliga begrepen. Allt, som i dessa undersökningar kunde mindska folkets blinda undergifvenhet och förtroende til sina ledare, doldes med sorgfällighet. Men i samma mån, som de antagna superstitionerna således kunde bringas i et sammanhang, i samma mån nalkades man äfven den första philosophiska lärobyggnad.

Superstitionen bragt i system skulle nödvändigt föra til begrepet om en Gud, som vore hela verldens Architect. Äfven hos folket skulle den snart föra til begrepet om et öfverväsende, som, ehuru föga skilldt i egenskaper, dock vore mägtigare, än alla de öfriga. Förnuftet, hvars lagar menniskan följer, äfven utan at känna dem, och som oförmärkt inbringar et visst sammanhang äfven i den mindst bildade menniskas begrep, måste dertil hafva bidragit. Menskliga förståndet, misskännande sina krafter vid dessa första försök, skulle straxt vända sig til de ämnens förklarande, hvilkas förklaring det aldrig finner, men som just derföre lättast smickra vettgirigheten genom inbillade kunskaper, och som tillika aldrig kunna öfvergifvas i anseende til deras vigtighet för menniskans practiska interesse. Inbildningskraften, som sedan alltid spelat en

så

Digitized by Google

så lysande role i Philosophien, skulle, med lån ifrån den ännu inskränkta erfarenheten, utan svårighet upgifva förklaringssättet och byggningsämnen til et fulländadt system. Huru frambringas då verlden? Vid förklaringen af det man aldrig erfarit, eller kunde hafva erfarit, skulle man dock taga sin tillflykt til analogien med det erfarna. I den synliga naturen kände man ej något annat frambringande, än genom födsel, eller genom den liflösa organiserade materiens utveckling, såsom plantors ur frön, hvarigenom nya varelser af samma art, som de alstrande, upkommo. Gud hade således äfven, efter några årtusende, beslutit at frambringa verlden; han förälskade sig under denna tid i sina egna grundämnen, och framfödde först tvänne mindre mägtiga varelser, hvarifrån åter, genom en ny utveckling, andra mindre mägtiga väsenden af gröfre beståndsdelar upkommo, hvarigenom ännu vidare gradvis andra ofullkomligare varelser framalstrades, ända ned til den grofva materien. Det onda i verlden förklarades så naturligt genom en ond princip, et öfverväsende, hvilket var en af de högmodiga och genom sit högmod fallna Undergudarna. Ingen del af materien fanns, som ej tillika var en ande, eller åtminstone

Digitized by Google

en boning för et gudomligt underväsende af en finare osynlig materie. Gudomligheten utgjorde tingens väsende. Pantheismen var den första Metaphysik.

Ändteligen öfverflyttades genom Orientens folkvandringar de kända vetenskaperna til Grekeland, och med dem detta system. Den borgerliga friheten, och den orolighet, — til äfventyrs bägge en följd af luftstreket och läget — som alltid utgjorde et hufvuddrag i Grekernas caracter, röck Philosophien ur Presternas händer, hos hvilka den förut varit en ärftlig skråhemlighet. Det var således der, som detta system kunde til alla sina följder utvecklas och bringas til en fullkomlighet, hvarigenom dess brister borde uptäckas. Det första steget dertil tyckes hafva varit den gröfre synliga materiens afskilljande ifrån Gud, hvaraf den dock til sin varelse ej berodde. Knapt hade Philosophien i Grekeland uphört at vara en främling, innan detta superstitionssystem började bestridas. Det menskliga förståndet i en mera fri verksamhet kunde ej längre i vetenskaperna uraktlåta de lagar, hvilka det sjelft inlaggt i objecterna, och hvilka utgöra naturnödvändigheten. Man försökte at uplösa samma frågor på et helt olika sätt, då det förra förklaringssättet var så föga tilfreds-

Digitized by Google

ställande. Man ville förklara alla tings ursprung och väsende genom blott mechanism, och man hade åtmindstone i detta system erfarenheten mera på sin sida. Man ville reformera, och förföll, som vanligt, til en motsatt ytterlighet. Det Atomistiska systemet ställdes vid sidan af det Emanistiska: Gudarne blefvo der syslolöse, och således öfverflödige: de, demonerne och den mensklige själen, blefvo en sammansättning af finare verldsstoft.

Man finner dock, at i hela de gamlas Philosophi utgjorde pantheismen eller emanationssystemet sjelfva grundvalen. Äfven Plato, til hvilken den Grekiska Philosophien hade så stora förbindelser, lärde det, ehuru det i hans hand redan var i högsta grad förfinadt, och utvidgadt med Socratisk Moral och med djupa undersökningar om själens och dess kundskapsförmågas natur. Det motsatta atomistiska systemet var blott at anse som et försök til en vederläggning deraf. Men det hade äfven sina ouplösliga svårigheter. Mechanismen förklarar ej allt. Aristoteles, den störste af de gamla Philosopherna, försökte at fylla bägge dessa hufvudsystemernas brister genom sin mörka, spetsfundiga, men tillika djupsinniga Philosophi. Efter hans tid gjorde Philosophien blott obetydliga fram-

Digitized by Google

steg. Dels hade undersökningsandan med den politiska friheten til en stor del uphört, dels fordrades redan en förändring i menniskoslägtets ställning, om några nya utsigter skulle kunna öpnas och nya ideer alstras. Hans bemödande var det sidsta vigtiga, som ända til nyare tider gjordes til de philosophiska kundskapernas utvidgande.

Man kan ej sysselsätta sig med Historien, utan at mer eller mindre tydligt blifva varse en upfostringsplan för menniskoslägtet. Det tyckes vara en naturlig följd af de gamla tidernas tänke- och lefnadssätt, och af folkslagens då varande politiska förhållanden, at ett fritt och genom sin frihet mägtigt folk skulle sluteligen upkomma, som lyckades at underkufva de öfriga. Det politiska systemet emellan nationerna var ej, som hos oss, byggdt på industri, på handel och näringar; dess grundval var krig, och en tilväxande nations sidsta tilflykt var utvandring. Luxen försvagade ej en nation, den dödade genom införande af veklighet och sedernas förderf. Man förde inga krig för at förstöra sina grannars handel och näringar, i tanka at befordra dem hos sig, och således vinna en öfvervigt i mägt, hvarigenom man ändteligen skulle kunna underkufva alla andra stater och uprätta en univer-

Digitized by Google

salmonarchi; man förde dem, för at kunna lefva på andra nationers arbete, dem man bragt i slafveri. Regenterne krigade ej för at öka sina gamla undersåtares pålagor och upbära nya af de öfvervunna, utan för at taga andra folkslag tillika med deras egendom i besittning. Så länge den fiendtliga nationen ännu utgjorde en nation, var ändamålet ej vunnet; man utrotade den man öfvervann. Häraf förklaras den för oss nästan obegripliga och ofta til svärmeri drifna patriotism, grundad på dess egen nödvändighet och på alla mindre höfsade nationers inbördes hat, den hårdnackenhet och den oöfvervunna ståndaktighet i motgångar, och i allmänhet den styrka och det afgjorda, som vi beundre i de gamla folkslagens caracter. »Et folk, som genom följderna af sin frihet och sit läge snart öfverträffade alla samtida nationer i dessa egenskaper, som i början öfvades af mindre mägtiga fiender, och som beständigt genom nya eröfringar, och genom sin klokhet at nyttja dem, hämtade ny styrka, skulle ändteligen blifva den oemotståndligt underkufvande nationen. Nästan alla folkslag, som i gamla verlden hunno til en viss odling, började straxt at upsluka de angränsande. Luxen, född af krigen och eröfringarna, skulle snart gifva begrep om konster och et beqvämligare lef-

Digitized by Google

nadssätt, hvaraf sedan följde både behof af och smak för vetenskaperna. De åter skulle tillika med den herrskande nationens lagstiftning och seder utbredas öfver alla dess provinser, eller öfver nästan hela den för den tiden kända verlden. Philosophien skulle ej mera såsom en uteslutande egendom tilhöra et ärftligt prestskrå, ej mera vara en liten nation förbehållen; den skulle tilhöra den största delen af menniskoslägtet. Undersökningsandan skulle utsträckas öfverallt; och om den sedan genom verkningarna af yppigheten och sedernas förderf kunde blifva missledd, om den i längden blott sysselsatte sig med vidskepliga föremål, til stöd för förföljelseandan och fanatismen, så skulle den dock i de lärosattser, hvarpå det blef et brott at tvifla, ingömma frågor, hvilka nödvändigt i en ljusare tid skulle återväcka den, och återföra menskligheten til känsla af sit värde under de olika grundsattsers strid, som blifvit utkastade til dess förderf. Nordens folkvandringar förstörde den colossala Romerska Staten, och med den det vederstyggliga sedeförderf, som åtföljer et i barbari återfallande folk. Flere nye stater uppkommo, formerades och stadgades, efterhand, hvilkas inbördes täflan nu spänner allas bemödanden, borttager det ensidiga i begrepen, men framför

Digitized by Google

allt, genom nödvändigheten af kundskaper i allmänhet, såsom grundvalen til undersåtarenas industri, för alla Regenternas politiska företag, hindrar återfallet til sorglöshet, och undergräfver den andliga och verldsliga despotismens bemödanden at qväfva undersökningsifvern.

Genom Romarenas inkräktningar blef Philosophien mera allmänt känd och lärd hos de flesta större nationer, som erkände deras öfvervälde; och fastän denna Philosophi i grunden ej var annat, än den gamla superstitionen och folksreligionen systematiserad, innehöll den dock det nödvändiga, ehuru ännu ej nog renade, begrepet om *en Gud.* Derigenom lättades ej allenast införandet af Christendomen; sjelfva den Mahometanska religionen torde hafva at tacka utbredandet af de metaphysiska begrepen för sin upkomst. Sedoläran i allmänhet renades genom mera värdiga begrep om det Högsta Väsendet och en fastare öfvertygelse om et tilkommande lif *). Den

*) Ingen menniska, upstigen ur sin första råhet, kan umbära en Metaphysik, sann eller falsk. Den rådande Religionen utgör folkets Metaphysik; på den grundar sig äfven dess moraliska insigter. Renade begrep i Religionen, hvartil nödvändigt fordras värdiga begrep om *en Gud*, medföra äfven en renhet i Sedoläran och i all Philosophi. En allmän uplys-

Digitized by Google

utartade snart til vidskepliga föreskrifter genom de neoplatonska lärobegrepen, som bemägtigade sig både den Christna Religionen och Philosophien; men orsaken dertil måste sökas i dessa tiders sedeförderf, i despotismens följder, hvilken qväfver all känsla af eget värde hos menniskan, kufvar henne med den känsla af svaghet och det förakt för sig sjelf, och återsänker henne i den okunnighet, som äro vidskeplighetens ursprung. Öfverallt vittnar Lärdomshistorien, at

---

ning, grundad på riktiga undersökningar i dessa ämnen, är af så mycket mera vigt, som äfven de mest tänkande och sanningsälskande män, åtmindstone ej utan största svårighet, icke kunna göra sig alldeles fria ifrån alla sit tidehvarfs skadliga fördomar. Folkets meningar bestämma Regenternas och de rådandes Metaphysik, eller deras tänkesätt om menskligheten vigtigaste föremål; — antingen äga de ej nog ljus, eller nog mod, eller nog redlighet, at sätta sig emot dem; — och Regenterne föreskrifva Philosopherna hvad de skola lära. Den reform man genom de sednare borde vänta kan blott vara en långsam verkan af et oafbrutet bemödande. Hvad försiktighet och ståndaktighet hos dem, hvad lyckliga ändringar i Regenternas interessen, fordras ej, för at hos et i okunnighet och vidskeplighet nedsänkt folk föröka antalet af et tänkande medelstånd, för at öfvervinna folklärarenas egennytta och förbättra dem?

Digitized by Google

så snart superstitionen sökt bringa sina sättser i et sammanhang, har den alltid återkommit til samma utvecklings- eller emanations-system. *Cagliostro, Schröpfer, Swedenborg, Apollonius* ifrån Thyana, och alla tiders svärmare, ända up til *Pythagoras*, stödja sig alle på samma hufvudsattser.

Intet tidehvarf, ehuru ofruktbart på verkliga uptäckter, ehuru sysselsatt med blott inbillade kundskaper, har varit alldeles förloradt för det menskliga förståndet. Sjelfve de mörke tider, då man byggde all Philosophi på et i sig sjelft i vissa delar obegripligt system, ännu obegripligare genom släta öfversättningar ifrån andra felaktiga öfversättningar, och kanske ändå mera genom oskickliga commentatorer, hafva dock varit vigtige för Philosophiens framsteg, genom sjelfva de onödiga klyftigheter, som öfvade förståndet och skärpte den abstractionsförmåga, hvarförutan en vetenskap, som grundar sig på begrep, ej kan komma til stadga. Der et religionssystem redan är antaget, som fordrar och underhåller en blind tro, men som dock i sina grunder är för mycket metaphysiskt, för at kunna umbära en Philosophi, der är Stagiriten oråkel, der äro hans spetsfundigheter, hans fina dialectik, den säkraste förskansningen emot be-

Digitized by Google

farade anfall. Den Scholastiska Philosophien hade lärt Aristoteles försvara de Christna och neoplatonska dogmerna.

Scholastikerne torde äfven hafva varit de förste, som försökt at gifva Philosophien en systematisk upställning och et sammanhang, som de Gamle ej kände. Plato, Aristoteles, Epicur, Zeno, hade verkeligen vissa hufvudtänkesätt, som caracteriserade deras secter, men et helt, et ordentligt sammanhängande system, saknades. De ledde sig til sina sattser om Guds väsende och existents, och de metaphysiska frågornas besvarande, ifrån vissa data, dem de, utan at vidare undersöka, hämtade antingen ur folksreligionen, som var det af ingen critik understödda förnuftets första råa product, eller någon enskild upsnappad erfarenhet; men deras deraf dragna theoremer voro egenteligen utan något fast sammanhang, och mera förenade genom den stämpel de buro af sin upfinnares tänkesätt i allmänhet, än genom något afgjordt inbördes förhållande. Erfarenheten rådfrågades aldrig, för at samla ämnen för kundskaper eller beriktiga dem man redan trodde sig äga. Dels var denne väg för långsam för den, som inbillade sig at på annat sätt kunna tilfredsställa sin vettgirighet, dels hade man börjat afgöra frågor,

Digitized by Google

som den aldrig besvarar och hvartil den egentligen aldrig behöfdes, dels ägde man ej den mängd af observationer, som sednare tider fått genom handelns utvidgande, kännedom af nya folkslag i olika grader af odling och en närmare förening emellan de gamla. Man såg sig ej nödsakad at taga sin tilflykt til den, så länge man ännu kunde hoppas at lyckas genom nya hypotheser: man hade ännu intet efterdöme af någon annan vetenskap, som med dess tilhjelp gjort några framsteg. Physiken, der man ännu snarare, än i Philosophien, måste komma at känna dess oumbärlighet, var antingen försummad, eller byggd på en falsk Metaphysik. Det är märkvärdigt, at Aristoteles, och i synnerhet Epicur, upgifva nästan samma psychologiska hufvudfacta, som de, hvarpå Locke byggde sin Philosophi, utan at dock deraf draga samma slutsatts, som han, at man blott kunde hoppas vidare framsteg genom upmärksamhet på erfarenheten och samlade observationer. De gamle, och de nyare ända til Locke, kände ingen Experimentalphilosophi. Des Cartes, likasom de öfrige, som sökte at kullslå de scholastiska inbildningsfostren, upfunno blott nya, til en del föranledda af sjelfva religionsbegrepen.

Digitized by Google

Om vetenskapernas framsteg blott berodde på den belöning, som efterverlden tyckes framräcka åt deras lyckliga idkares inbildning, om de ej sjelfva medförde en tilfredsställelse, som ej mindre än meteoren af en tilkommande ära, den man dock aldrig njuter, uplifvade de stora män, som utvidga dem, och om de ej genom et visst oegennyttigt interesse lättade deras mödor; skulle menniskors orättvisa vid utdelningen af denna belöning längesedan hafva qvaft allt ifrigare bemödande at rikta dem med nyttiga och stora uptäckter. Et system upkommer, hvilket förändrar et helt tidehvarfs tänkesätt; detta system faller: en annan upför en ny byggnad, ofta på samma grundvalar: de sanningar hans föregångare upfunnit blifva småningom allmänna, och synas derigenom förlora en stor del af sit värde; och man tycker sig hafva gjort nog, då man låter de lärda förvara dens namn, hvars uptäckter man fortsätter, utan at bestämma hans verkliga förtjenster. Denna orättvisa träffar i synnerhet Philosopher; hvartill äfven skälet til en stor del måste sökas i sjelfva Philosophiens hittils osäkra gång, som laggt oöfvervinnerliga hinder för dem, som sökt at fastställa värdet af deras bemödanden. Utom Des Cartes' förtjenster af de mathematiska vetenskaperna, skulle

Digitized by Google

man nästan hafva glömt, at han varit en stor man; då det likväl är i hans, ehuru oriktiga, system, som vi först kunne finna en tydlig gränslinea emellan den nya och den gamla Philosophien, och då alla philosophiska systemer, ända til KANT, hvila på de grundpelare, hvarpå han upfört sit.

De gamle Philosopherne gingo utan omsvep på det, som vid första påseendet tyckes vara menskliga kundskapernas hufvudföremål, at undersöka tingens ursprung, inre natur och sammanhang, utan at bekymra sig om, huruvida desse undersökningar lågo inom gränsen för menskliga kundskapsförmågan, huruvida de insigter man trott sig genom dem hafva förvärfvat voro stödde på nog fasta grunder, och huru långt de kunde och borde sträckas, för at verkeligen bidraga til menskligheten lycksalighet och förbättring. Det var således blott tilfälligtvis, som de sökte utforska själens och dess förmögenheters natur. De uppehöllo sig ofta längre vid detta ämne, såsom högst vigtigt i anseende til den kundskap de hoppades vinna om menniskors öden efter döden, och om sammanhanget emellan dessa öden och deras upförande i denna verlden; men de betraktade det aldrig ur dess rätta synpunkt, och kunde icke en gång märka,

Digitized by Google

hvad inflytande deras lärosattser derom måste hafva på det öfriga af deras systemer. Deras undersökningar om menskliga själen och dess kundskapsförmåga voro således ofruktbare för dem; och, ehuru all sann Philosophi måste på dem grundas, kunde de dock endast vara dem til en indirect nytta, och verkade egenteligen på Philosophiens tilväxt blott genom den grundläggning de innehöllo til vidare undersökningar derom, då de började anses som den rätta grundvalen för denna vetenskap.

Men under alla deras bemödanden häri hindrades de i synnerhet, at komma på en säkrare väg, genom en mening, som mera än alla andra caracteriserar den gamla Philosophien, och som beständigt tycktes lägga fjättrar på dess idkare. Begrepet *Immaterialitet* var för ålderdomens finaste och skarpsinnigaste tänkare en ogenomtränglig hemlighet. Allt som existerade och alla tings ytterste beståndsdelar voro materie. De erkände väl osynliga, eviga och oförstörbara varelser; men *osynlighet*, eller högst omärkbarhet för våra sinnen, utgjorde endast deras hufvudkännemärke: de bestodo likafullt af en, ehuru i högsta grad förfinad, materie, föreställd såsom luft, æther, eller vissa fina eldspartiklar, o. s. v. De hade uphöjt sig til Methaphysikens

Digitized by Google

första hufvudbegrep, om et existerande ting i allmänhet, om *Substants;* tjugu seklers abstractioner fordrades ännu, för at kunna föreställa sig den utan materie. Då sjelfve andarne voro materielle, ehuru ej kroppslige eller af en gröfre materie sammansatte, kunde ej heller själen erfara några verkningar af andra ting, eller få om dem några föreställningar, efter andra lagar, än dem, hvarefter all materie måste emottaga förändringar. Ehuru både Pantheisterne och, i synnerhet de äldre, Atomisterne af olika grunder ifrigt bestredo våra sinnens trovärdighet, kommo de dock deri sig emellan och med allmänheten öfverens, at vi om de yttre existerande tingen blott genom deras verkan på själen medelst sinnena kunde få kundskap, äfvensom de alltid behöllo det populära begrepet, at denna verkan skedde genom et slags impulsion. Plato föreställde våra begrep om dessa ting såsom skuggor eller bilder af dem, Aristoteles, blott under en annan term, såsom former, och Epicur, ledd af Atomisterna, kallade dem hinnor, som beständigt skillde sig ifrån de yttre tingen och voro i contact med sjelfva själen. Deras Philosophi måste således innehålla svårigheter, som voro mera stötande och lättare at uptäcka, än de som innästlat sig i den nyare,

Digitized by Google

och inkasten af deras tviflare, som röjde dem, hvarken vara så skarpsinniga eller svåra at upplösa, som de af tviflare i sednare tider.

Vi våge ej bestrida, at de scholastiska Philosophernas subtiliteter, och sjelfva Religionen, som genom dem fått en mera stadgad form, kunde ganska mycket hafva bidragit at utveckla begrepet Immaterialitet *); men Des Cartes var åtminstone den förste, som tydligt fattade detta begrep och drog de följder deraf, som ligga til grund för all Philosophi efter honom. Det var ännu på hans tid en stor förtjenst för en Philosoph, at våga angripa den scholastiska Philosophiens orimligheter, som då voro införlifvade med et ännu fanatiskt och intolerant tide-

*) Det har nästan blifvit et mod hos de nyare, at neka de scholastiska Philosopherna all förtjenst, och at uprepa de vanliga klagomålen öfver den oreda de i Philosophien åstadkommit. Detta är dock både at misskänna deras tidehvarf och Philosophiens då varande läge, och at göra dem för mycken orättvisa. Anselmus, Ärkebiskop i *Canterbury*, upfann redan i elfte århundradet det bevis för Guds varelse, som eljest tilegnas Des Cartes, som Leibnitz och Mendelsohn sedan ej ansett för ovärdigt en nogare utveckling, och som verkeligen är det enda, hvilket kan få utseende af et bevis, så vida alla öfriga deraf bero.

Digitized by Google

tidehvarfs Theologi. De, som före honom gjort detta dristiga steg, hade oftast blott återfallit til neoplatonska svärmerier. Des Cartes undvek denna farliga afväg, och upreste en egen lärobyggnad, hvarförutan vi kanske hvarken sett Leibnitz, Locke eller Hume. Af hans Philosophi är dock ingen del märkvärdigare för denna vetenskaps öden, än hans psychologiska hufvudsatser. De förnämste af dem härflöto ifrån det nya begrepet om själens immaterialitet; de öfrige tyckas til en del hafva sin grund i hans afsigt at i allt göra sin Philosophi olik den med obegripligheter och falska spetsfundigheter upfyllda scholastiska. Så snart själens immaterialitet var antagen, kunde ej våra föreställningar om tingen mera vara en omedelbar verkan af materien; ty huru skulle den kunna verka på en ren ande? Efter de gamla begrepen om själen voro tingen, såsom orsaker, i et nödvändigt förhållande til föreställningarna, såsom deras afbilder eller tecken och tillika verkningar. Sinnena, hvilka emottogo dessa verkningar och öfverförde dem til förståndet, kunde gifva oriktiga föreställningar om tingen, då förståndet, skilldt ifrån sinnligheten, åter borde genom betraktandet af de eviga deri inlaggda idéerna, eller det Allmänna i tin-

Digitized by Google

gen *), gifva riktiga begrep om deras inre väsende; men de öfvertygade åtmindstone alltid om tingens verklighet. Men huru skulle nu tingens eller deras egenskapers verklighet kunna bevisas, då man ej kunde finna et skäl at antaga et caussaliskt sammanhang emellan dem och föreställningarna? Des Cartes hade laggt medvetandet af föreställningar til grund för all sin Philosophi; han kunde således ej neka dem. Men han hade äfven ur detta medvetande icke förmått utveckla annat, än föreställningar; hvad berättigade honom at antaga andra objecter för föreställningarna, än dem sjelfva? Des Cartes sökte mota dessa svårigheter, dels genom sit bekanta bevis för Guds varelse, hvarigenom han fick et väsende, som var orsaken til våra föreställningar, men som ej kunde genom dem villja bedraga, dels genom sina medfödda begrep, dels genom systemet af tilfälliga orsaker, hvarigenom han ville förklara själens och kroppens förening, och dels genom sin af Locke sedan nyttjade distinction emellan qvalitates primariæ och secundariæ; men det onda var redan obotligt: hans system innehöll redan fröet til alla sednare misshälligheter i Philosophien, til alla förnyade och misslyckade försök at häfva dem, hvilka alla sluteligen måste

*) Det förra var Plato's, det sednare Aristoteles' satts.

Digitized by Google

ändas i en fullkomlig och, utom den Critiska Philosophien, ouplöslig och ovederläglig Scepticism.

Emedlertid hade hvarken Des Cartes eller hans förnämste efterföljare, hvaribland Mallebranche, Arnauld och Spinoza, alltid förtjena at ihogkommas, förstått at göra et rätt bruk af de lärosattser de upfunnit om själens förmögenheter. De betraktade läran derom, liksom de Gamle, blott såsom en del af vetenskapen om tingen och deras inbördes sammanhang och ursprung. Om de gjort den til sit hufvudföremål, om de börjat undersöka föreställningsförmågans natur och våra kundskapers ursprung, för at derigenom uptäcka deras värde eller beskaffenheten af deras objectivitet, skulle de äfven hafva gjort det andra och det vigtigaste steget til Philosophiens förbättring. Men ännu var ej denna tid inne, ännu behöfde följderna af det Cartesianska systemet närmare bestämmas, göras mera allmänna, och Philosophernas tänkesätt böjas efter de nya satserna; de måste lemna detta arbete åt den namnkunnige Locke. Honom tillhör egentligen den äran, at hafva börjat den stora reform i Philosophien, som en gång kunde hjelpa den ur det brydsamma läge, hvari den beständigt famlade emellan omväxlande inbildningsfoster, utan at göra något enda säkert

steg til verkliga kundskaper. Man borde dock sluteligen, föranledd af sjelfva den Cartesianska Philosophiens förnämsta tvisteämnen, åtminstone oredigt, börja känna, at man vid den högre Metaphysikens föremål, vid frågorna om Guds varelse och Hans förhållande til verlden, om själens oförgängliga natur, om tingens sammanhang, om frihet m. m. aldrig förr skulle komma til något slut, än man kunde göra sig reda för hvad *Object*, eller ting i allmänhet, vore; och, då den första nödvändiga egenskapen, som måste tilläggas et object, vore dess *känbarhet*, at man först måste undersöka sjelfva den förmåga, hvarigenom vi kunne känna ting. Object för oss, det må vara skildt ifrån alla våra föreställningar, eller blott en följd af dem, har til dem et nödvändigt förhållande, det är blott ifrån denna sida vi kunne nalkas det. Den naturliga frågan upkommer således, hvad är *föreställning* och dess *ursprung*? och hvilka äro det *Subjectets* egenskaper, som äger kundskaper, så vida det kan äga dem, d. ä. föreställningar, som hafva afseende på et object? Vid denna vigtiga undersökning var Locke's afsigt, at i ursprunget til våra kundskaper finna deras förhållande til objecterna såsom skilda ifrån våra föreställningar om dem; detta vore den enda säkra väg at

Digitized by Google

finna våra kunskapers verklighet och visshet. Han hade antagit, at, om de vore verklige, måste de vara i et nödvändigt förhållande til objecterna; han undersökte blott, *huru*, ej *hvi*, de vore det. Det följande skall uplysa, huruvida han gjorde rätt.

Den nya vändning, som Locke gifvit de philosophiska undersökningarna, kanske utan at sjelf noga redigt känna den anledning, som drifvit honom dertil, och utan at föresé alla följderna af denna lyckliga idé, hade redan under hans lifstid til samma forskningar väckt en man, som tycktes vara född at göra billiga anspråk på äran af de största upptäckter, som i nyare tider blifvit gjorde, och som dock verkligen tilhöra andra. Leibnitz, som redan bestridt Newton Fluxionsräkningens uppfinning, tyckte sig sedan i Locke hafva funnit en ny medtäflare i Philosophien. Han upptog, om ej upfann, Locke's hufvudidé, men fortsatte sina undersökningar på en olika väg. — Det är dessa hägge Philosophers hufvudmeningar, som intil vår tid delat den philosophiska verlden; af dem hafva alla dess ännu oförlikta partier lånat sina vapen. At känna deras systemer, hvilka kunna anses såsom närmare anledningar til den Critiska Philosophiens uprunst, är således nödigt för den, som vill lära at rätt känna denna sednare.

Digitized by Google

Om inför en mängd åhörare, som för något ögonblick förmått slita sig ifrån de dageligen omväxlande göromålens och behofvens bördor, eller blott väckas ur sysslolöshetens dvala, en man skulle med en djupsinnig och vigtig min upstiga, för at med många omsvep och klyfvigheter bevisa, at desse åhörare eller någonting annat verkeligen vore til utom hans inbildning; skulle de ej åtminstone småle öfver hans öfverflödiga vett? Hvilken hade någonsin tvifflat derom? eller skulle sådana bevis, churu öfvertygande, lära at med mera klokhet druga nytta af lifvet, at samla rikedomar och vinna anseende? kunde de lemna föda åt inbildningskraften och smaken? — Än om han i sin theori kullkastade alla dessa bevis, och i följe deraf tvifflade om verkligheten af ting, om hvilkas verklighet blott ögat och det sunda förnuftet mer än tillräckligt öfvertyga; skulle han ej vara lycklig, om han blott blefve ansedd för en sällsam dåre? — Men sådane män hafva dock ej alltid varit dårar; deras spetsfundiga och abstracta theorier hafva dock styrt verlden. Det är likväl ganska naturligt, at mängden måste finna de läror löjliga eller ganska onyttiga, kanske ock farliga, hvilka stödja sig på grunder, som, liksom andra vetenskapers grunder, aldrig rätt

Digitized by Google

fattas af dem som ej studerat dem, och tillika bevisa eller bestrida det som alle tro sig i grund veta utan bevis. Likafullt är frågan om våra föreställningars objectivitet den punkten, hvarvid alla våra verkliga kundskaper i en oafbruten kedja äro fästade. Å ena sidan beror deraf utredandet af de tingens egenskaper och sammanhang, på hvilka våra högsta interessen hvila, och å den andra måste den genom undersökningen om menskliga själens egenskaper, hvilken den förutsätter eller bereder, gifva oss de förnämsta medlen til lycksalighet, eller lära oss de öfrigas rätta användning. Man måste bevisa denna af det blotta allmänna menniskoförståndet ej omtviflade objectivitet, eller aldrig bevisa något i Moral, Lagstiftningslära, Upfostringslära, m. m. Måtte äfven en kall vettgirighet, det blott theoretiska interesset, hafva fört sednare tiders Philosopher på deras lärosattser i detta ämne, hvarmed de gamle af nedan anförda orsaker hvarken med lika ifver eller framgång sysselsatte sig; de äro dock af en practisk vigtighet. Sjelfva Philosophernas oenighet beviser hvarken grundlösheten eller fåfängan af deras undersökningar. Ännu har ingen enda ibland dem väckt allmän upmärksamhet, som icke gjort för sin vetenskaps framsteg nödvändiga och, ur en viss syn-

Digitized by Google

punkt betraktade, sanna uptäckter, för hvilka dock alltid något af de systemer, vi ärne undersöka, i sednare tider legat til grund.

Då man söker utreda mänskliga kundskapernas verklighet och visshet, eller föreställningarnas objectivitet, måste man redan hafva gjort skillnad emellan ting och föreställningar, men ej nödvändigt emellan flera slags ting, betraktade såsom blotta object. Man hade ej ännu skäl at åtskilja *ting i och för sig sjelfva* och *ting för oss*, eller vår föreställningsförmåga, och derifrån afsöndra begrepet om ting i allmänhet. Et verkligt ting, hvad skulle det efter de hittils gifna anledningar vara annat, än et ting i och för sig sjelft; och et ting blott för oss, hvad vore det annat, än en subjectiv föreställning? Man kan således ej anklaga Locke och Leibnitz, at de blott af misstag, ehuru oriktigt, läto all objectivitet bestå i föreställningarnas öfverensstämmelse med tingen i och för sig sjelfva, och derpå grundade hela sin Metaphysik.

Ej heller ägde desse Philosopher et bestämdt begrep om beskaffenheten af denna öfverensstämmelse. De objectiva föreställningarna kunna hos dem lika lätt anses såsom blott tecken för tingen och deras egenskaper, och såsom aftryck och bilder af dem, eller såsom all-

deles liknande dem. Men ehuru denna obestämdhet kunde åstadkomma förvillelser, ehuru en större noggrannhet kunnat föra dem närmare sanningen genom en deraf upkommande nogare undersökning om kundskapsförmågans natur; var det tilräckligt för dem, at antaga, at föreställningarne vore i et nödvändigt förhållande i tiden, och således i ett caussaliskt förhållande til tingen. Den theoretiska nöden, för at nyttja detta uttryck, tvang ej ännu til en strängare granskning häraf.

Men föreställningarne måste i detta förhållande ej blott anses för verkliga eller tilfälliga *) verkningar af tingen; såsom föreställningar äro de tillika förändringar af själens tilstånd. I detta afseende äro de alla subjectiva. De måste således antingen alla vara blott subjectiva, eller alla tillika objectiva, eller en del af dem blott subjectiv och en del objectiv. Emot de bägge första fallen förklarar sig det allmänna menniska-

*) Då man kallar orsaker och verkningar tilfälliga, är afsigten ej at ifrån dessa begrep skilja nödvändigheten; de skulle derigenom upphäfvas. Tilfälliga kallas de, så vida de ej äro orsaker eller verkningar i sig sjelfva, utan blott genom någon annan agent, som handlar efter ändamål, eller eljest är med dem i förbindelse, föregå eller åtfölja vissa förändringar.

Digitized by Google

förståndet. Det är blott i nödfall, då man af de misslyckade försöken at bevisa det sidsta fallet öfvertygas om omöjligheten af sådana bevis, som man kan antaga det första. Men huru skola de objectiva föreställningarne skiljas ifrån de blott subjectiva? Man måste dock förut finna ett kännemärke, som åtskiljer dem. Detta kännemärke måste ligga i vår oförmögenhet at vara orsaker til dem, äfven blott derigenom, at vi ändre vår ställning, eller i deras oafhängighet af oss; hvilken åter blott bevises genom deras oföränderlighet.

Då föreställningarne alltid äro förändringar af själens tilstånd och verkningar af föreställningskraften, och, så vida de äro blott subjectiva, endast verkningar af föreställningskraften, kan detta kännemärke på de objectiva ej finnas utan undersökning om föreställningarnas allmänna egenskaper, och genom dem om föreställningsförmågans natur. Vi kunne endast genom denna undersökning lära, hvad vi böre tilskrifva själen i våra föreställningar, och hvad vi böre tilskrifva något existerande utom oss. Men theorien om föreställningsförmågan, hvars föremål måste kännas genom dess verkningar, blifver i sina grundsattser nödvändigt olika, efter olikheten af det caussaliska sammanhang man antager emellan

Digitized by Google

objecterna och föreställningarna, emedan deraf följer en olika föreställning om denna förmågas verkningssätt.

Så snart våra föreställningars objectivitet skall bestå i deras öfverensstämmelse med tingen i och för sig sjelfva, så måste tingen antingen vara verkliga eller tilfälliga orsaker til dem. Tingens egen inre natur, såsom af sig sjelf och utom föreställningarna existerande, måste tillika med deras verkningssätt vara oföränderlig. Deras verkningar måste äfven vara det, och förrättas efter oföränderliga lagar. Om de äro verkliga orsaker til föreställningarna, så tilhör således det oföränderliga i intrycken dem. Äro tingen blott tilfälliga orsaker, så måste en agent utom dem, och tillika utom det förestållande subjectet, gifva föreställningarna efter oföränderliga lagar, så at de öfverensstämma med objecterna. Dessa lagar måste då ligga i föreställningsförmågans natur och innehållas i det oföränderliga i den. Så snart jag funnit det, har jag äfven funnit det objectiva i föreställningarna.

Locke valde den grundhypothesen, som föreställer tingen såsom verkliga orsaker til de objectiva föreställningarna. Och i sjelfva verket har den en större, åtminstone mera skenbar, öfverensstämmelse med det allmänna men-

Digitized by Google

niskoförståndet. Den har ej et så konstladt utseende; den synes mera naturlig; den anviser på erfarenheten, såsom den verkliga Philosophiens egentliga fält, och den alstrar en mera användbar Philosophi. Et system a priori måste dock slutligen i tillämpningen taga sin tillflykt til erfarenheten, sedan den rättfärdigat dess uppgifter. Tydlighet och tillämplighet hafva äfven tilvunnit Locke's Philosophi de flesta, om ej alltid de grundligaste, anhängare, både ibland Philosopherna och Philosophiens blotta älskare.

Men af denna hypothes följde nödvändigt hans theori om den mänskliga kunskapsförmågan; och hans förnämsta förtjenst ligger egentligen i den lyckliga utvecklingen deraf. De förnämsta grundsatserna voro redan uppgifna af de sednare *Eleatikerna*, följda af *Sophisterna*, af Epicur, af sjelfva Aristoteles, och upplifvade af Gassendi. De funnos äfven i Bacos och Hobbes' Philosophi.

Hvari ligger då det oföränderliga eller objectiva i föreställningarna efter denna hypothes? — Så vida tingen sjelfva innehålla grunden dertil, måste först antagas, at alla föreställningar äro blott intryck af dem; emedan de eljest skulle vara gifna a priori, hvilket åter förutsatte en annan hypothes, som kullkastade denna. Man

Digitized by Google

måste vidare förutsätta, at allt det föränderliga i intrycken, som beror af den föreställandes särskillda läge til tingen, blott uttrycker detta förhållande, då åter allt, som i dem är oföränderligt, har en likhet med det som är i sjelfva tingen, eller åtminstone svarar emot det oföränderliga i deras förhållanden til oss, och således är det objectiva. I följe deraf är hela vår kundskapsförmåga blott sinnlighet. Intrycken af tingen förkunna sig för oss igenom känslor. Men dessa känslor kunna uplösas i enkla intryck; hvilka åter i denna egenskap äro oföränderliga och gifva skäl til de öfriga. Vore de enkla intrycken ännu föränderliga, så borde de kunna uplösas i flera, och vore således ej enkla. Dessa enkla intryck utgöra qvalitates primariæ, hvilka ligga i sjelfva tingen; de af dem härledda, som bero af vårt läge til dem och af tingens inbördes föränderliga förhållanden, äro qualitates secundariæ. Sådana första egenskaper äro hos kroppar delarnas fasthet, utsträckning och rörlighet; hos själen tanken och förmågan at gifva rörelse, eller egen verksamhet; hos bägge existents, varaktighet och antal. Då jag blott genom intryck äger kundskaper, huru skulle jag kunna känna själen genom annat än dess egna förändringar, som tillika äro dess verkningar,

Digitized by Google

eller genom samma intryck. Genom de förvärfvade föreställningar, hvarpå jag återböjde föreställningskraften, skulle jag vinna kundskaper derom, och således genom reflexion.

Men intrycken hafva et sammanhang, som icke kan sönderslitas; och så vida de äro i et nödvändigt förhållande til tingen, måste äfven all föreställning af sammanhang, all sammansättning af intrycken, äga sin grund i tingen. Detta sammanhang borde förlora den nödvändighet och allmänhet, som det i våra föreställningar derom innehåller, om det vore förvärfvadt genom intryck; antingen måste erfarenheten, i afseende på sammanhangets nödvändighet, innehålla alla intryck, hvilket är omöjligt, eller måste det vara gifvet a priori, eller blott et foster af inbildningskraften. Men at antaga et sammanhang a priori, hade omstörtat systemet; det objectiva i föreställningarna hade ej haft sin grund i tingen. At åter förklara det för blott subjectivt, hade kastat systemets upphofsman i en scepticism, hvars nödvändighet låg i hans grundhypothes, men hvars fara för Religion och Sedolära han fruktade, och hvars vederläggning han trodde sig hafva funnit i skillnaden emellan tingens första och andra egenskaper. Det återstod således blott, at antaga grunden til detta

Digitized by Google

sammanhang i sjelfva tingen och deras intryck. Han upptäckte äfven et blott subjectivt sammanhang, endast grundadt i minnet och inbildningskraften och upkommet genom associationer af föreställningarna, då intrycken tilfälligtvis kommit at åtföljas. Detta sken af sammanhang borde äfven kunna upplösas i det verkliga. Men då minne och inbildningskraft blott behålla de hafda intrycken, äro de oskickliga at fatta sammanhang; de kunna blott framställa intrycken i en viss ordning. En annan förmögenhet måste således förutsättas, som kunde hålla tilsammans intrycken, för at jämnföra dem och under denna jämnförelse finna deras sammanhang, hvaraf det oföränderliga tilhörde tingen; och denna förmögenhet vore Förnuftet. Förnuftet vore således blott en modification af sinnligheten eller förmågan af intryck. Förmågan at jämnföra förutsatte förmågan at abstrahera, at rigta upmärksamheten på et eller flera i en föreställning samlade intryck, hvilka vore gemensamma för flera object. Alla föreställningar om sammanhang vore blott abstractioner, eller hvad Lockianerne äfven kallade transformerade känslor. Om äfven det objectiva sammanhanget kunde skiljas ifrån det blott subjectiva genom en oändligt fortsatt jämnförelse emellan intrycken, hvarigenom kunde

Digitized by Google

man bevisa, at det för oss objectiva, det af oss beständigt, d. ä. i många fall, observerade sammanhanget tilhörde sjelfva tingen? — Genom intet, om ej genom nödvändigheten af dess antagande för systemets bestånd.

De högre kundskapsförmögenheterna, Förstånd och Förnuft *), vore blott sysselsatte at jämnföra intrycken, för att finna deras sammanhang, eller, efter Lockianernes sätt at uttrycka sig, deras öfverensstämmelse eller strid. Denna jämnförelse förutsatte förmågan at efter vissa afsigter sönderdela och sammansätta föreställningarna. Men denna sammansättning och afsöndring, förnuftets hufvudförrättningar, måste stadna inom de första försöken, aldrig hinna til någon

*) Locke gör egenteligen ingen skillnad emellan Förstånd och Förnuft; men andre, hans efterföljare, och i synnerhet Selle, i *Grundsätze der reinen Philosophie*, Berlin 1788, hafva gjort det. Han förklarar det förra med förmågan at genom förändringar i föreställningskraften observera tingens förbindelser och sammanhang; det sednare, med förmågan at jämnföra dessa observerade förbindelser. Han gör förståndet passivt och förnuftet ensamt activt af våra kundskapsförmögenheter, då de likväl i Lockianska systemet alla äro och måste vara passiva. Originelle författare vinna ej alltid vid förbättringar.

Digitized by Google

någon fullkomlighet, aldrig bidraga at utveckla menniskans perfectibilitet, ej en gång gifva et enda begrep, om ej några medel gåfvos at i minnet behålla de gjorda sammansättningarna och afsöndringarna. Dessa medel måste vara sådana tecken, hvilka kunde med lätthet återkallas, med en viss ordning användas, och hvarmed föreställningarna kunde associeras; de måste vara ord. Af deras fullkomlighet berodde möjligheten af et rätt bruk af förståndet och förnuftet; af deras missbruk eller ofullkomlighet hafva villfarelser i vetenskaperna sit ursprung. I samma mån, som begrepen, hvilka innefatta intrycken eller äro afsöndrade ifrån deras första råa sammansättningar, äro noga bestämda, i samma mån äger man et säkrare hopp at i Philosophien göra framsteg. Om de äro vacklande, om man ej redigt fattat de betecknade sammansättningarna och afsöndringarna, kan man göra slutsattser, men utan riktiga följder; om de äro redigt fattade, men vid det ena tilfället flere eller färre enkla föreställningar derunder innebegripas, än vid et annat; om man ändteligen nyttjar ord utan allt begrep: måste deraf samma olägenheter följa, som af en oredlig eller oriktig beräkning. Af et språks rikedom, af det

Digitized by Google

deri utan afsigt inlaggda tankesystemet, af dess böjlighet och lätthet i fogningar och ordsammansättningar, beror til en stor del deras tankekraft, som nyttja det. Erfarenheten är således grunden til all Philosophi, och de arbiträra tecknens rätta bruk vilkoret för alla lyckliga bemödanden deri.

Sådana äro resultaterna af Locke's metaphysiska undersökningar och af hans lära om den menskliga kundskapsförmågan, hvaraf de förra bero. Med dessa förberedelser vågade han sig äfven ut på den högre Metaphysikens fält, som innehåller våra verkliga eller föregifna kundskaper om det *öfversinnliga.*

At ingenting öfversinnligt, ingenting utom det vi kunne erfara, gifves, kan hvarken i det Lockianska eller i något philosophiskt system bevisas; men i det förra är intet mera inconsequent, än at antaga varelser ifrån en intellectuell verld. Erfarenheten innehåller der grunden til all kundskap; allt annat är efter dess grundsatser endast foster af en öfverspänd inbildningskraft. Et visst nödvändigt sammanhang emellan den sinnliga verlden och de öfversinnliga tingen skall tjena till bevis för de sednares verklighet. Men intet sammanhang är verkligt, som erfarenheten ej bestyrker; och hvilken kan er-

Digitized by Google

fara detta sammanhang? Eller gifves en öfversinnlig erfarenhet? — Ej heller antogo de gamle Philosopherne, som byggde på lika grunder, något öfversinnligt. Epicureerne och Eleatikerne neka själens odödlighet och Guds varelse.

Om Locke insett dessa följder, hade han utan tvifvel häldre upoffrat sit system, än förenat dem dermed. Han ägde för mycket upriktig aktning, äfven för den positiva religionen, för at ej häri tänka inconsequent. Hade han dock ej gjort det, så kan man ej tvifla, att icke Philosophien dervid vunnit i hastigheten af dess framsteg. Den philosophiska Scepticismen, som borde påskynda dess reform, hade då snarare visat sig. Han företog sig deremot at bevisa Guds varelse genom sammanhanget emellan det absolut-nödvändiga, som vi icke känne, och det tilfälliga, hvars verklighet vi erfare.

I frågan åter om de öfversinnliga tingens verkningssätt, som måste vara Frihet, var Locke mera ense med sig sjelf. Han nekade den. Allt sker antingen efter en physisk eller en psychologisk mechanism, och den sednare kallas Frihet. Men det deterministiska begrepet om frihet är en följd af alla dogmatiska systemer i Philosophien.

Digitized by Google

Leibnitz insåg, eller åtminstone dömde, efter en viss känsla, som hos upfinnare i vetenskaperna ofta ersätter bristen af utvecklade begrep, till de svårigheter, som vid hvarje steg skulle möta i det empiriska systemet, hvilket Locke antagit. Sinnligheten kan ej gifva den nödvändighet, som fordras vid all vetenskaplig visshet. Man måste uppoffra allt hopp at upphöja Philosophien til vetenskap, eller söka dess grunder på en annan väg. Så vida hade han och fullkomligen rätt; men deraf följer ej, at han nådde på den bästa vägen, ehuru han valde den, som låg honom närmast, och som han efter sin hufvudafsigt borde och kunde välja, såsom understödd blott af de framsteg Philosophien förr honom gjort.

Leibnitz kände äfven bättre den Philosophi, som redan gafs före honom, än Locke. Han hade studerat de gamla Philosopherna, som utan uttryckliga afsigter, blott genom tankegåfvans naturliga ledning i dessa ämnen, upgifva alla de ideer nyare Dogmatiker och Sceptiker följt. Emanisterne och i synnerhet Plato var ibland dem hans föregångare. Han föraktade ej Scholastikerna, som, utan at göra sig reda för sit förfarande, dock egenteligen sökte en Philosophi a priori. Han hade med noggrannhet un-

Digitized by Google

dersökt Des Cartes' Philosophi, som redan innehåller de förnämsta materialierna til hans system, men hvaraf ingen då ännu med mera framgång vetat betjena sig, än Spinoza. Denne öfverensstämmer ock med Leibnitz i ganska många fall. Leibnitz ägde dessutom det systematiska snillet i högre grad, än Locke; och han hade öfvat det genom sina mathematiska arbeten. Den sednare följde mera det practiska interessets anvisning, så vida det syftar til det nyttiga; Leibnitz leddes af det theoretiska, som söker vetenskap för vetenskapens egen skull. — Han skulle således naturligtvis falla på den andra hypothesen, at tingen sammanhänga med våra föreställningar genom en tilfällig caussalitet.

Denna grundhypothes ledde honom på en helt olika theori om föreställningskraften. At Locke gifvit honom anledning at nogare undersöka föreställningarnas ursprung och natur, kan ej nekas; men Leibnitz måste nödvändigt i sin Methaphysik förutsätta den lära derom, den han sluteligen utvecklade i sina *Nya Försök öfver det menskliga Förståndet.*

Då tingen blott genom en medelbar caussalitet sammanhänga med våra föreställningar om dem, måste den högre agent, genom hvilken de sammanhänga, antingen för hvarje föreställning

Digitized by Google

verka en öfverensstämmelse emellan den och objectet, eller i sjelfva föreställningskraftens och tingens natur hafva inlaggt en sådan öfverensstämmelse, at ingen föreställning i allmänhet kunde upkomma, som ej, åtmindstone ofullkomligt, inträffade med sit object, och ej heller något föreställdt sammanhang, som ej svara emot tingens verkliga. I förra fallet hade Leibnitz måst, liksom Cartesianerne, antaga beständiga underverk; hvilket hade satt sjelfva hypothesen i motsägelse med sig sjelf, och uphäft all möjlighet af vetenskap, den han dock sökte. Han måste således antaga en af Gud förut fastställd öfverensstämmelse emellan föreställningarna och tingen, hvilken berodde af de oföränderliga lagar Han inlaggt i de föreställande och föreställda tingens krafter.

Men häraf hade bort följa, at ingen skillnad gåfves emellan det objectiva och det subjectiva i våra föreställningar, at ingen villfarelse kunde äga rum, utan allt hvad man föreställde sig vore sanning, och, då tingen, såsom lydande under oföränderliga lagar, vore i et oafbrutet och ouphörligt sammanhang, och således äfven kundskaperna om dem, at menskliga kundskapsförmågan vore oändlig. Men mera än et oändligt ting af samma art är omöjligt; Leibnitz

Digitized by Google

hade då bort välja Pantheismen, den han med afsky förkastade, och uppenbart stöta det allmänna menniskoförståndet, hvars föreställningar han dock sökte utveckla och rättfärdiga. . . . . .

Han måste derföre tillika antaga något blott subjectivt i våra föreställningar, som tillika vore falskt, så vida det hänfördes til sjelfva tingen. Men kännetecknet på det blott subjectiva är föränderligheten. En oändlig kraft är oföränderlig. Grunden til all förändring måste sökas i inskränkning af kraft. Allt som vore positivt i föreställningskraftens egenskaper var grund til sanning; inskränkningarna voro det til all förbländning, och til allt det subjectiva i föreställningarna. Det förra utgjorde Förnuft *); det sednare Sinnlighet.

Då de objectiva föreställningarna skola sökas i det positiva och oföränderliga i föreställningskraften, måste de äfven vara gifna såsom dess nödvändiga verkningar, utan at bero af något utom den eller af erfarenheten; de skulle vara begrep *a priori*, eller hvad Leibnitz, efter då varande Philosophiens bruk, kallade *medfödda*

*) Förstånd i inskränktare bemärkelse finnes ej efter detta system; allt är Förnuft, eller inskränkning deraf. I Locke's Philosophi voro alla förmögenheter passiva; i denna äro de blott activa. . . . .

Digitized by Google

ideer. De subjectiva föreställningarna voro ej endast verkningar af föreställningskraften, utan tillika en följd af dess inskränkningar; de voro äfven tilfälliga. Då skillnaden emellan de subjectiva, eller sinnliga, föreställningarna och de objectiva, eller dem, som härleda sig ifrån förnuftet, ej bestod i deras olika art, utan i olika grad; då de förra blott voro en följd af samma kraft, som gaf de sednare: kunde denna skillnad ej heller vara annat än logisk, den skulle blott bestå i de sednares tydlighet och i de förras oredighet och förvirring. Förnuftet skulle blifva en förmåga at frambringa tydliga föreställningar, Sinnligheten at gifva förvirrade.

Man behöfde nu ingenting vidare, för at finna en säker väg til sanning och verkliga kundskaper, än et ofelbart kännemärke på de objectiva föreställningarna. Det fann man äfven i deras prioritet. Antingen äro sjelfva lagarna för föreställningskraften föränderliga och tilfälliga, och derigenom all vetenskap omöjlig, eller måste dess verkningar, så vida de bero af sjelfva kraften, utan dess inskränkningar, innebära nödvändighet och allmänhet. I sjelfva verket frambringar äfven förnuftet inga föreställningar utan dessa kännemärken. Så snart jag således råkar på en nödvändig och allmänt gilltig satts

Digitized by Google

eller begrep, har jag äfven hunnit til en verklig kundskap om tingen.

Emellan sjelfva föreställningarna, såsom beroende blott af föreställningskraften, gifves intet annat sammanhang, än det logiska, som består i deras inbördes öfverensstämmelse; de behöfva ej öfverensstämma med något utom dem, med känslorna eller objecterna. Då Leibnitz härledde dem alla derifrån, kunde han ej heller gifva dem annat sammanhang, än det logiska; och emellan tingen, hvilka de fullkomligen föreställde, så vida de voro grundade i det positiva i kraften, gafs ej heller något annat sammanhang eller förhållande. Tid och Rum försvunno i hans system; de höra til sinnligheten och gifva blott inbillade förhållanden; de äro förvirrade föreställningar, liknande suset af vågorna, hvari jag ej kan åtskillja ljudet af hvarje särskilld våg; de måste upplösas i begrepens logiska förhållanden. Dessa förhållanden bestå blott i vilkoren för deras tänkbarhet, som åter blott ligga i deras öfverensstämmelse, hvarigenom af två hvarannan i samma fall emotsägande et måste vara falskt; eller, då de ej betraktas såsom i motsatts med hvarannan, utan såsom bägge möjligen gällande i olika fall, och då de äfven kunna tilsammanstagas under det de in-

Digitized by Google

skränka hvarannan, för at utgöra et tredje begrep, som åter kan vara gällande i något annat fall, måste, til följe af samma nödvändiga öfverensstämmelse, alla tre innehållas i et annat högre begrep, och således vara derunder subordinerade, men sins emellan coordinerade. Rum är blott en förvirrad föreställning af alla förhållanden, som höra til inbördes coordination, och Tid åter af alla som höra til subordination, både hos begrepen och tingen.

Så snart Tid och Rum förvandlas til blotta förbländningar af sinnligheten, måste äfven hos sjelfva tingen alla de egenskaper försvinna, som bero af dem. Det gifves inga andra varelser, än enkla eller *Monader* *). Kroppar, tillika med alla deras egenskaper och förhållan-

*) Författaren til denna afhandling vet ganska väl, at Leibnitz ej på detta sätt bevisar Monadernas verklighet. Han börjar sin Philosophi ifrån den sattsen, at inga andra verkliga ting gifvas, än de; och bevisar den af sjelfva begrepet om sammansatt substants. Men sjelfva detta bevis grundar sig på, och förutsätter nödvändigt, en sådan theori om föreställningskraften, som den här angifna. I sjelfva verket kan förnuftet ej tänka något sammansatt, utan at antaga det Enkla såsom grund dertil, ehuru begrepet *Enkelhet* blott är et negativt begrep, och gifver endast tilkänna något, som är i motsatts emot

Digitized by Google

den, äro blott förbländningar af sinnligheten. All utsträckning är i sig sjelf blott bestämda

---

sammansättning. Det sammansatta är vilkorligt, och förnuftet kan ej stadna, utan vid det ovilkorliga. Men för vår sinnlighet, hvars nödvändiga vilkor föreställningarna Tid och Rum äro, gifves åter intet, som ej är sammansatt, emedan allt existerande utom det föreställande subjectet nödvändigt är i Rummet, hvilket åter är delbart i oändlighet. För at kunna förkasta den oändliga delbarheten, måste Leibnitz förut hafva nekat sinnlighetens objectivitet, tillika med de nödvändiga vilkoren för vår sinnlighet, och blott antaga förnuftets sattser och begrep för objectivt gilltiga. — Leibnitz har på intet ställe, åtmindstone ej med utförlighet, upgifvit sin theori om föreställningskraften, utom i det vidlöftigaste och vigtigaste af alla hans philosophiska arbeten: *Nouveaux essays sur l'Entendement humain*, som han skref emot Locke, och som först efter hans död utgafs år 1765. Locke hade dött innan dess fullbordande, och Leibnitz iakttog den stränga grannlagenheten, at häldre undertrycka sina egna tankar, än utgifva något emot en man, som han så mycket högaktade sedan denne ej mera kunde försvara sig. I hans egentliga Metaphysik, som beror af denna theori, hafve vi eljest på intet ställe funnit hans tankar med det bindande sammanhang framställda, i ingen af hans öfriga skrifter til den graden funnit hela originalitetens energie, som i hans *Principia Philosophiæ*, första gången tryckta i *Acta Erudito-*

Digitized by Google

coordinationsrelationer. Rörelse är blott en förvirrad eller otydlig föreställning af coordinations- och subordinations-relationer tilsammanstagna, beroende af föränderligheten, som ligger i sinnlighetens inskränkning. Tröghet hos kropparna är en följd af den sinnliga föreställningskraftens sätt at fatta monadernas olika verkningar och olika grader i deras krafter, o. s. v. Men sjelfva denna sinnlighetens föränderlighet, hvad är den? Är den en förvirrad föreställning hos det föreställande subjectet af gränsorna för dess kraft? Men då är allt i sjelfva verket oföränderligt. Ingenting återstår i hela Naturen, utom det nakna systemet af föreställningarnas former utan allt innehåll, eller blotta vilkoren för möjligheten at tänka; intet tänkt eller tänkbart finnes utom blotta tänkbarheten. Man har redan an-

---

rum Lipsiensia, Tom. VII. Suppl. Sect. XI. Det är långt ifrån, at man af hans commentatorer och efterföljare lär fullkomligen känna honom. Wolf, Canzius m. fl. borttaga föreställningskraften hos vissa monader, hvilket verkeligen skadar hela systemet. — Huru nära hans theori om föreställningsförmågan sammanhänger med hans Metaphysik, bör man sluta deraf, at Wolf, hans förnämste lärjunge, efter allt utseende, utan tilhjelp af hans *Essays Nouveaux*, fullkomligen utvecklade den i sina logiska och psychologiska verk.

Digitized by Google

tagit föreställningarna och föreställningskraften såsom verkliga, och dertil var man visserligen berättigad, emedan detta var et factum, gifvet i medvetandet. Men då föreställningen om Enkelhet är negativ, eller blott uttrycker en relation til det sammansatta, och då alla öfriga föreställningar äro de enkla, d. ä. blott negativa, och således ej existerande, tingens relationer, så gifves ej en gång något föreställbart; ty det negativa är ej tänkbart utan något positivt, ej heller relation utan något absolut, som måste tillika vara positivt. Men föreställning utan något föreställbart är ock en motsägelse. — Hvad är då detta system? Skulle det upföras så regelbundet, så logiskt ordentligt, blott för at falla in i den största af alla orimligheter? — Eller hvad hade Leibnitz gjort, om han rätt kunnat inse detta?

Han öfvergaf här sit system. Han tog sin tillflykt til sinnligheten, den han förkastat, för at få det positiva, hvilket han oundgängeligen behöfde; eller för at ej stadna i öfversinnlighetens region, der intet ändligt väsende kan fortkomma, emedan dess ändliga kraft utan et motstånd ej en gång kan der verka. Han antog Föreställningen och kraften, hvarigenom den är möjlig, hos alla object. Men för at ej återfalla

Digitized by Google

i de förra svårigheterna, borde han antaga en föreställning, som ej vore blott dess form eller möjlighet, och således icke verklig föreställning; utan hvarom begrepet vore hämtadt ifrån sinnligheten, och hvari således Tidens objectivitet förutsattes. Han kunde ej antaga utsträckning eller någon kroppslig egenskap; emedan han då måst gifva sit system, icke en farligare stöt, än den han gaf, ty Tiden såsom objectiv är ock stridande emot dess grundsattser, men en bristfällighet, som varit mera synbar. — Ifrån denna punkt är Leibnitz svårare at förena med sig sjelf. Han fortfar at neka Tidens objectivitet, men antager, i vissa fall, då begrepet om föreställning och om flera verkande ting eljest vore omöjligt, föränderlighetens verklighet, som förutsätter Tidens; hvilken åter förutsätter åtminstone den inre sinnliga föreställningens objectivitet, den han ej antog. Och hvad måste han ej göra, då han ej ville förkasta allt?

Monaden, det verkliga objectet, äger således icke allenast kraft (föreställningskraft); den är blott kraft, och dess föränderliga tilstånd är blott dess verkningar, eller i sjelfva kraften grundade modificationer. Den är tillika Substants, emedan den eljest ej vore et verkligt object. Men dess substantialitet består ej i det oförän-

Digitized by Google

derliga, förändringarnas grund, hvarförutan de ej äro tänkbara, emedan Tid här åter är idealisk; utan blott i dess egenskap at vara kraft. Men inskränkt kraft utan närmare bestämning af Tid är blott en afhängighet, en modification, af en högre kraft, hvari den har sin grund, eller, rättare, hvari den måste innehållas. Deri finnes då blott den afhängighet, hvari begrepen äro af hvarandra; den är blott den logiska grunden: och i följe af den öfverensstämmelse, den systematiska enhet, förnuftet fordrar emellan dem, som är allas subordination under et och det högsta, gifves blott en enda kraft. Men då råkar Leibnitz åter i Spinozismen, den han förut en gång med så mycken fara undsluppit. Men om han äfven denna gång på något sätt skulle kunna undvika den, så uttrycker dock kraft, då det oföränderliga i substantsen derifrån skilljes, blott en relation, som är caussaliteten; hvilken åter enligt systemet ej är annat än begrepens logiska afhängighet af hvarandra. Det återstår då ingenting annat än föreställningen, som, då den betraktas utom et subject, åter är orimlig. Locke hade förklarat substants med tillhjelp af et Substrat för alla både första och andra egenskaper hos tingen, hvilket han fått, man vet ej huru eller hvarifrån. Han måste antaga det

Digitized by Google

såsom et i det menskliga förståndet grundadt begrep, utan at derför en gång bjuda til at upvisa en känsla eller et intryck, hvilket dock hans lärobyggnad oundvikeligen hade fordrat. Leibnitz förlorade sig, då han derför ville upvisa et begrep, som hade verklighet utom sinnligheten.

Men eftergifvom Leibnitz allt detta, för at kunna följa honom vidare. — Tingens egenskaper kunna i detta system ej utvecklas, utan at man känner deras sammanhang. Då hvarje verkligt object är en kraft at föreställa, då alla föreställningar ej äga någon grund utom föreställningskraften, och då hvar och en föreställning måste hafva afseende på något utom sig eller på tingen: så måste, i likhet med hvad som redan förut i sjelfva grundhypothesen är antaget, emellan alla föreställda ting vara en i alla deras riktningar och förhållanden förut fastställd öfverensstämmelse; ty eljest skulle de föreställande krafterna, som genom sina olika lägen och inskränkningar få til graden olika föreställningar, ej kunna föreställa sig samma ting, som dock vore desamma i sig sjelfva, hvilket är en motsägelse. Hvar och en monad måste äfven föreställa hela verlden; ty de måste alla vara i

et

Digitized by Google

et inbördes nödvändigt sammanhang, emedan de äro föreställbara, och emedan förnuftets föreställningar, som äro objectiva, innefatta allt och äro i et oafbrutet sammanhang. (Detta ville Leibnitz egenteligen säga, då han upgaf som et bevis härpå, at det ej gafs något skäl, hvarföre icke föreställningskraften skulle föreställa allt). Men verlden och tingens antal måste vara oändligt; ty förnuftet fordrar det ovilkorliga, som är oändligheten, då det ändliga är gifvet. Hvar och en monad måste äfven föreställa det oändliga; och emellan tingen äger man således et oändligt sammanhang, hvilket såsom a priori är nödvändigt, och kan uttryckas med deras oändliga gemenskap. Hvarje action hos monaden, eller hvarje dess bemödande at verka, är et begär. Dess begär tilsammanstagna, eller det beständiga bemödandet, som följer af kraftens väsende, är Villja. Den bestämmes af föreställningar, eller af föregående verkningar, i oändlighet; hvaraf tillika följer hvarje monads existents ifrån evighet. Det gifves således äfven en gemenskap i afseende på villjan, och i synnerhet på menniskans och förnuftiga varelsers villja, hvilken genom föreställningarna nödvändigt sammanhänger med den förra gemenskapen. Då

Digitized by Google

hvarje ting i verlden är til af evighet, så måste ock hela verlden vara det; skapelsen är ej börjad eller skedd i tiden. Af Guds väsende, såsom et oändligt förnuft, följer en dylik öfverensstämmelse emellan hans afsigter med menniskoslägtet, hans straff och belöningar, och vår villja tillika med verldens och händelsernas orubbade lopp; harmonien emellan hans rättvisa, vår villja och tingens natur, är fullkomlig. Då fullkomligheten består i full öfverensstämmelse, i systematisk enhet i det mångfaldiga, måste verlden äfven vara absolut fullkomlig, eller den bästa af alla möjliga; hvilket borde rättfärdiga Gud i afseende på det onda.

Inga objecter kunna vara hvarandra fullkomligen lika; ty begrepen äro det ej, utan at coincidera, och Rum och Tid, som borde, äfven utan deras inre olikhet, vara tilräckliga at åtskilja dem, äro blott subjectiva föreställningar. Men tingen äro i sig sjelfva ej olika till arten, utan blott til graden; de äro öfverallt blott krafter med olika inskränkningar och i olika förhållanden eller tilstånd. Då förnuftet, hvars upgifter alltid äro objectiva, fordrar en fullkomlig och oafbruten gradation, måste den äfven gifvas i naturen. Utan erfarenheten kunna inga bestämda grader i tingen upgifvas. Leibnitz bestämmer

Digitized by Google

dock, för at gifva något slags förklaring på phenomenerna, den förnuftet ej heller kan vederlägga, ehuru det ej kan ansvara för dess riktighet, dessa hufvudgrader: en förmåga af föreställningar utan medvetande, såsom hos menniskan, då hon sofver; af föreställningar med medvetande, men förvirrade, såsom hos djuren; och med medvetande och tydliga, såsom hos menniskan, då hennes förnuft är verksamt. Hufvudbegrepet vid dessa skillnader, medvetandet, är dock tydligen lånadt af den inre erfarenheten. Hvar och en monad är en Entelechi, en kraft; men den äger tillika en kropp, d. ä. den är omgifven af andra monader, som äro til hufvudmonaden, hvarunder de subordinera, i närmare och sins emellan coordinerade förhållanden. Hvarje kropp är en liten verld för sin hufvudmonad, som representerar en större, eller hela verlden, hvarmed den är i sammanhang, liksom den sjelf representeras af hufvudmonaden. Hela naturen är således organiserad. Men hvar och en monad kan ock uphöja sig til en högre grad af föreställningskraft; ty emedan dess kraft ej finner något yttre motstånd, måste den ouphörligen sträfva til oändlighet; hvilken satts åter gränsar til spinozismen. Möjligheten af den ouphörliga subordinationen monaderna emellan förkla-

Digitized by Google

ras genom oändligheten af deras antal. Men råkade ej Leibnitz här i samma slags svårighet, som den han tyckte sig undvika, då han förkastade den oändliga delbarheten? Tingens antal är oändligt; men vår sinnlighet, som ej vet af det ovilkorliga, gifver oss et visst antal ting, och förleder förnuftet, som måste följa sit verkningssätt, at antaga deras antal, som för oss alltid är vilkorligt, såsom i sig sjelft ovilkorligt; och deraf bedrogs Leibnitz. Hvad kunne vi veta derom?

Sinnligheten föreställer hela verlden och, i anseende til alla delarnas caussaliska sammanhang och idealiteten af Tid och Rum, i hvarje föreställning hela verldens både närvarande, förflutna och tilkommande (i systemets bemärkelse) tilstånd; emedan intet tilstånd kan gifvas utan det som är dess vilkor eller dess följd: då et tilstånd är gifvet, så äro de det alla. Men den bedrager dock i allmänhet, emedan dess föreställningar äro förvirrade. Den bedrager äfven derigenom, at den föreställer tingens förhållanden i oriktig ordning; emedan dess föreställningar ej blott hafva et så vida objectivt sammanhang, at de åtmindstone ofullkomligt svara emot våra förhållanden til tingen och emot tingens sins emellan, utan ock et alldeles subjectivt

Digitized by Google

eller idealiskt, så at då en del af en förut hafd föreställning förekommer, äfven hela denna föreställning eller andra delar deraf återkomma; hvarigenom jag förblandar mina olika synpunkter eller verldens olika lägen til mig, och ändrar deras ordning, emedan de förvirrade föreställningarna följa på hvarannan efter andra lagar, än de förnuftiga eller objectiva. Detta är en verkan af inbildningskraften och minnet; men om jag känner reglorna för deras verkningar, eller med förnuftets tillhjelp kan jämnföra sinnlighetens upgifter med hvarandra, måste jag äfven i dem finna verldens verkliga lägen. — Dessa förmögenheters möjlighet torde dock ej utan svårighet kunna förlikas med hela systemet.

Så vida jag kan skilja dessa nya inbildningskraftens och minnets förvillelser ifrån den egentliga sinnlighetens föreställningar, som ligga til grund för dem; måste dessa dock äga en relativ sanning för deras ägare. Mathematiken, Physiken och den empiriska Psychologien, som grunda sig derpå, kunna derföre äfven innehålla en relativ sanning. Då phenomenerna grunda sig, dels på det verkliga i objecterna, som de med förvirring föreställa, dels på våra förhållanden til objecterna, måste de äfven följa sina bestämda lagar, hvilka dock äro blott subjectivt gällande,

Digitized by Google

och måste sjelfva förklaras ur det objectiva eller de tydliga begrepen. Man får således ingen verklig vetenskap, innan man bringar allt til förnuftsbegrep. Således förklarar den empiriska Psychologien de reglor de inre phenomenerna följa; men blott den rationella är en vetenskap om själen och dess verkningslagar. Den blott upvisar et tydligt begrep om dess väsende, och utvecklar derur, blott med tilhjelp af Logikens reglor, dess väsendtliga egenskaper och verkningssätt, hvaraf alla phenomenerna bero. — Men utan erfarenheten, huru skall jag få det grundbegrepet om et visst slags väsende, hvarifrån jag börjar en vetenskap, för at skillja det ifrån andra, och ej göra det til blott et väsende i allmänhet? Endast sinnligheten kan gifva det enskillda. I en Philosophi, som förkastar alla sinnlighetens vittnesbörd, som finner vetenskap, och äfven enskilld på bestämda ämnen använd vetenskap, blott a priori, är, oaktadt den motsägelse i begrepen derigenom upkommer, ingen annan utväg öfrig, än at i sjelfva tankelagarna söka detta enskillda; liksom de allmännaste begrepen skulle kunna delas i andra mera enskillda, utan något utom dem, som närmare bestämmer dem! Motsägelsens grundsatts (*Principium contradictionis*), en af dessa lagar, kun-

Digitized by Google

de ej göra stor tjenst vid sanningars uptäckande. Et begrep måste vara tänkbart; det är vilkoret för dess egen möjlighet. Men til möjligheten af et annat, som härledes deraf, som får en bestämmelse, hvilken ej var gifven i det första begrepet, fordras något vilkor för en yttre möjlighet; och detta fann Leibnitz i den tilräckliga grundens grundsatts (*Principium rationis sufficientis*). I logiskt afseende är denna grundsatts blott en följd af den förra. Leibnitz måste här tillika nyttja den i en objectiv bemärkelse, då ordet grund tillika skulle betyda orsak; men detta var just at sjelf fela emot tankelagarna.

At bringa våra kundskaper til visshet, at sammanbinda dem i vetenskap, fordras således: at kunna framvisa de medfödda eller de allmänna och nödvändiga begrepen, hvilket måste ske genom upmärksamhet på vårt eget förråd af dem, genom användningen af vår kraft, och at deraf efter logiska reglor draga riktiga följder. — Och här kunne vi dock ej undvika den ledsamheten, at antingen nödgas stadna med våra begrep vid de blotta logiska formerna, hvilka ej gifva vetenskap, ehuru de äro vilkor för dess möjlighet, eller låna begrep ifrån erfarenheten, utan at kunna rättfärdiga dem, och således utan at

Digitized by Google

bestämma dem. Men då jag lägger et obestämdt begrep til grund, kan jag aldrig bevisa något; men jag kan, eller jag måste, inbilla mig hafva bevisat sattser, som ofta äro falska eller skadliga, jag måste blifva intolerant, jag måste med en mängd ord, som i sjelfva verket säga intet, förklara allt, jag måste med magtord eller spetsfundigheter afgöra de mest tvifvelaktiga problemer, och misstaga mig om den rätta synpunkten, emedan jag ej kan finna någon. Häraf härleder sig det ofruktbara, det oanvändbara, det evigt tröttande, det obestämda och vacklande, hos alla Philosopher af den Leibnitzska scholan, och hvilket i samma mån är rådande i deras skrifter, som de äro sin lärare trogne och förakta erfarenheten. Hans Philosophi kan utan inconsequents ej erkänna mera än en vetenskap, som är Logiken, och til äfventyrs den, som skulle bevisa, at ingen mera gåfves.

Vi kunne ej tänka utan tecken; det lär åtminstone den empiriska Psychologien. Deras rätta bruk måste äfven vara et vilkor för tankekraftens framsteg. Men dessa tecken äro arbiträra och tilfälliga. Begrepen och deras förhållanden äro det icke i egentlig vetenskap. Der måste äfven tecknens förhållanden, deras härledningar af hvarandra, liksom begrepens, vara

Digitized by Google

nödvändiga; hvarföre äfven Leibnitz först fattade ideen om et allmänt caracteriskt språk, som han kallar det, et slags philosophisk Algebra, som skulle kunna gälla för alla nationer och tider. Visse hans efterträdare hafva trott på dess möjlighet; i sjelfva verket är det ock ej orimligt i et system af kundskaper a priori, d. ä. i egentlig vetenskap.

Af dessa begrep om menniskans föreställningskraft, om tingens natur och sammanhang, och om medlen at uphöja våra föreställningar til verklig och objectiv vetenskap, var Leibnitz ej hindrad på samma sätt som Locke, at våga en öfverfart til den öfversinnliga verlden. Han var redan der. Kan det, som är grund til alla våra föreställningar, sjelft vara föreställning? Då gifves ju ej en gång föreställning. Men då man föregifver sig veta något om denna grund för alla föreställningar, så jämnför man den med alla sina föreställningar. Med dem åter kan ingenting annat jämnföras, än föreställningar. Denna grund är således utom alla mina föreställningar, och äfven utom de sinnliga och erfarenheten. Hela Leibnitzska Philosophien erkänner ingen annan sann kundskap, än den öfversinnliga. Den är et slags rationell Cosmologi, hvartil de öfriga philosophiska vetenskaperna

Digitized by Google

kunna anses som bihang. I den öfversinnliga regionen af föreställningar finnes ej annat, än det absoluta, det ovilkorliga. Den är sjelf et vilkor för den sinnliga, och kan ej erkänna något öfver sig. Den angår ting i och för sig sjelfva, utom alla föreställningar. Det *absoluta* måste åtmindstone i sin yttersta länk vara *oändligt*, för at kunna vara grund til det ändliga. Har jag en gång antagit verkligheten och möjligheten af det förra, och af kundskapen derom, så har jag äfven antagit det sednare. Begrepet om den tilräckliga grunden, som ligger outplånligt i mit förnuft, skall föra mig dit.

Leibnitz kunde, sedan han bevisat så mycket, äfven bevisa Guds existents af verldens tillfällighet. Han sökte äfven förbättra det Cartesianska beviset. Gud, den Högsta Monaden, är sammanfattningen af alla realiteter. Realiteter äro alltid jakande, och kunna således ej vara i motsägelse med hvarandra. Existents är en realitet; derföre existerar ock Gud. Eller ock: det jakande eller positiva innebär fullkomlighet och sanning, o. s. v. Vi kunne hänvisa til det föregående, för at här ej behöfva utföra, huru denna föregifna förbättring sammanhänger med hans grundsattser.

Digitized by Google

Villjans Frihet kunde han ej bevisa; den blef ej bevisad genom hans distinction emellan absolut nödvändighet, som låg i omöjligheten at tänka motsattsen, och hypothetisk nödvändighet, hvarvid vi nödgas af våra föreställningar, som bestämma vårt val, ehuru den skulle skiljas ifrån den förra derigenom, at den ej, som den, uteslöt motsattsens tänkbarhet. Då han kallade den sednare frihet, förblef den dock nödvändighet.

Själens odödlighet, eller, rättare, monadens oförgänglighet, ville han bevisa af dess immaterialitet eller enkelhet; då den ej bestod af delar, kunde den ej uplösas, och således ej förstöras. Men han bevisar ej, at kraften, som utgjorde monaden, kunde aftaga i styrka eller grader, och på detta sätt förstöras.

Locke och Leibnitz öfverensstämma deri, at bägge förutsätta icke allenast verkligheten af objecter utom oss, utan ock at våra föreställningar äro i et caussaliskt förhållande til dem. Ingen hade före dem satt dessa sattser i fråga, utom *Sceptikerne* och Des Cartes. Den sednare hade sjelf uplöst sina svårigheter. De äldre Sceptikerne nekade all objectivitet i föreställningarna genom et bevis, som de hämtade ifrån de sinnliga föreställningarnas bedräglighet och förän-

Digitized by Google

derlighet, då likväl endast de kunde gifva hänvisning på object. Så snart Locke och Leibnitz uplöst deras svårigheter, hvilket de verkeligen gjorde, mötte dem inga, som kunnat hindra dem at antaga vissa föreställningars objectivitet; det återstod blott at förklara möjligheten af denna objectivitet, och at angifva hvilka dessa vissa föreställningar voro. Hade de velat bevisa verkligheten af object i allmänhet, eller at någonting vore til utom det föreställande subjectet, så hade de måst bevisa det genom en cirkel. Bägge skulle hafva sagt: "Emedan vissa föreställningar, hvilka vi i våra olika systemer angifvit, fullkomligen svara emot objecterna, så måste objecterna sjelfva gifvas; men nu svara vissa föreställningar verkeligen emot objecterna, emedan dessa objecter gifvas". Det, hvari de öfverensstämma, utgör caracteren på de systemer och det tänkesätt man i Philosophien kallar *Dogmatism*, hvilken genom dem är bragt til högsta möjliga fullkomlighet. Spinozismen, som i Leibnitzska Philosophien kunde finna nya stöd, såsom upväxt af samma rot, vore det enda af de öfriga dogmatiska lärobyggnaderna, som kunde göra dem detta företräde stridigt, om ej dess resultater så tydligen emotsade dess första grunder; den måste börja ifrån medvetandet, som gifver

Digitized by Google

oss en sjelfständig existents, och den slutar med at förstöra sjelfva detta medvetande, då den förklarar dess subject för en blott modification.

Men bägge desse Philosopher skillja sig i den synpunkt, som hvardera valt, och i sättet at förklara kundskapernas förutsatta visshet och verklighet i allmänhet. Den ene fann, at ingen objectivitet, och til och med i allmänhet inga kundskaper, äro möjliga utan något positivt, hvärtil alla förhållanden kunde hänföras, och at detta positiva måste sökas i sinnligheten och de intryck den emottager. Den andre fann, at inga vissa och verkliga kundskapen kunde gifvas, utan at i dem träffades allmänhet och nödvändighet, hvilken sinnliga föreställningar ej kunna äga; at ingen vetenskap utan allmänhet och nödvändighet i begrepen var möjlig, och således ej heller vetenskapen om visshet och objectivitet. Det förra philosophiska sättet at förklara de metaphysiska upgifterna kallas *Empirism*, det sednare *Rationalism*.

Svårigheterna i det Empiriska systemet ligga i omöjligheten at af de sinnliga intrycken förklara det allmänna och nödvändiga i våra föreställningar, hvarförutan object, et af de allmännaste begrepen, så mycket mindre kan tänkas, som i allmänhet utan dem ingenting kan

Digitized by Google

tänkas, och derföre inga kundskaper äga rum. Intet intryck, ingen blott sinnlig föreställning kan innehålla mera, än det enskillda; flera af dem kunna gifvas på en gång, men hvart och et angår dock blott en sak. Ännu mindre kan i dem finnas et sammanhang och sammanhangets allmänhet; emedan hvart och et intryck är i sig sjelft isoleradt: ingen förening emellan dem är möjlig, utan at något utom dem förenar dem. Den absolut objectiva föreningen är ej tänkbar utan et oändligt väsende; den relativt objectiva hos et ändligt väsende, icke utan dess förmåga at sjelft verkställa en förening i afseende på dess egen fattningsgåfva. Om sammanhanget äfven kunde hämtas ifrån sjelfva objecterna, kunde det likväl ej få nödvändighet och allmänhet, emedan man då ej kunde försäkra mera, än at en viss större mängd, men ej alla, exempel, åtminstone ej de tilkommande, bestyrka det. Locke trodde sig likafullt hafva funnit det allmänna och nödvändiga tillika med sammanhanget i intrycken, utan at ändå kunna upvisa några deremot svarande intryck. — Svårigheterna i det rationella systemet ligga i omöjligheten at finna något, hvarpå begrepen om det allmänna och nödvändiga hänvisa; det finner et sammanhang, men ingenting som sammanhänger; detta måste

Digitized by Google

gifvas utom sjelfva begrepen. Begrepen kunde ej en gång i sjelfva verket innehålla nödvändighet, allmänhet och sammanhang, utan något positivt utom dem; de vore blott den obestämda Enheten, blott möjligheten af begrep. — En Philosophi, som antingen uptäcker dessa svårigheter, och af dem, under den fasta öfvertygelsen, at det menskliga förståndet redan gjort allt som är i dess förmåga til de metaphysiska frågornas besvarande, drager den slutsattsen, at våra kundskaper äro bedrägliga och falska; eller åtminstone ovissa och blott subjectiva, då de hänföras til et object, eller som fordrar et bevis på den hufvudsattsen, at våra föreställningar äro i et nödvändigt (och således caussaliskt) sammanhang med object, hvilket den likväl anser för omöjligt, är sceptisk; och det af denna ensidiga synpunkt upkommande mer och mindre utvecklade tankesystem kallas *Scepticism*. Den sceptiska Philosophien uptäcker de föregåendes inconsequents. En öfvergång ifrån den til den Critiska vore det, at anse för ännu möjligt för det menskliga förnuftet at finna en annan uplösning, än den misslyckade dogmatiska, at förmoda, at det ännu ej gjort allt, som står i dess förmåga.

Men de dogmatiska hufvudsystemerna äga äfven sina olika fördelar. Så länge Philosophien

Digitized by Google

ännu ej är uphöjd til vetenskap, så länge den ej äger full visshet, kunna dess olika lärobyggnaders inre fördelar blott bestå i deras skicklighet at befordra Philosophiens framsteg, och föra den allt närmare til den vetenskapliga visshetens; de bestå således i vidden och brukbarheten af de synpunkter de upställa. Den empiriska Philosophiens synpunkt är, at finna sjelfva objectet för kundskaper, för at undersöka det, och derigenom utvidga dem. Den rationellas är, at föra Philosophien til en systematisk enhet, til vetenskaplig fullkomlighet och visshet. Den förra leder til erfarenheten, den sednare til raisonnement. Bägge synpunkterna äro riktiga, blott de ej utesluta hvarannan; bägge äro nödvändiga, och måste hvar för sig kännas, innan en högre synpunkt kan finnas, som innefattar bägge. — I vetenskaperna göras två fordringar af dem, som med framgång skola arbeta på deras uprättande eller blotta tilväxt: den ena, at riktigt och til fullo bestämma begrepen med deras innehåll, för at gifva dem full logisk tydlighet; den andra, at göra riktiga slutsattser, eller at gifva dem et logiskt sammanhang. Til bestämningen af begrepen fordras, at kunna angifva både deras innehåll, hvilket endast kan

finnas

Digitized by Google

finnas i erfarenheten, och ytterst i de sinnliga intrycken, och deras form, som blott kan bestämmas af deras förhållanden til andra begrep. Ingendera kan saknas, om ej begrepet skall blifva vacklande och obrukbart i vetenskap. För at rätt angifva innehållet, är ej nog, at upräkna de föreställningar jag vid något tilfälle kan innefatta under et begrep; jag måste kunna upgifva dess historia, för at finna de föreställningar, som man alltid genom det nödvändiga i menskliga naturens drifter och deras utveckling måste tänka tilsammans, och som egenteligen höra derunder; hvilket endast kan til väga bringas med den empiriska psychologiens tilhjelp, så vida den tillika är stödd på förnuftsgrunder. För at bestämma formen, fordras, at begrepen skola fattas i et system, hvartil utstakningen endast kan finnas a priori och, liksom allt sammanhang, efter förnuftsbegrep. Den blott empiriska eller Lockianska Philosophiens natur hindrar den at få en rätt systematisk ordning; den måste vara mer eller mindre rhapsodisk; den kan aldrig blifva vetenskap. Den rationella åter, hvars alla upgifter lösas genom slutföljder a priori, är ej möjlig utan allt system, hvars form utgör sjelfva dess väsende. Den stränga systematiska,

Digitized by Google

eller, som man kallar den, den mathematiska methoden är ej blott de mathematiska vetenskaperna förbehållen; den tilhör dem alla. Den empiriska och den rationella synpunkten i Philosophien hafva bägge, men på olika sätt, bidragit til dess framgång. Utan den förra vore den ofruktbar och utan användning; utan den sednare kan den ej blifva vetenskap. Wolf framvisade det första prof af Philosophien såsom vetenskap til dess form; och blott genom dess egenskap af systematisk var den i stånd at i de flesta fall med mera noggrannhet och stränghet utveckla de egentliga philosophiska begrepen, än den motsatta Lockianska. Ännu torde Wolf's philosophiska skrifter, ehuru tröttsamma, kunna räknas til de bästa förberedelser för dem, som villja rätt lära känna den Critiska.

De olika yttre fördelarna, som bägge sätten at philosophera äga, bestå egenteligen i det interesse de medföra. Det högre practiska interesset, eller det moraliska, måste i den rationella Philosophien lättare finna sin räkning, för de sublima förnufts-begreps skull, om Gud, om verlden och dess styrsel, om själens odödlighet, om fullkomlighet, hvarpå den gifver anvisning, och alldeles icke, som den empiriska, utesluter; det lägre practiska, eller nyttan, beror åter af

Digitized by Google

Philosophiens användbarhet, som är nödvändigt förenad med dess popularitet. Der äger den empiriska Philosophien företrädet. Det är den, som egenteligen väckt vårt tidehvarfs allmänna kärlek för philosophiska insigter, som kringspridt dem utom de lärdas scholor, och som äfven derigenom, både i sederna och tänkesätten, visat verkan af allt det skadliga och falska den kunnat innehålla. Den skulle ock af samma orsak i den nästförflutna perioden af Philosophiens historia ibland Philosopherna sjelfva, i synnerhet i vissa enskillda sattser, få et nytt förtroende och öfverallt vinna mera insteg genom den nyare systematiska Scepticismens ovederläggelighet med dogmatiska grundsattser. Det rena theoretiska interesset finner sig åtmindstone mera smickradt i det rationella systemet.

Blott en enda af de motsägelser och svårigheter, som ej kunna uplösas i de bägge dogmatiska systemerna, hade varit tilräcklig at rättfärdiga Scepticismen. Men det menskliga förståndets verkningar äro, i likhet med alla andra förändringar i naturen, bundna vid et oafbrutet framskridande, och kunna äfven så litet som de genom et hopp förkorrta vägen til sit mål. Ännu återstod et steg för Dogmatismen. Förnuftets och våra kundskapers bedräglighet är

Digitized by Google

dessutom en så stötande och för våra förmögenheter onaturlig föreställning, at den, utan et visst tvång och et slags förtviflan om at vidare lyckas, ej en gång i speculationen kan antagas. Scepticismen var likväl, såsom förut är anmärkt, redan grundlaggd och förberedd i den Cartesianska Philosophien; och man måste gå tilbaka ända til den, för at finna dess grundfrö, som bibehölls i de påföljande systemerna, genom hvilka det efterhand utvecklades.

Då Des Cartes, efter at hafva gifvit den Scholastiska Philosophien den sidsta stöten, angaf sin nya idé om själens substants, blef han tillika fader för *Dualismen*, enligt hvilken alla objecter äro väsendteligen skillda i två classer, i materiella och immateriella. Denna nya indelning kan jämte sjelfva indelningsgrunden anses för uphofvet til alla påföljande oredor och stridigheter, men också til alla påföljande framsteg, i Philosophien. Partier och motsatta meningar öfver alla ämnen utmärka sedan dess idkare; de upväxa ouphörligen, som Cadmi härar, at upfräta hvarannan inbördes; och vi vänte ännu, at Thebe's murar en gång skola upresas.

Dualismen innebär ouplösliga svårigheter. För at undgå dem, hade Des Cartes' omedelbare efterföljare redan försökt de sällsammaste ut-

Digitized by Google

vägar. Man må blott erinra sig SPINOZA's *Pantheism*, MALLEBRANCHE's *Mysticism* eller *Supranaturalism*, och den metaphysiska *Egoismen* hos några af hans glömda lärjungar. LOCKE, som hade fästat en skarpare och stadigare blick på kundskapsförmågan, än någon före honom, och som trodde sig öfverallt kunna förena sin Philosophi med det allmänna menniskoförståndets eller det blott sunda förnuftets öfvertygelser, sökte förgäfves nya säkrare stöd för Dualismen*). Det

*) LOCKE förvecklade sig ofta sjelf i sådana svårigheter genom både sin varsamhet och sit bemödande at öfverallt förlika sin Philosophi med det blott sunda förnuftets utslag, at han på mera än ett ställe tyckes hafva uppenbart förrådt dess sak åt Scepticismen. Hans tänkesätt om naturen af själens substans, allmännast känd genom hans skriftväxling med Biskopen af Worcester *Stillingfleet*, vittnar derom. Se äfven hans *Ess. on h. Underst.* B. IV. Ch. 3. Men hans, kanske esoteriska, tänkesätt om Philosophien, som ofta tycktes vackla emellan Dogmatism och Scepticism, emellan materialism och idealism, röjer han aldramest i B. IV. Ch. 10. Hans yttrande är följande: *Nay possibly, if we should emancipate ourselves from vulgar notions, and raise our thoughts, as far as they would reach, to a closer contemplation of Things, we might be able to aim at some dim and seeming conception, how matter might at first be made, and begin to exist by the power of that eter-*

Digitized by Google

gifves ej mera än två utvägar at undvika den — *Materialismen* och *Idealismen*. Det förra af dessa system tyckes vara bragt til all möjlig fullkomlighet och förfining hos de Gamla *); ibland de nyare har det blott funnit svaga försvarare: det var redan störtadt genom blotta tänkbarheten af immateriell substants, hvars verklighet det ej kan vederlägga. Det återstod blott at göra et försök med Idealismen. På denna utväg

---

nel first Being; but to give beginning and being to a spirit, would be found a more inconceivable effect of omnipotent power. But this being what would perhaps lead us too far from the notions on which the philosophy now in the world is built, it would not be pardonable to deviate so far from them, or to enqvire, so far as grammar itself would authorise, if the common settled opinion opposes it; especially in this place, where the received doctrine serves well enough to our present purpose."

*) Det är märkvärdigt, at de Gamlas Materialism blott hvilade på en materialistisk Pantheism. Om man vill bringa den materialistiska Metaphysiken til et sammanhängande system, tyckes det äfven til sluts upplösa sig i Pantheism. Ända til dess de nyare började lägga sina undersökningar om förståndet til grund för Metaphysiken, tyckes äfven et slags immaterialistisk Pantheism vara den sidsta tilflykten. Den följde af det Cartesianska begrepet om immateriell substants.

Digitized by Google

hade redan Leibnitz råkat i sit Monadsystem, efter hvilket inga andra substantser gifvas, än blott föreställande.

Om någon tänkare hade ägt nog styrka och ihärdighet, för at utan kännedom af någon djupare Philosophi fullkomligt bemägtiga sig både det Lockiska och Leibnitzska systemet, öfverse och jämnföra bägge med deras vigtigaste svårigheter i hela deras sammanhang, och för at tillika inse omöjligheten af någon annan dogmatisk synpunkt, än Locke's eller Leibnitz's, hvarur sammanhanget emellan objecterna, såsom utom den föreställande, och föreställningarna kunde förklaras, skulle han visserligen varit berättigad at omedelbart öfvergå til Scepticismen; men detta steg hade dock varit honom omöjligt, innan han kunnat försätta sig i en annan högre synpunkt, än dessa systemers stiftare. Denna synpunkt innefattas i den vigtiga frågan: Hvad är som förbinder mina föreställningar med objecterna? Föreställningen om det nödvändiga sammanhanget emellan föreställningarna och objecterna, såsom utom föreställningarna, hvad har den sjelf för object? huru förbindes den dermed? och huru kan detta object upvisas?

Hvar och en, som rätt eftertänker denna fråga, finner lätt, at den aldrig på et dogmatiskt

Digitized by Google

sätt kan besvaras; d. ä. at objectet för denna förbindelse emellan föreställning och object utom föreställningskraften aldrig kan upvisas; ty vi måste dock alltid stadna vid en blott föreställning. Om något svar skall finnas, måste grunden til denna förbindelse sökas i sjelfva föreställningskraftens natur genom reflexion. Men för at kunna gå så långt tilbaka, måste man redan hafva funnit omöjligheten at besvara den på et dogmatiskt sätt, hvilket likväl denna fråga vid första påseendet tyckes fordra, ehuru det dogmatiska svaret måste förlora sig i en cirkel. Stadnar man vid denna omöjlighet, så är man redan inveoklad i Scepticismen.

Det är blott den *Spiritualistiska Idealismen*, som kan leda til denna högre synpunkt. Leibnitz hade äfven varit Idealist; men då hans afsigt ej var at bestrida Dualismen, den han äfven sökte förlika med sin Idealism med tilhjelp af den lägsta classen han tänkte sig af sina Monader, utan endast at gifva en förklaring på det nödvändiga sammanhanget, som ännu ingen med styrka bestridt, emellan objecterna och föreställningarna, kunde han ej hinna up til denna synpunkt. Denna philosophiska ära måste tilläggas Berkeley, ehuru hans uptäckt mera tyckes tilhöra honom såsom en idé, den han uptog, efter

Digitized by Google

den låg i hans väg, än derföre, at han efter egen djup öfverläggning upfann den; ej heller utsträckte han denna tanka så långt han kunnat. Allt detta visar sig tydeligen i hans system.

Det första, hvarvid man bör uppehålla sig, då man vill göra redo för et metaphysiskt system, är dess uphofsmans theori om menskliga kundskapsförmågan, hvarförutan man hvarken kan rätt förstå honom och inse hans grunder, eller råka på den tråd, som sammanbinder hans sattser, och de fel i systemet, som ej väsendteligen tilhöra det, utan äro dess stiftares eller anhängares enskillda afvikelser. Understödd af et riktigt begrep om denna theori och dess högsta grunder, är man ofta i stånd at begripa det bättre, än uphofsmannen sjelf. — Berkeley hade antagit Locke's empirisk-psychologiska lära om kundskapsförmågan, hvarigenom alla våra kundskaper härleda sig ifrån intryck på de yttre och inre sinnena. De mest allmänna och abstracta föreställningarna äro derföre i grunden ej annat än sinneföreställningar, och således individuella. Lockianerne kallade dem för transformerade eller blott förklädda sensationer, och trodde sig kanske genom en ny term kunna undgå denna följd i sin stränghet. Men alla sinneföreställningar äro äfven tilfälliga och föränderliga; hvarföre ej

Digitized by Google

heller Lockianernas *första* egenskaper hos tingen, hvartil äfven rum och utsträckning hörde, ägde något kännemärke, hvarigenom de i afseende på sin objectivitet skilldes ifrån de *andra* egenskaperna; alla vore, tillika med de föregifna allmänna begrepen, blott subjectiva föreställningar. Allt detta är otvifvelaktigt, så snart man en gång medgifvit grundhypothesen. Men om alla föreställningar äro blott subjectiva, huru vill man undvika Scepticismen? Berkeley söker smyga sig förbi denna klippa, och förklarar sig alltid i sina philosophiska skrifter för detta farliga tänkesättets motståndare. Utan at tro sig behöfva helt och hållet förneka sin första lärares, Locke's, Philosophi, lånar han här en svag undanflykt ur den Cartesianska, och i synnerhet ur Mallebranche's system. I sig sjelf är Idealismen lika så litet en nödvändig följd af det Lockiska systemet, som Materialismen; men bägge kunna, äfvensom många andra besynnerligheter, med lika lätthet dragas derur; den kan ifrån så många håll angripas, och dess svaga fogningar uthärda inga allvarsamma anfall.

Mallebranche hade lärt, at vi se allt i Gud, och at de ideer, som funnos i Guds förstånd, voro de, som vi ägde oss af Honom meddelade om den materiella verlden, hvilka således äfven

Digitized by Google

voro sanna. Berkeley nyttjar denna anledning. Han antager blott föreställande varelser eller Andar såsom verkliga substantser, för at undvika Scepticismen. Mallebranche nekade ej materiens absoluta substantialitet; men hans tanka, som är så nära slägt med Berkeley's, innehåller dock det enda förklaringssättet på möjligheten af den sednares hypothes. Til Andarnas existents trodde den sednare sig finna skäl i deras inbördes meddelande af föreställningar, hvarom erfarenheten vittnar. Den kunde vidare bestyrkas genom en metaphysisk slutföljd ur begrepet substants. En substants måste äga en egen sjelfständig princip at verka, eller kraft. Materien äger blott sin vis inertiæ, som endast är en negation af kraft. Deremot öfvertygar blotta medvetandet om en sådan kraft hos föreställande varelser. Men sjelfva antalet bevisar Andarnas ändlighet; hvarföre de ej heller kunna skapa. Blotta föreställningskraften hos en sådan varelse är ej tilräcklig at gifva nya föreställningar; den känner sig lidande, då den emottager intryck; den kan blott genom jämnförelser åstadkomma nya sammansättningar. Grundföreställningarnas möjlighet förutsätter en Skapare, som meddelar dem. Medgifvom, at denna möjlighet är härigenom förklarad, hvilket den likväl icke är, så följer, at den

Digitized by Google

materiella verlden blott är et ideal hos Gud, hvilket är oss gifvet at betrakta, och hvilket innehåller sanning för oss, emedan Gud ej kan bedraga (Des Cartes). At Gud dessutom skulle hafva gifvit denna verld en sjelfständig existents utom de föreställande väsendena, hade varit öfverflödigt, då verkningarna varit desamma, och Hans vishet ovärdigt, d. ä. orimligt.

Men det allmänna menniskoförståndet förklarar sig dock häremot: det antager utan inskränkning en af föreställningskraften icke beroende existents hos de materiella objecterna, och dess påståenden kunna visserligen ej afvisas genom en konstlad Metaphysik. Berkeley trodde dess fordringar vara tilfredsställda, då man visade, at dess öfvertygelse om de materiella tingens verklighet innehöll sanning; hvilket i hans system borde så mycket lättare kunna ske, som det olärda menniskoförståndet vid intrycken aldrig gjorde den metaphysiska skillnaden emellan det subjectiva och objectiva. Men i sjelfva verket gör det dock skillnad emellan det verkliga utom sig och inbildningskraftens och sinnenas förvillelser; Mallebranche var i denna del vida mera consequent. Men låt ock vara, fortfar Idealisten, at man tyckte sig kunna fordra

Digitized by Google

en sjelfständig verklighet i dessa ting, så borde man dock — at förtiga orimligheten at antaga Rummet såsom en objectiv egenskap, då det blott vore et intryck på känseln eller synen, och at af begrepet om materiens objectivitet utom föreställningen skulle, genom Rummets natur, följa dess delbarhet i oändlighet, och tillika, då den blott vore en sinneföreställning, dess sammansättning af odelbara partiklar — uphöra med dessa fordringar, til dess man kunde upvisa grunden eller objectet för föreställningen om en nödvändig förbindelse emellan materien, såsom object utom all föreställning, och sjelfva föreställningen derom. Förgäfves skulle man här beropa sig på et *Substrat*. Detta vore blott en falsk lyseld af inbildningskraften, et begrep utan betydelse, hvarför man ej kunde upvisa någon sinneföreställning.

Denna fordran, som Berkeley upgaf i afseende på materiens objectivitet, sträckte sig längre, än han insåg; den sträckte sig med lika styrka til den immateriella verlden, til andarnas och Guds verklighet utom föreställningen, och til verkligheten af den föreställandes eget *Jag;* och innan den vore til förnuftets tilfredsställelse besvarad, var Scepticismen oundviklig för hvar

Digitized by Google

och en consequent tänkare i metaphysiska ämnen *).

Af alla följande Philosopher ägde ingen nog mod och tankestyrka, eller nog rent interesse för sanningen, för at öfverse vidden och utveckla följderna af Berkeley's vigtiga fråga, utom hans landsman Hume. Om hans philosophiska tänkesätt ej i någon period kan vinna allmänt bifall, så aftvingar åtmindstone hans företag och sättet at utföra det alla fördomsfria Philosophers beundran. Med förnuftets vapen angriper han dess egna verk, grundlaggda ifrån dess första upvaknande, undergräfver och kullskår alla Dogmatismens byggnader, och gör slutligen sjelfva detta förnuft til intet. Men utan tvifvel förtjenar en man, som med fara, ej allenast för sina egna med möda förvärfvade kundskaper, utan ock för sin själs lugn, för sina med menskligheten gemensamma interessen, oförskräckt anfaller hvad han anser för tidens, vidskepelsens, de lärdas och sina egna fördomar, ifrån deras yttersta grun-

*) Det ar ock ganska troligt, at Berkeley sjelf slutligen insett dessa följder; man vet åtmindstone, at han på sin ålderdom öfvergaf all Philosophi, för at blott sysselsätta sig med Medicinen och Physiken, emedan han ansåg den blott leda til en fullkomlig ovisshet.

Digitized by Google

der, om han dermed uträttar något godt, äfven tacksamhet. Dessa belöningar äro dock ej ämnade at njutas af den metaphysiska Scepticismens försvarare, om han ej med andra förtjenster förvärfvar dem. Den philosophiska förtviflan, så lik den moraliska, är dess omedelbara följd; och det lugn, den måtta i begär och tänkesätt, och den foglighet, hvaraf äfven de gamle Sceptikerne berömde sig, såsom det yttersta målet af all Philosophi, endast af dem upnådt, är blott et dödslugn efter en allmän förstöring. Detta inflytande af den philosophiska Scepticismen tyckes äfven visa sig öfverallt i Hume's både skrifter och handlingar. Öfverallt märker man spår af hans moderation, ehuru hela hans lif tyckes vara öfverdraget af en viss mörk färg; hans liknöjdhet tillåter honom ej något annat rådande begär, än et svagt för snillets ära. Ibland kännare är blott en röst om gilltigheten af hans anspråk derpå såsom Philosoph. Den kalla undersökningsgåfva, den varsamhet i speculation, den skarpsinnighet i de djupaste och svåraste ämnen, och den logiska styrkan at öfverse vidden af et system och värdet af det redan gjorda i en vetenskap, förenade med den skönhet i stil och föreställningssätt, som utmärka hans arbeten, hade man ej före honom funnit i någon Philosophs skrifter.

Digitized by Google

Den sceptiska Philosophiens namn utmärker henne redan såsom tviflande. Allt tvifvelsmål, äfvensom all förnuftsöfvertygelse, upkommer genom föreställningen af grunder; så snart de tyckas upväga hvarannan på bägge sidor för eller emot en satts, måste man tvifla. Ju mera detta tvifvelsmål beror på grunder, som gälla inför förnuftet, ju mera är det philosophiskt. Man kan af vissa tilfälliga anledningar tvifla öfver någon del af Philosophien, eller öfver alla dess ämnen: man kan blott af tröghet eller egenkärlek tvifla — en så allmän scepticism i tider, då alle tro sig vara vederbörlige domare i philosophiska ämnen — öfver all djup och abstract Philosophi, emedan man tyckt sig finna, at Philosopherne alltid äro af stridiga meningar och, hvad ännu mera är, at de ej med all sin vishet blifvit rike eller mägtige; eller blott af lättsinnighet, af inrotade moraliska fördomar, emedan Philosopherne ej yttra sig i den vackra verldens språk för at roa, emedan de ofta taga en ton af manlighet, som förskräcker en nervlös afföda, eller emedan de hysa vissa meningar om band på menniskan och om et högre värde, som dock längesedan äro aflaggda i dessa tviflares umgänge: men all denna Scepticism förtjenar ej namn af philosophisk.

Den

Digitized by Google

Den äkta philosophiska Scepticismen är den, som med förnuftets egen styrka bevisar, at Förnuftet, denne så mycket prisade ledare, ej allenast är otilräckligt at skaffa en grundad öfvertygelse i de för menskligheten vigtigaste ämnen, utan falskt. Dess bevis äro til sin natur metaphysiska. De gälla blott, då de äro förda med all logisk stränghet ifrån grunder, hvilka måste erkännas af alla til Scepticismens upkomst kända Philosopher, så vida de ej sjelfve villja fela emot logiska reglor. — Men sådana bevis gifva dock ej ensamma det metaphysiska tvifvelsmålet: de förstöra alla våra kundskaper och sjelfva deras möjlighet; de lemna oss ej i fullkomlig ovisshet, så vida de böra öfvertyga oss, at vi ej äre bedragne, då vi ingenting kunne fordra; förnuftet kunde med dem, sig sjelft lemnadt, endast öfvertyga oss, at blott våra föreställningar, et falskt sken och en viss logisk nödvändighet är til, och för öfrigt alldeles intet: men våra förmögenheter yttra sig alltid genom en känsla, det allmänna menniskoförståndet, som å ena sidan beständigt yrkar motsattsen häraf, som oaktadt alla bevis tvingar oss at erkänna object utom föreställningarna, och som å andra sidan äfven til alla delar erkänner förnuftets högsta

Digitized by Google

domsrätt. Både förnuftet och denna känsla äro lika grundade i vår natur, och af deras motsägelser upkommer den philosophiska Scepticismen.

Den sceptiska Philosophiens förnämsta grundsatts är Locke's lärosatts om alla våra föreställningars härstammande ifrån sinnligheten; och hela den sceptiska läran om kundskapsförmågan är ej annat, än den til sina följder fullkomligt utvecklade Lockiska. Man misstager sig dock, om man tror, at Scepticismen blott sträcker sig til Empirismen; den angriper på en gång all Dogmatism: och om den ej vid läran om föreställningarna antager Rationalismens system, så är det af grunder, hvilka äfven Rationalisterne måste erkänna för gilltiga. — Jag äger ingen omedelbar och ostridig öfvertygelse, säger Scepticismens försvarare emot Rationalisten, om verkligheten af något annat, än mina känslor och sinneföreställningar. Om ock dessa blott vore förvirrade och orediga förnuftsföreställningar, upkomna genom förnuftets inskränkning, och således äfven a priori såsom alla föreställningar af hvad slag som häldst, så är dock detta en satts, som först måste bevisas; en blott hypothes, upfunnen för at utreda sammanhanget emellan våra föreställningar och vissa objecter utom dem, är ej något bevis. Och om den äfven skulle få

Digitized by Google

gälla såsom bevis, så återstår den i Rationalismen ännu obesvarade frågan, huru dessa föregifna föreställningar a priori sammanhänga med objecterna, och hvad object sjelfva föreställningen om et samband dem emellan äger? Scepticismen hade äfven rätt, då den bestrider möjligheten af dess besvarande, om Dogmatismens bägge stridiga theorier om kundskapsförmågan vore de enda möjliga.

Hvad hvarken Rationalisten eller Empiristen kan bestrida, medvetandet och således verkligheten, af våra känslor och de deraf upkommande sinnesföreställningar, är det enda otvifvelaktiga, hvarifrån Scepticismens förfäktare kan börja. Med medvetandet af dem följer medvetandet af en vigtig olikhet dem emellan, hvilken består deri, at några innefatta en öfvertygelse om verklighet och sanning, då de öfriga förekomma oss såsom blott inbildningar och toma begrep. Då man efter dessa data vill upsöka grunden til en sådan skillnad, måste man söka den i sjelfva föreställningarnas natur, och ej i deras förhållande til et object, så vida man ej vill förlora sig i en cirkel. Men då man ej kan göra en skillnad dem emellan efter deras objectivitet, och då medvetandet öfvertygar oss, at de äro sinnesföreställningar, kunna de ej åtskiljas til

Digitized by Google

arten, utan blott til graden, til deras mer eller mindre styrka och liflighet. De starkare medföra öfvertygelse om sanning, de svagare äro blott inbildningskraftens foster. De förra kallar Hume *intryck;* de sednare *ideer;* och då inga ideer gifvas utan motsvarande föregående intryck, måste de kunna betraktas såsom deras aftryck eller copior.

Af intrycken äro några ursprungliga föreställningar, hvilkas grund vi aldrig kunne uptäcka, under namn af *yttre intryck;* och blott i denna betydelse kunna föreställningar a priori gifvas. De öfriga härstamma ifrån dessa, antingen såsom ideer, eller såsom *inre intryck* af själens verkningar och lidelser, och emot dessa sednare svara likaledes ideer.

Det första, hvari föreställningskraftens verksamhet yttrar sig, sedan den erfarit intrycken, är i deras förvarande. Intrycken lemna spår eller bilder efter sig, af olika styrka och liflighet, ehuru alla svagare än originalerna. De starkare af dessa ideer utgöra Minnets förråd; de svagare tilhöra Inbildningskraften. Minnet förvarar ideer, hvilka ännu äga den liflighet, at de åtföljas af öfvertygelsen om verklighet. De följa hvarannan der äfven i samma ordning, som de motsvarande intrycken, men om denna öfverensstämmelse i

Digitized by Google

ordningen kan blott dömas genom deras lifligh-
het. Inbildningskraften, hvars ideer äro så sva-
ga, at de sakna all verklighet, kan utan någon
känsla af tvång i föreställningskraften efter behof
sammansätta de materialier, som den i ideerna
äger qvar efter intrycken; men delarna i dessa
sammansättningar måste dock alltid äga förut er-
farna motsvarande intryck. Minnets och Inbild-
ningskraftens verkningar kunna ej förklaras ge-
nom annat, än en viss attractionskraft föreställ-
ningarna emellan, känd under namn af associa-
tioner af föreställningar, hvilken ej vidare kan
förklaras. Om de lagar Hume uppgifver, hvar-
efter föreställningar associera sig med hvarandra,
ej, såsom han tror, skulle innefatta alla associa-
tionslagar, hvilkas antal och sammanhang ännu
ej hunnit uptäckas; så står hans Scepticism lika-
fullt fast, och de han upgifver äro til antal och
beskaffenhet i närmaste sammanhang med hans
bevis. Dessa lagar äro tre, efter de tre olika
förhållanden af likhet, angränsning i Tid och
Rum, och orsaklig förbindelse, hvarefter före-
ställningarna genom vanan eller djupa intryck
bindas vid hvarandra.

Förståndet och Förnuftet äga här, liksom hos
Locke, blott förmågan at jämnföra föreställnin-
garna, til hvilkas danande de eljest icke bidraga,

Digitized by Google

och at inse deras likheter och förhållanden. I ingen punkt äro de nyare Philosopherne före Criticismens upkomst svårare at begripa och förena med sig sjelfva, än i bestämmandet af dessa egenskaper och deras skillnad ifrån sinnligheten. Det tyckes blott vara af någon aktning för de Gamla, understödd af språkbruket, som de ännu bibehålla deras distinction emellan Förnuft, Förstånd och Sinnlig Föreställningskraft; i sjelfva verket åtskillja de dem ej. Leibnitz vet ej af någon annan föreställningskraft, än förnuft; allt hvad man för öfrigt tror sig finna deri, är blott dess inskränkningar och modificationer; själen är hos honom blott activ. Hos Locke och Empirismens förfäktare är den hel och hållen passiv, och sinnlighetens modificationer genom intrycken och associationerna det enda, som åtskilljer förmögenheterna. Förnuftet och Förståndet kunna utan inconseqvents af dem ej förklaras för annat, än modificationer af det inre sinnet, hvarigenom det sednare emottager och förvarar intrycken af föreställningarnas förhållanden, hvaraf omdömen upkomma, då det förra åter sysselsätter sig med intrycken af omdömenas förhållanden, hvarigenom det gör slutföljder. Härmed öfverensstämmer ock Hume, som dock på et större djup sökte naturen af alla dessa förhållan-

Digitized by Google

den, än någon af Lockianerna. Föreställningarnas associationer och vanan göra, om vi ej misstagit oss om hans tanka, liksom föreställningskraftens öfriga förändringar, på henne intryck, och dessa intryck äro föreställningarnas förhållanden och urbilderna til alla relationsbegrepen; och ehuru associationerna blott utgöra en subjectiv förbindelse emellan föreställningarna, åtföljas de dock af en mer eller mindre stark känsla af tvång eller nödvändighet. Så snart föreställningarnas styrka och liflighet til en hög grad förhöjt denna känsla, utbreder inbildningskraften den subjectiva nödvändigheten öfver objecterna såsom en dem tilhörande nödvändighet. Likheten i verkningarna på det inre sinnet af den subjectiva och objectiva nödvändigheten vid dessa tilfällen åstadkommer så mycket lättare denna förväxling, som medvetandet tillika öfvertygar oss, at allt det subjectiva i föreställningarna är blott tilfälligt. Hume behöfde här ej frukta at bringas i trängsel, förr än någon kunde göra det inkastet, at han väl visar anledningen, hvarigenom man råkar på begrepet om objectiv nödvändighet och förhållanden, men ej dessa begrepps ursprung och begriplighet; och innan det skett, kunna relationsbegrepen ej förklaras genom annat än en cirkel, och äro såsom objectiva blott chimerer.

Digitized by Google

Men ehuru associationerna kunna sätta massan af våra föreställningar i en viss mechanisk rörelse, äro de dock ej i vår magt, så länge förnuftet ej på något sätt får sysselsätta sig med dem; och Scepticismen skulle utom allt förnuftsbruk äfven förlora sina egna slutföljder. Den lånar derföre åtminstone reflectionsbegrepen om öfverensstämmelse och skilljaktighet, som ej tilhöra sinnligheten, och erkänner grundsattsen om motsägelsers omöjlighet jämte förnuftets logiska lagar, för at visa omöjligheten af både dess och förståndets metaphysiska bruk. Under annat vilkor kunde den ej göra et enda steg.

Men då förnuftet och förståndet likafullt ej kunna meddela något åt föreställningarna utom det logiska sammanhanget, så äro ock alla våra allmänna och abstracta begrep endast bländsken af inbildningskraften. Hvart och et begrep, för hvilket man ej kan upvisa et motsvarande intryck, är blott et ord utan betydelse; och i följe deraf äro alla föregifna allmänna begrep, som äga någon verklighet, i grunden blott individuella, och således tilfälliga. Denna följd hade redan Berkeley insett. Hume, djupsinnigare och mera consequent, bød til at förklara möjligheten deraf, at individuella föreställningar kunde tjena oss såsom allmänna begrep, och anses för

Digitized by Google

sådana. Detta kunde ej ske genom annat, än nya associationer af föreställningar, hvarigenom de förut i massor såsom substantser sammanfogade föreställningarna genom någon likhet med hvarandra sammanbundos i et slags kedja, så at då en af dessa hvarandra liknande föreställningar väcktes, äfven en mängd af de öfriga infann sig; hvarigenom den eller de af dem, som behofvet fordrade, kunde utan fara af betydliga misstag nyttjas vid jämnförelser och förnuftsslut. Abstractioner voro således ej isolerade enkla föreställningar, ty sådana funnos ej, utan de betydde blott en lätthet, genom någon viss likhet, at vid omdömen och förnuftsslut sammankalla förut gjorda samlingar af föreställningar och betrakta dem på samma sida. Lättheten at genom detta slags associationer begagna sig af erfarenheten ökades, då de hvarandra liknande massorna af föreställningar åter associerades med et gemensamt namn, til den grad at de kunde gälla för allmänna, ehuru deras allmänhet ej bestod i annat än namnets gemensamhet; och genom et psychologiskt förklaringssätt, hvilket Hume ofta och med mycken skarpsinnighet använder, skulle de bedraga oss med utseendet af allmänhet, emedan de på föreställningskraften visade samma verkan, som om de varit det. — Man finner utan

Digitized by Google

svårighet, huru noga den sceptiske Philosophen följer Locke på spåren, ehuru alltid med en strängare method och djupare forskning, än hans ledare.

Men om allmänheten i begrepen borttages, så försvinner äfven deras nödvändighet, och med den all objectivitet; och om föreställningarna ej äro objectiva, så gifvas ej heller några kundskaper: allt är blott et falskt sken. På detta sätt vore redan Scepticismen fullkomligen färdig. Alla nödvändiga predicat, hvarförutan man ej en gång i tankan kan fatta et object, predicaterna af en viss storlek, en viss grad i qvaliteten, substants, orsak och verkan, til och med begrepen om möjlighet, om verklighet och nödvändighet, allt vore utplånadt, och samlingen af våra föreställningar vore ej annat, än en obegriplig sammangyttring. Ingenting återstode, utom en mängd känslor, förenade såsom sandkornen i en sandhög. — Men ej nog härmed; sjelfva möjligheten af föreställning hade försvunnit. Reflexionsbegrepen kunna ej en gång härledas ur sinnligheten; de måste gå förlorade tillika med förnuftets blott logiska bruk; Identitet kan på detta sätt ej blifva annat, än Likhet.

Hume drog ej all den fördel han kunnat af omöjligheten at antaga de metaphysiska begre-

Digitized by Google

pens allmänhet och nödvändighet, så snart de få et sinnligt ursprung, hvilket ej en gång kan bestridas dem af Rationalismen utan tilhjelp af en obevisad hypothes. Han hade kunnat angripa dem samfäldt, eller åtmindstone alla efter hvarandra, utan at förbigå något. Men dertil hade fordrats en princip, hvarur de kunnat upfinnas och härledas i system; hvilket åter hade förutsatt en högre metaphysisk synpunkt, än den sceptiska. Han angrep i stället några af dem, hvart för sig, med tilhjelp af sina premisser, och fästade sig derunder i synnerhet vid det, hvaraf all objectivitet närmast beror, och hvarpå tillika grundvalen för all dogmatisk Philosophi hvilar. Detta begrep är Caussaliteten. Föreställningarnas objectivitet berodde, enligt alla kända systemer, af et medelbart eller omedelbart caussaliskt samband emellan dem och objecterna. At bevisa omöjligheten af detta samband, var at i grund störta all Dogmatism. Hume kunde nu anse alla sina öfriga anfall emot de särskillda metaphysiska begrepen såsom episodiska, och såsom blott tjenande at på flera sidor befästa och närmare uplysa hans Scepticism; — man kan således ej göra honom en förebråelse, at af oaktsamhet eller efterlåtenhet hafva gjort för litet.

Digitized by Google

Då Hume företager sig at bestrida gilltigheten af Caussalitetsbegrepet, anmärker han ganska riktigt, at all öfvertygelse om bestämd verklighet ytterst beror af et förnuftsslut, som åter alltid grundar sig på något förhållande emellan föreställningar. Sådana förhållanden uttrycka antingen ideernas öfverensstämmelse och strid, eller upkomma de genom jämnförelse emellan intrycken, d. ä. genom åskådning, eller föreställa de nödvändigheten af det ena intryckets följd på det andra, hvilken utgör Caussaliteten. Förhållandena af det första slaget bero af grundsattsen om motsägelsers omöjlighet, hvaraf aldrig kan slutas til verkligheten, som fordrar mera, än blott begrepens öfverensstämmelse. Förhållandena af andra slaget kunna af samma grund ej heller föra mig til verkligheten, innan jag hunnit först öfvertyga mig om intryckens objectivitet. Blott det sidsta förhållandet kan gifva mig rättighet at sluta til existents utom föreställningarna. Således beror all realitet, all kundskap och dess visshet, på detta caussalitetsbegrep; och huru skall det åter rättfärdigas? — på intet annat sätt, säger Hume, än at jag upvisar et deremot svarande intryck.

Nödvändighet är den vigtigaste ingredientsen i detta begrep; borttages den, så behöfves

Digitized by Google

ej vidare bevis på dess ogilltighet. Men kan et intryck blifva annat än tilfälligt; och huru skall nödvändighet utpressas derur? Caussaliteten uttrycker tillika et samband; men alla intryck äro isolerade. Man tager sin tilflykt til exempel och erfarenheten, och i sjelfva verket måste (efter Hume's tanka) caussaliteten finnas på denna väg, om den står at finna. Det gifves intet fall, der jag kan sluta ifrån en orsak til dess verkan, utan at sluta af erfarenheten. Men erfarenheten innehåller blott det förbigångna. Om den skall vara så allmän, som detta caussalitetsförhållande, måste den ej allenast innefatta de skedda händelserna, der en viss verkan följt på en viss orsak, utan ock alla tilkommande, och om äfven detta vore möjligt, så kunde det ändå vara blott tilfälligtvis, som händelserna enformigt inträffade på hvarandra. Således gifves verkeligen intet, som rättfärdigar detta begrep, hvilket ock ej är annat, än et inbildningsfoster.

Men förbländningen gifves dock: på hvad sätt skall den åtmindstone förklaras, och hvad betyder den föregifna nödvändigheten; huru kan inbildningskraften så oemotståndligt bedraga oss? — Då nödvändigheten ej är objectiv, måste den vara blott subjectiv, d. ä. i sjelfva verket tilfällig. Men en subjectivt nödvändig förbindelse är

Digitized by Google

blott en förbindelse emellan föreställningarna, och emellan dem gifves intet annat band, än deras tilfälliga association, hvilken upkommer af vana. Så snart derföre et af två intryck, som alltid eller ganska ofta åtföljts och utgjort en totalföreställning, upkommer, väckes äfven ideen af det andra; och då verkligheten af en föreställning blott består i dess liflighet, så meddelas den äfven, ehuru den i sig sjelf blott tilhör intrycket, åt hela den återväckta totalföreställningen, och således tillika åt den associerade ideen. Likhet och angränsning emellan ideerna öfverföra här, såsom i många andra fall, liflighetен ifrån den ena föreställningen til den andra; alldeles på samma sätt, som då pelegrimerne, som sett Mecca eller Jerusalem, få en starkare tro, än deras öfriga religionsförvandter, eller som då min åtanka af en frånvarande vän blir lifligare vid åsynen af hans porträt. Denna öfvertygelse om en nödvändig följd af intrycken är sjelf et inre intryck, och förenad, efter associationslagarna, med alla öfriga intryck, eller med blotta föreställningen af intryck, blifver den genom vanan en allmän regel och en grundsatts för vårt förnuft *).

*) Man har gjort det inkastet emot den sceptiska förklaringen af caussalitetens nödvändighet genom vanan, at man, i fall den vore riktig, aldrig skulle kunna,

Digitized by Google

Men i dessa förklaringar öfver föreställningarnas blott subjectiva sammanhang måste dock Hume förutsätta den objectiva nödvändigheten af caussalitetsbegrepet; han säger hvad föreställningarna och deras sammanhang i sig sjelfva äro, och dömer objectivt derom, utan afseende på hvad vi blott tänke: hans förklaringsgrunder, de psychologiska lagarna, fordra samma nödvändighet, som de öfriga naturens lagar. Då han likväl förkastar caussaliteten, måste han äfven förkasta sin förklaring, och således råka i motsägelse med sig sjelf. Ännu mer: då han förstör föreställningarnas objectivitet, måste han dock i början medgifva en öfverensstämmelse dem emellan, hvarigenom den ena efter en viss lag blir object för den andra. I det fallet måste de ursprungliga föreställningarna, hvaraf de öfriga bero, vara utan object; och en föreställ-

emot hvad erfarenheten likväl intygar, *på en gång* öfvergifva en gammal genom vanan befästad öfvertygelse emot en bättre, ehuru man fattat skälen deremot och funnit dem tilräckliga, utan denna förändring i öfvertygelsen måste då långsamt ske genom en ny vana (se Jacob's *critische Versuche über D. Hume's Abhdl.* m. m. sid. 738). Men Hume behöfde blott svara, at i det fallet en svagare vana eller association blott gåfve vika för en starkare, hvarpå den högre regeln, hvarur skälen hämtades, grundade sig.

Digitized by Google

ning utan object är omöjlig. Men för dessa orimligheter fruktar ej Scepticismen. Så snart den angriper de nödvändiga föreställningarna, måste den stadna vid föreställningarnas omöjlighet i allmänhet. Men det är just dess hufvudsatts, at förnuftet och all kundskap är en chimere. Hume angriper flera af de metaphysiska begrepen, och på åtskilliga vägar; och det första resultatet af hans undersökningar är alltid, at intet object för dem gifves, och det andra, om han går längre, at all föreställning är omöjlig.

Substants är äfven så mycket et inbildningsfoster, som caussaliteten. För det förra begrepet kan äfven så litet et intryck upvisas, som för det sednare; ty et intryck kan, enligt begrepet, aldrig vara Substants. Om Substants betyder något, så är det blott en lös samling, en klump af intryck, utan annat samband, än det subjectiva genom association. Materien är ej annat, än en sådan samling af yttre intryck, liksom själen af de inre, d. ä. egenteligen af alla dess föreställningar. Associationen af dem medför en subjectivt nödvändig förening, som utgör deras substrat, hvilket man föreställer sig såsom något utom intrycken, som dels sammanhåller dem inom vissa gränsor, dels är deras grund. Anledningen

dertil

Digitized by Google

dertil är den, at intrycken alltid följa en viss ordning och återkomma i samma ordning, hvaraf upkommer en benägenhet at anse dem för desamma. Enligt psychologiska lagar, söke vi alltid flera förhållanden och föreningspunkter, der vi funnit en; dessa understöda hvarandra och meddela hvarandra af sin lifligbet; hvaraf upkommer öfvertygelsen om deras verklighet. På detta sätt bidraga här föreställningskraftens benägenhet, likheten, caussaliteten, m. m. til öfvertygelsen om enhet på olika tider, eller under förändringar, d. ä. Identitet. At Identitet också är et falskt begrep, bevisas blott deraf, at vi verkeligen förväxle det med förändring, och tillägge en substants identitet, ehuru vi anmärke dess beständiga förändringar. Ifrån identiteten slutas på samma sätt, blott genom föreställningskraftens benägenhet, til varaktighet och sjelfständighet, hvilka åter bestämma tingens substantialitet och objectivitet. I verkligheten gifves ingen skillnad emellan Substants och Accidenser. Det som skall utgöra substantsen är i sig sjelft ej annat, än i inbildningskraften *) förenade accidenser, hvilka hålla tillhopa och utgöra grunden til

*) Med Inbildningskraften förstår Hume oftast förmågan af association föreställningar emellan.

Digitized by Google

andra intryck, som genom detta förhållande anses för accidentser. Härigenom är tillika skillnaden emellan tingens första och andra egenskaper uplöst.

Substantser, Modi, d. ä. accidentser, och Förhållanden utgöra föremålen för våra kundskaper. Af modi räknas Tid och Rum, eller Succession och Utsträckning, för objectiva. Men för dem gifves intet intryck. Rummet kan ej föreställas utom tingens egenskaper; det är blott deras ordning. — Hume hade visserligen rätt, ehuru han häröfver uttrycker sig mörkt, at i sit system idealisera Tid och Rum, och göra dem til blott logiska förhållanden, hvilket är hans *ordning*. Et logiskt förhållande kan ej gifva et object någon ny egenskap; det är blott et förhållande emellan begrepen såsom begrep: hvilket ock är hans tanka, då han påstår, at Rummet är oskiljaktigt ifrån tingens egenskaper. Han insåg äfven, at Rum och Tid voro, såsom metaphysiska begrep, til sin natur delbara i oändlighet; för at visa deras otimlighet i denna egenskap, bestrider han deras oändliga delbarhet. Den behöfde han blott bestrida, som han ock gjorde, genom omöjligheten af et intryck för oändligheten, hvilken således vore en chimere. Vårt begrep derom, så vida det skall hämtas ifrån sinnligheten, är blott känslan af möjligheten at fort-

Digitized by Google

fara med delning eller tilläggning, utan at derför känna gränsen, ehurn den måste slutas med inbildningskraftens eller organens förmåga, som är ändelig. Det yttersta, hvartill man i denna empiriska delning, som för Hume måste vara et blott distingverande, kan komma, kallar han med qvaliteter försedda odelbara atomer, hvilka hvarken äro mathematiska (lineers odelbara gränsor) eller physiska (delbara) punkter. — Så snart Hume nekar Tidens objectivitet, måste han äfven neka Existents, såsom skilld ifrån intrycken. Den är identisk med dem, och blott de existera; de äro åter identiska med tingen.

Frågan om våra kundskapers visshet är den Sceptiska Philosophiens hufvudämne, och dess svar beror helt och hållet af läran om de nödvändiga begrepens natur. Caussaliteten är det, som bestämmer et object i Tid och Rum och gifver det existents. Så snart detta begrep ej är gilltigt, gifves ingen skillnad emellan verklighet och dröm; all kundskap och visshet är då i sjelfva verket blott inbildning. Emedlertid äge vi en subjectiv öfvertygelse eller Tro vid intrycken och minnets ideer; och jag vet ej, jag tror tingens och min egen existents. Den enda visshet, som gifves, är den, som följer af begrepens jämnförelse genom förståndet, och denna således är sub-

Digitized by Google

jectiv och blott logiskt nödvändig. Reflexionsbegrepen, eller de förhållanden, som blifva desamma, så länge begrepen äro det, gifva den i samma mån, som begrepen äro mindre sammansatta. Således äro Arithmetik och Algebra de enda delarna af det man kallar menskliga kundskaper, som kunna få sträng visshet och förtjena namn af vetenskap, emedan begrepen der ej så lätt kunna förväxlas. Geometrien äger blott en hög grad sannolikhet, som dock mycket närmar sig til visshetен; och den ringa osäkerhet, som åtföljer dess första begrep, blifver ej af vigt i bevisen. Ehuru oväntad denna tanka är om en visshet, som hvar och en Geometer anser för apodictisk, följer den dock af det sceptiska begrepet om Rum, såsom äfven i föreställningen oskiljaktigt ifrån intrycken. Rummet måste vara odelbart öfver en viss grad, hvilken bestämmes af inbildningskraftens och organens olika styrka och finhet. Deraf följer äfven en olika storlek af atomerna och en olika noggrannhet hos olika menniskor. Afstånden och delarna af Rummet kunna ej mätas utan en jämnförelse, hvilken ej kan med full noggrannhet göras, utan at man räknar de atomer, som sammansätta längden, rymden och tjockleken, hvilket, om atomerna ock antagas alltid vara lika, är omöjligt. För-

Digitized by Google

gäfves försvarar man Geometriens visshet genom oföränderligheten af begrepen om figurer; dels äro dessa figurer blott bilder, sammansatta efter intryck, och således i grunden alltid irreguliera liksom de, dels kan jag ej, efter den sceptiska theorien om föreställningskraften, lära känna axiomerna af annat, än erfarenheten. I sjelfva verket hade ock Hume rätt, at något mera fordras til en grundval för Geometriens visshet, än blott den logiska grundsattsen om motsägelsers omöjlighet, och efter hans grundsattser kunde den ej sökas i annat, än erfarenheten; men detsamma gäller om Arithmetiken, och bägge dessa vetenskaper göra likväl anspråk på en visshet, som är öfver all erfarenhet. I all händelse, om den mathematiska vissheten efter hvars och ens känsla äfven skulle synas evidentare, än alla metaphysiska, och således äfven sceptiska, bevis emot denna visshet, så är detta likafullt et bländsken, som måste skingras, då man går til dess grund.

At i allmänhet angripa all våra kundskapers visshet, är at förkasta all Metaphysik och bestrida dess möjlighet såsom vetenskap; och åter, at förkasta den, är för hvar och en, som tänker conseqvent, at förkasta all både visshet och vetenskap: den philosophiska Scepticismen och den ophilosophiska, som stöder sig på en blott me-

Digitized by Google

ning, äga detta gemensamt. Utan Metaphysik gifves ej heller någon annan vetenskap, utom den rena Mathematiken, hvars verklighet dock ej kan gälla för en Scepticus, sedan han måst bestrida dess möjlighet; ty sjelfva denna möjlighet beror af metaphysiska grunder. Physiken, såsom vetenskap, är dels Metaphysik, dels Mathematik. Låt vara, at jag af ett blott factum ur erfarenheten skulle med tilhjelp af Mathematik kunna bygga en vetenskap, så fordras dock, om denna vetenskap skall äga realitet, at jag förut på säkra grunder känner realiteten och naturen af detta factum. Psychologien, som måste sakna allt understöd af Mathematiken, kan aldrig blifva en sträng vetenskap; men utan Metaphysik är sjelfva dess grundbegrep, Själen, ej möjligt, eller åtmindstone ej annat, än en sammansättning af motsägelser. Den hämtar sina data ur medvetandet; men den kan ej utan beständiga misstag nyttja dem, utan at göra skillnad emellan det tilfälliga, som blott gäller för et visst subject, och det nödvändiga i medvetandet; och detta måste den lära af Metaphysiken. I Medicin och Chemi äro sjelfva begrepen om de organiska och chemiska lagarna metaphysiska; deras möjlighet förutsätter teleologiska principer, som endast kunna rättfärdigas af Metaphysiken. Moralens Scep-

Digitized by Google

ticism är en oundviklig följd af Metaphysikens, liksom dess Egoism af den sednares Dogmatism. Historiens trovärdighet kan på oändeligen många sätt angripas; men då Physikens, Psychologiens och Moralens grunder och realitet förkastas, ger den ingen fast grund: å ena sidan måste den sakna allt bestämdt ämne, och å den andra all form, genom omöjligheten at utan en bestämd caussalitet bestämma Tiden och sammanhanget af händelser. Efter Metaphysiken är bedräglig, så är all vetenskap och allt förnufts bruk det äfven. — Men om Vetenskaperna i sig sjelfva ägde eller kunde få en absolut visshet (hvarförutan ej heller någon relativ gifves), hvilket dock ej en gång är tänkbart i Scepticismen, så följde dock deraf i sjelfva verket ingen visshet utom inbildningen; ty sanning och visshet kan väl vara förnuftets naturliga verkan, men det är så inskränkt, så omgifvet af hinder, at denna verkan förlorar sig för hvarje steg. I tillämpningen försvinner den säkraste kundskap, emedan vi, oaktadt riktiga grundsattser, kunne hafva bedragit oss i följderna; för at öfvertyga oss, at något misstag ej ägt rum, måste vi anställa et prof med resultatet, denna operation fordrar åter et prof, och så i oändlighet; sannolikheten blifver för hvarje nytt prof svagare genom förnyade möj-

Digitized by Google

ligheter af misstag; — och hvad är äfven en vetenskap annat, än tillämpningar af grundsattser?

Vårt förnufts interesse drifver oss til, en öfversinnlig verld. Det är fåfängt, at utskrika Metaphysiken för et föraktligt grillfängeri; vår natur kastar oss, med eller emot vår villja, in i speculationen, och, utan en riktig och grundad speculation, i svärmeri. Det gifves intet behof så eget för menniskan, äntet i hennes natur så djupt rotadt, så oemotståndligt, då det en gång blifvit väckt, som behofvet at kringvandra i en intellectuell verld, för at der söka sig en säker, och, om möjligt, lycklig boning. Ingen menniskas afsigter och ideer, hvarefter hon, äfven ovetande, handlar, inskränka sig så trångt, som inom det blott physiska. Hvad tröst äger Scepticismen för detta interesse? Sinnligheten är den enda källan för kundskaper; huru skall den föra oss utom sinnligheten? — Inbildningskraften skapar alla dessa chimerer.

Hvad intryck svarar emot ideen om Gud? och kan en idé, en idé, som ej en gång är en copia af et intryck, äga verklighet? Om caussaliteten blott gifver en inbillad verklighet, huru skole vi genom den kunna upstiga til kundskap om Guds varelse? Men om den ock kunde leda oss åtminstone til ideen om Gud, så skulle den

Digitized by Google

blott missleda oss och förfalska sjelfva ideen. Vi kunne ej sluta annorlunda til Gud och Hans egenskaper, än genom analogien, och deraf följer ej annat, än en grof anthropomorphism. Vi tro oss uptäcka afsigter i verlden, vi läne begrepet om vishet af menniskan, och ingen stor afsigt kan utföras af en enda menniska; således en oändlig mängd Gudar! Vi hafve ej rätt at sluta til en större orsak, än den som svarar emot verkningen; och huru mycket känne vi af verlden, för at sluta til Gud, såsom oändlig, utan at antaga Honom såsom en alldeles öfverflödig, och således orimlig, orsak? Menniskors verk komma ej til fullkomlighet, förrän efter flera försök; kan ej denna verlden vara et af de misslyckade försöken? vi uptäcke så mycken oordning! Huru många försök hafva föregått? huru många återstå?

Om Själens Odödlighet skall slutas af dess immaterialitet, d. ä. af dess öfversinnliga substantialitet, så måste väl det sednare begrepet äga någon betydelse; men vi äre inskränkte inom sinnligheten, och vi skole aldrig derför kunna upvisa et intryck. Odödlighet är et begrep, som redan är för stort för vår inskränkta fattningskraft; vi tro oss äga et begrep om oändligheten, emedan vår känsla af möjligheten af nya tillägg-

Digitized by Google

ningar i inbildningskraften ej tillika innefattar känslan af en gräns. Själen är ej en gång en Substants; något sådant gifves ej: den är en knippa af föreställningar och sjelf en föreställning. Då menniskan dör, upplöses den.

Lika litet finnes något, som svarar emot ideen om metaphysisk Frihet. Frihet kan sättas emot yttre tvång, och då är den blott et psychologiskt. I annan bemärkelse är den en negation af orsak; en negation af sammanhang emellan händelser, hvarigenom händelserna, som skulle vara verkliga, blifva blotta föreställningar.

Man bemödar sig lika fåfängt at frälsa dessa inbillade begreps verklighet genom sannolikheten. All sannolikhet grundar sig på grundsattsen om händelsers nödvändiga beroende af orsaker. Så snart jag tilräckligen lärt känna orsakerna och hindren, som åter äro andra orsaker, för et phenomen, upphör sannolikheten; jag äger då kundskap. Slumpens sannolikhet är en orimlighet. — Och hvad betyder sjelfva denna caussalitets grundsatts?

Emedlertid är den Sceptiska Philosophien, oaktadt allt hvad man ropat om dess gudlöshet, mindre förstörande af vår tro på öfversinnliga ting, än alla dogmatiska systemer. Den strängaste så kallade orthodoxi kan ej annat, än finna

Digitized by Google

sin räkning vid en philosophi, som upphäfver förnuftet, då den sjelf förkastar denna af naturen förmörkade förmögenhet och fördömer dess bruk, för at göra sig rum för en Uppenbarelse *). Scepticismen sträcker ej sina tvifvelsmål til menniskans handlingar och verkningssätt; den erkänner det sunda menniskoförståndets inflytelse under namn af instinct, och låter den tro, som deraf upkommer, leda oss i våra handlingar. Men detsamma måste gälla om vår instinct eller benägenhet at tro öfversinnliga ting, hvilken i denna Philosophi äfven så litet kan förklaras; och huru skulle den kunna förbjuda oss at inrätta våra handlingar derefter? Hume bevisar, til sit försvar,

*) Det är bekant, at Biskoparne Huet och Berkeley, hvilke bägge upriktigt ifrade för en Uppenbarelse, och bägge ganska väl kände Philosophien, ansågo den Sceptiska såsom den enda, som dermed kunde stå tillsammans. — Det förtjenar äfven anmärkas, at d'Alembert och Diderot visade medlidande med Hume, då han — denne så utropade Religionens fiende, som vanligen intager det främsta rummet på kättarelistorna, oftast författade eller afskrifna af dem som ej känna et ord af hans skrifter, — i Paris emot dem försvarade den naturliga Religionen och Deismen. Se Stäudlins *Geschichte und Geist des Scepticismus.* B. 2. sid. 173. *Universal Magazine* Sept. 1792. *Gentlemans Magazine* Aug. 1793.

Digitized by Google

med ovederläggliga skäl, at Dogmatismen oundvikligt för til Spinozism, hvarigenom förebräelserna återfalla på deras uphofsmän. Den philosophiska Scepticismen äger alltid företrädet i den tolerants och moderation, som den ej kan uraktlåta, utan at förneka sina egna grundsattser.

Af alla, som skrifvit om den Sceptiska Philosophien, gifves ingen, som derom dömt så riktigt och så djupt insett dess natur, som Hume sjelf. Den vederlägger med okullstötliga skäl all Dogmatism. Om orimligheter och obegripligheter deri uptäckas af de dogmatiska systemernas försvarare, så har detsamma träffat dem först; de äro redan dessförinnan vederlaggda. Det är sannt, at Scepticismen betraktad såsom et system uprifver sig sjelf, i samma mån, som den närmar sig til sit ändamål, at förstöra Dogmatismen. "Scepticismen börjar," säger Hume, "med at erkänna och åberopa sig förnuftets auctoritet, för at sluta med at uphäfva den; och för hvarje steg den gör til sin undergång, har den redan bragt de dogmatiska systemerna lika många steg til grafven." Sedan dess grundsattser äro medgifna, hvilka af dem måste medgifvas, kan den ej vara hindrad af annat, än valet af de oändeligen många sätt, hvarpå den kan angripa och nedgöra sina fiender, til dess den vänder sina vapen emot sig

Digitized by Google

sjelf och sönderrifver det enda, den i början ansåg för antagligt, föreställning och medvetande. Det gifves ingen Philosophi, intet system, intet tänkesätt, som leder til mera vilda orimligheter. Den innehåller, ifrån början til slut, med den finaste slutkonst, ej annat, än motsägelser.

Sedan Scepticismen på detta sätt undergrafvit sig sjelf, tager den sin tillflykt til Instincten, det så kallade sunda menniskoförståndet, på det dess bekännare dock måtte kunna visa sig såsom en lefvande och handlande varelse i verlden, eller åtminstone såsom en kall åskådare, af et konstigt, men kärnlöst, skal under det obegripliga och skrytsamma namnet Natur. Menniskan gör bäst at tro på denna ledande princip, efter hon ej kan annat; i sig sjelf är den orimlig: den är blott den fastare delen — om den är något — af vår Inbildningskraft. Förgäfves gifver den sin sanction åt förnuftet. — Men å andra sidan, huru lätt skingras dessa metaphysiska griller i det allmänna lefvernet, liksom dimmor för dagen! "Jag förefaller mig sjelf," säger Hume, "såsom en menniska, som strandat på många sandbankar, som med mycken möda undsluppit skeppsbrott genom en trång canal, och som likafullt har den oförvägenheten at på samma bräckliga och skadade fartyg å nyo öfverlem-

na sig åt öpna sjön, och ännu hyser den äregiriga afsigten at kringsegla jorden. Åtankan af mina förra villfarelser och förlägenheter gör mig misstrogen för det tilkommande. Mit usla tilstånd, mina krafters svaghet och oordning, hvilka jag dock måste nyttja vid mina undersökningar, öka mina bekymmer. Och omöjligheten at stärka eller förbättra dessa krafter bringar mig ända til förtviflan; jag valde kanske snarast at häldre omkomma på denna nakna klippa, hvarpå jag nu befinner mig, än at anförtro mig åt den gränslösa oceanen, som utströmmar i oändligheten. Denna hastiga blick af min fara uppfyller mig med svårmodighet; och då ingen passion är så skicklig at nära sig sjelf, som denna, så kan jag ej heller hindra mig at underhålla min förtviflan med alla de nedslående betraktelser, som detta ämne til sådant öfverflöd lemnar. Först förskräckes jag af denna öfvergifna öken, der jag befinner mig med min Philosophi, och der jag förekommer mig sjelf såsom et främmande ohyggligt odjur, som är oskickligt för sammanlefnaden, och derföre utvräkt ifrån all gemenskap med menniskor, öfvergifven och tröstlös. Förgäfves ville jag kasta mig ibland hopen, för at söka skydd och värma; jag kan med denna vanskaplighet ej våga mig dit. Jag anropar andra at förena sig

Digitized by Google

med mig och med mig upprätta ett eget sällskap; men ingen vill höra mig. Hvar och en håller sig på afstånd och ser med fasa den storm, som ifrån alla sidor hotar mig. Jag har ådragit mig fiendskap af alla Metaphysici, Logici, Mathematici, och til och med Theologer; och kan jag nu förundra mig öfver de smädelser jag måste uphära? Jag har förklarat dem, at jag ogillar deras system; och kan det nu förefalla mig oväntadt, om de utgjuta sit hat emot både min person och mit system? Ser jag ut omkring mig, så finner jag ej annat, än strid, motsägelse, harm, förtal, förringande; vänder jag min blick på mig sjelf, på mit inre, så möter mig ej annat, än tvifvel och ovisshet. Hela verlden förenar sig at sätta sig emot mig, at motsäga mig; ehuru jag känner min svaghet vara så stor, at jag finner at alla mina meningar måste ramla af sig sjelfva, då de ej understödas af andras bifall. Vid hvarje steg jag gör tilbakahålles jag, och vid hvarje ny betraktelse fruktar jag en villfarelse eller en orimlighet i mina slutsattser." — Hume såg ganska väl, hvilken Scepticismens naturliga verkan vore på menniskans sinnesförfattning, och hvarföre en sceptisk Philosoph aldrig kunde hoppas at blifva anförare för en sect. All dogmatisk Philosophi smickrar åtmindstone något menniskans in-

Digitized by Google

teresse, ehuru den ej tilfredsställer något; men den Sceptiska, som äfvenså litet tilfredsställer dessa interessen, smickrar dem ej heller, den upretar dem endast. Blott det theoretiska kan gifva den ett kallt bifall, såsom et för Metaphysikens framsteg högst vigtigt försök. Också tillkännagifver Hume sjelf, at hans yttersta afsigt hade varit at förmå Philosopherna til en ny och strängare undersökning om deras grunder.

Af dessa anmärkningar om den philosophiska Scepticismens natur torde man utan svårighet råka på bägge följande resultat:

Då den blott följer af vissa föreställningssätt om mänskliga kunskapsförmågan, måste dess yttersta rötter der sökas, och hela dess styrka beror af något missförstånd öfver denna punkt.

Då den åter hvilar på den sattsen, at våra föreställningar och föregifna kunskaper endast härleda sig ifrån Sinnligheten, är den orörlig, så länge man ej åtminstone i något kan bevisa deras prioritet, eller härkomst ifrån Förståndet och Förnuftet, i motsatts emot Sinnligheten, och så länge man ej kan försöka detta bevis på någon annan väg, än den misslyckade rationalistiska; hvarvid dock äfven svårigheterna vid frågan om et samband emellan föreställningar och

objecter

object på et tilfredsställande sätt borde kunna upplösas, utan det fåfänga försöket at gifva de förra en blott subjectiv nödvändighet och objectivitet.

Men den Sceptiska Philosophien utmärker sig tillika dermed, at den såsom en lärobyggnad öfverändakastas genom dess egna motsägelser, utan at derigenom kunna anses för vederlaggd. Den visar sig, sedan man äfven updagat dess orimligheter, ännu i sin undergång segrande med sin hufvudsatts, at menskliga kundskapsförmågan ej innehåller annat, än förvillelse och ovisshet. Detta besynnerliga phenomen, som leder til det andra vigtigare resultatet, vittnar, at dess grundorsaker ligga djupare i menskliga naturen, än man i början skulle tro. Alla andra orimligheter, hvartil man kommer efter en argumentation, tjena blott at befästa motsattsen af det som skulle bevisas. Men då detta icke äger rum vid en oriktigt anställd undersökning om våra kundskapers yttersta grunder, ehuru Logikens reglor, som dock endast gälla om begrep och sattser, aldrig kunna förkastas: så tyckes detta bevisa, at dessa grunder ej kunna ligga i en allmän satts, och at ingen Philosophi, som derifrån börjar, och således är blott discursiv genom begrep, kan äga bestånd; och tillika gifva

Digitized by Google

en tydlig indication, at man bör taga sin tillflykt til en ursprunglig handling i själens grundförmåga. En Philosophi ifrån en allmän satts skulle nödvändigt blifva dogmatisk och beständigt kringhvälfva i en cirkel, hvari man alltid trodde sig fasthålla sanningen och alltid funne sig nödsakad at börja å nyo, ouphörligen antastad af Scepticismen, som ej kunde et ögnablick afstå ifrån sin fordran af et bevis för realiteten af den föregifna grundsattsen, hvilken den med trygghet alltid kunde neka. Dogmatismen förutsätter, at om våra föreställningar äga realitet, måste objecterna vara til alla delar oberoende af föreställningskraftens natur och sammanhänga genom caussaliteten med föreställningarna; Scepticismen medgifver äfven det, och nekar med skäl sambandet, såsom omöjligt genom detta begrep om object: således måste väl Scepticismen hafva medgifvit för mycket.

Men ehuru dessa indicationer följa af en riktig kännedom af Scepticismens natur, kunde de dock ej straxt blifva nog tydliga. Dels svårigheten at redigt fatta den synpunkt, hvari alla dogmatiska system förena sig såsom dess modificationer, hypothesen om et nödvändigt yttre (utom den föreställande) samband emellan föreställningarna och objecterna, och tillika den högre

Digitized by Google

synpunkten för Scepticismen, som nekar möjligheten af en *grund* til denna hypothes, — hvilken äfven måste ökas, ju mera man blott sysselsätter sig med tillämpningen af et system — ; dels Scepticismens djerfhet at, i trotts af seclers mödor och det sunda menniskoförståndet, kullkasta all grund för kundskaper, hvilken i början mera förvånade, än uplyste; dels det afskräckande mörker, som på en alldeles okänd botten måste möta detta systems första philosophiska vederläggare: allt detta, tilsammanslaggdt med stridigheten emellan dess utslag och föreställningssätt, och menskliga förmögenheternas okonstlade naturliga verkningar, hindrade i 40 års tid, under et af vetenskapernas vackraste tidehvarf, dess inflytande på Philosophiens uphjelpande, hvilket ej mera kunde väntas genom en förbättring af några tilfälliga misstag, utan genom en revolution i hela det philosophiska tänkesättet. Man kan knapt under hela denna tid upvisa et enda allvarligt philosophiskt försök at möta Scepticismen. Man nöjde sig merändels at nämna den i metaphysiska compendier såsom et sällsamt och oförväget tiltag, endast märkvärdigt ibland anecdoterna i Philosophiens Historia, emot hvars enskillda sattser man gjorde några flyktiga anmärkningar, under det man för öfrigt beropade

Digitized by Google

sig på hvars och ens känsla och det allmänna menniskoförståndets utslag.

För möjligheten at tydligen fatta både dessa indicationer och Scepticismens högsta synpunkt, fordrades: at Philosophiens brister skulle blifva mera känbara genom sjelfva dess förfall, på en tid, då säkra kundskaper deri som bäst behöfdes, för at afgöra ouphörliga och för den ouplysta til utseendet stridiga fordringar, af undergifvenhet å ena sidan, och af frihet och menskliga rättigheters helgd å den andra, af tro och vördnad för det Högsta Väsendet å den ena, och af tankfrihet och vidskepelsens utrotande å den andra; och at den i sit förfall, oundvikligt, då man försummar dess grunder, skulle, utan lika djupt raisonnement, föra til samma resultat, som den philosophiska Scepticismen. Man skulle först nedsänka sig til en så kallad Popularphilosophi, derigenom i sjelfva verket uphäfva all Philosophi, och således oförmärkt förfalla til en ophilosophisk Scepticism, som befästade den philosophiska och ofta i sina verkningar liknade den; en punkt, hvarvid man ej kan stadna, så länge den menskliga naturens interessen, och i synnerhet samvetets, ej äro utrotade.

Så länge Philosopherne ännu i sina dogmatiska och sceptiska försök famla om den väg de

Digitized by Google

böra gå, utan at hafva funnit en säker ledtråd för sina undersökningar, är dem omöjligt at hinna sit mål, som är at uphöja Philosophien til fullkomlig visshet med den säkra gång, som tilhör en vetenskap. Så snart den i alla sina lärosattser är fullkomligt conseqvent och utgör et system, hvars alla delar bestämma och bestämmas af det hela, har hon upnått denna höjd, och derigenom är hon först i stånd at förena alla tänkare och ibland dem stifta en varaktig fred, som dock hvarken är et bedrägligt lugn under auctoritetens despotism, eller okunnighetens och förnedringens hvila. Til dess är den ej annat, än en vild sammansättning af motsägelser; en ouphörlig begrepens strid, liksom elementernas i en ny verld, som börjar framskrida ur chaos. För hvar och en möjlig olikhet i synpunkter måste et nytt parti upkomma, som åter delar sig i andra partier, efter de olika modificationer dessa vacklande synpunkter kunna emottaga. Bemödandet at bilägga dessa partiers tvister leder emedlertid de starkaste eller djerfvaste ibland Philosopherna på tvänne skillda afvägar, hvilka dock sluteligen måste råkas i en punkt; den ena är den philosophiska *Scepticismen*, och den andra *Syncretismen*. Den förra söker bilägga denna strid derigenom, at den, om möjligt, förstör

Digitized by Google

trätofröet; den sednare genom en förlikning, hvari de tvistande å bägge sidor måste tillåta en afprutning i deras fordringar. Den vill af de sattser, hvarom bägge tyckas vara öfverens, sammansätta en jämnkningsphilosophi, eller snarare finna en medelväg emellan bägges påståenden. Men detta försök är omöjligt utan en grof förvillelse i begrepen. Då jag vill formera et begrep af tvänne stridiga, utan at förena dem i et högre, så upkommer deraf sluteligen intet begrep, utan et tomt ord; och för de skillda synpunkterna i Philosophien ligga verkeligen motsägande begrep til grund. Man äger sådana misslyckade syncretistiska försök at förena Empirismen med Rationalismen, och sjelfva Dogmatismen med Scepticismen. Då man på detta sätt förlorat sit stamhåll, utan at veta hvarifrån man kom eller hvart man ärnar sig, måste man ouphörligen mera förvilla sig för hvarje steg man gör. Å andra sidan göra de stridiga systemernas förfäktare detta förfarande nästan nödvändigt. Under sina tvistigheter uptäcka de på oemotsägliga grunder hvarandras svaga sidor, utan at derföre kunna bevisa sina egna sattsers riktighet. Det gifves ingen annan utväg, än at genom Scepticismen helt och hållet förkasta dem alla, eller at försöka en sammansmältning, ehuru olyckligt den

Digitized by Google

kunde aflöpa. Det är då åtmindstone afgjordt, tänka Syncretisterne, hvad som i hvart och ett system är oriktigt; i det öfriga tror man dem öfverensstämma, utan at märka, at deras anhängare i hvarje ny ifrån grunderna aflägsnare fråga måste tänka olika, ehuru de ännu ej hunnit göra dem til ämnen för sina tvistigheter. Hvad som händt i vår tid, hände äfven vid den Grekiska Philosophiens utslocknande; den upplöste sig i Scepticism och Syncretism eller Eclecticism, til dess den, kufvad af tyranni och fanatism, stadnade i et trälaktigt commenterande och eftersägande af hvad den djupsinnigaste af dess lärare hade förestafvat.

Men om de syncretistiska systemerna genom en grof obestämdhet i begrepen öfvergifva de enda fasta synpunkter, som funnos i en föregående Philosophi, så kan man dock ej förebrå dem at helt och hållet hafva förlorat Metaphysikens hufvudproblem ur sigte, det at förklara absolut realitet eller våra föreställningars objectivitet. De bemöda sig ännu at finna dess upplösning, ehuru de emot sin villja allt mera göra den omöjlig, så vida det vacklande i deras begrep måste betaga Philosophien allt vetenskapligt sammanhang. Men man kan ej dölja för sig, at äfven de misslyckas. Ju längre de fort-

Digitized by Google

fara, ju flera stridiga och oförenliga lärosattser möta de: för hvarje steg måste man inskränka antalet af de metaphysiska sanningar man tror sig veta. Man tröttnar sluteligen vid alla misslyckade försök. Men det är i menniskans natur, at på et eller annat sätt philosophera: man är redan van at välja sig vissa sattser, blott för det man tycker de ej kunna bestridas; man vill nu til vissa behof behålla det goda ur hvarje system, utan at i något bekymra sig om en sträng visshet, mindst i deras vigtigaste och mest omtvistade ämnen: den egentliga Metaphysiken anser man ej mera för vetenskap, utan för et dvärgsnät af sophismer och toma spetsfundigheter, der sanningen aldrig kan fästas. Smickrande *sig sjelf* för sin opartiskhet, sin varsamhet och sit philosophiska återhåll, upmuntrar man sig beständigt at fortfara efter denna method, eller rättare utan all method; och man tror sig til och med berättigad at ifrån sin höjd betrakta de få återstående grundligare tänkare med medlidande och at möta deras erinringar med et förnämt förakt, såsom det utan tvifvel ägnar den kloka at möta en grillfängare, hvilken söker skalet, då de veta at tractera sig med kärnan. Detta är caracteren på den Eclectiska eller Popularphilosophien, i hvars ström den Syncretistiska förlorar sig.

Digitized by Google

Då Eclecticismen smickrar sig med at endast behålla det allmänt begripliga och det nyttiga af Philosophien, med hvars qvarlåtenskap den verkeligen söker smycka sig, och at derigenom hafva funnit en äkta popularphilosophi; så vill detta i sjelfva verket säga, at den alldeles icke är någon Philosophi, ty den måste nödvändigt vara en vetenskap och et system, eller alldeles intet. Inför förnuftets domstol är en rhapsodi af motsägelser och obestämda begrep, under den mest gällande titel, af alldeles intet värde. Likväl nödgas äfven Eclecticismen ofta beropa sig på en grund för sina sattser, och denna grund är et obestämdt begrep om Erfarenheten, hvilken åter til sin visshet skall hvila på det allmänna sunda menniskoförståndet. Historien blifver således Philosophiens sanna grundval, utan at likväl sjelf äga någon regel, som den ej mera kan få af Philosophien. Det föränderliga hos menniskan kommer derföre at utgöra hennes väsende. I den theoretiska Philosophiens ställe träder en mängd halfsanna och halfförstådda psychologiska anmärkningar, jämte et annat aggregat af menniskokännedom, samladt ifrån resebeskrifningar och häfdatecknarens anecdoter; liksom man skulle kunna göra reda för menniskoslägtets och nationers framsteg och olikhet,

Digitized by Google

utan at veta hvad menniskan alltid är och hvad hon bör vara. Och om någon til råga på alla dessa nyttiga insigter vill gifva sig et lärdt utseende af ovanlig grundlighet, så må han blott inspäcka några strödda drag ur Lärdomshistorien om Philosophernas meningar med smädelser öfver svagheten af deras menniskoförstånd.

Då man i metaphysiska ämnen beropar sig på en obestämd erfarenhet med förakt af alla metaphysiska grunder för erfarenheten och dess möjlighet, äger man ej annat val, än emellan den ophilosophiska Scepticismen eller Materialismen, hvilka dock sluteligen äfven måste smälta tilsammans. Öfvergången til den sednare blifver här ganska lätt. Den yttre erfarenheten leder oss beständigt på materien och dess egenskaper, och om den inre erfarenheten skall hänföras til et immaterielt, d. ä. öfversinnligt, object, så måste detta sökas utom all erfarenhet, och således med tilhjelp af en djup Metaphysik. Om jag ännu i mit öfriga föreställningssätt skulle finna några hinder at nedsänka allt til materien, så äger jag väl ingen annan utväg, än en mer eller mindre tanklös Scepticism, som, då den ej äger någon fristad för förnuftet, lemnar mig til et rof för de vildaste svärmerier, så snart anledningar dertil yppas. I annat fall är själen ej annat,

Digitized by Google

än en egenskap hos materien, och alla de förändringar man tilskrifver henne äro materiens förändringar eller rörelser. Deraf alla de för philosophiska utgifna försök i sednare tider, at genom mechanismen eller på physiologiska grunder förklara förståndets och villjans natur och verkningssätt. Våra föreställningar äro i följe deraf modificationer af materien; de sammanhänga och omväxla efter vissa associationer, som åter blott äro genom vanan verkade attractioner eller benägenheter i materien til vissa förändringar *).

*) Bonnet, en ibland dem, som mest bidragit at införa det physiologiska sättet at förklara metaphysiska och psychologiska ämnen, är dock ej materialist. Han antager själens immaterialitet, förväxlan af föreställning och rörelse, och gör sig ännu mindre skyldig til de förebråelser man gör materialisterna, at förstöra all sund Sedolära och Religion. Men är han conseqvent? Huru vill han i et system förlika Lockianism, Leibnizianism och Materialism? Och äro hans physiologiska förklaringar utan allt ändamål, då han först måste förklara begär och föreställningar genom medvetandet och den inre erfarenheten, innan han kan binda dem vid fibrerna? Kunna de förändringar han anmärkt eller förutsätter i de sednare någonsin begripas annorlunda, än som tilfälliga orsaker til de förra, hvilka således ej förklara dem? och är et sådant försök möjligt utan en förblandning af begrep?

Digitized by Google

Då allt är materie, måste äfven allt, som kan få namn af object, följa dess lagar. Et oändligt väsende är orimligt, så väl som hvart och et öfversinnligt väsende utom materien; den konstiga klump, som kallas menniska, måste skingras och söndermalas efter vissa år af den öfriga materien; och dess frihet är ej annat, än föreställningarnas mechanism under namn af begär och villja. Men hela detta system, äfven understödt af den vidsträcktaste lärdom och de finaste medicinska erfarenheter, upplöser sig äfven i Scepticism; ty huru olika är ej menniskors organisation, huru olika hos samma menniska på olika tider! och huru skall någonting vara sannt i våra föreställningar i afseende på något utom dem, då de ej en gång äro sanna för subjectet längre, än det ögnablick de infinna sig i den modifierade materien? *)

*) För denna slags Scepticism utmärkte sig i synnerhet de Tyske Materialisterne eller, om man så får kalla dem, Physiologisterne, Lossius, Unzer och Irwing; de villja ej veta af annat, än en *relativ* sanning, nämligen til våra organer. — Det är märkvärdigt, at den nyare Materialismen aldrig kunnat lyfta sig til något anseende, förr än Metaphysiken började föraktas. Hobbes ansåg redan, — förledd til äfventyrs af vissa physiologiska anmärkningar om själen, dess

Digitized by Google

Det är derföre ej vår mening, at förkasta all så kallad Popular-philosophi. Egenteligen

säte i kroppen och bägges *physiska inflytelse* på hvarandra, hos Des Cartes, som dock var immaterialismens uphofsman, — alla föreställningar för rörelser; men hans lära dog med honom. Sedan finner man föga spår til någon materialism före Hartley i England, en Läkare, som trodde sig af ställen i Newton's Optik finna anledning eller bekräftelse för sina föreställningarna förorsakande vibrationer i hjernan. Honom följde Tucher, under namn af *Search*, och Hartley's ifrige förfäktare Priestley. I Frankrike, hos hvars Philosopher den gröfre materialismen mest fått insteg, blef den tidigt införd af samma orsaker, som den blifvit det på andra ställen, men tog der tillika, genom de Franska Philosophernas enskillda förhållanden til presterskapet och regeringen, en vändning af mera farligt utseende; den var närmast riktad emot Religionen och Sedolärans grunder. La Mettrie, Helvetius och Diderot äro der Materialismens hjeltar. — Det förtjenar upmärksamhet, at Philosophien hos hvar och en nation alltid tager et skick och en färg af nationens läge och tänkesätt, och af det *för den allmänna* menniskoförståndet. Hos Tyskarna, arbetsammare och vana vid mera grundlighet, blef Materialismen metaphysisk; hos Engelsmännen, som aldrig öfvergåfvo sin Locke, hvars Metaphysik mest bestod i Psychologi, blef den psychologisk; och hos de Franska Philosopherna, som framför allt behöfde försvara sin tankfrihet emot superstition och despotism, deras lands plågoris, vände den sig emot Religionen.

Digitized by Google

är den ej någon Philosophi, så vida det blott sunda förnuftet och sjelfva det fördomsfria allmänna menniskoförståndet nödvändigt fordra, at Philosophien, under detta eller et annat namn, skall innehålla grunden til detta menniskoförstånds anspråk på allmänhet och ofelbarhet, men derföre ock vara en vetenskap, för at gifva det en renhet och en odling, som det ej kan gifva sig sjelft. Men den kan i et annat afseende förtjena detta namn, så vida den sysselsätter sig med ämnen, hvilkas fullkomliga utredning tilhör Philosophien såsom system, men til hvilka den kan söka bevis, ehuru ofullkomliga, i erfarenheten, alltid gällande för det okonstlade menniskoförståndet; då ändamålet mera är at verka en viss öfvertygelse, än at gifva en grundlig undervisning. Dessa bevis äro facta, hämtade antingen ifrån den yttre erfarenheten, eller ifrån den inre i medvetandet. At bevisa eller afhandla det öfversinnliga och den absoluta grunden til erfarenhet och kundskaper, är således öfver dess gräns; och alla dess försök deri, utan undantag, måste ej allenast blifva felaktiga och sluta i en grundlös Scepticism, utan äfven för sina motsägelser och sin obestämdhet i begrepen, olidliga för hvar och en kännare. Man öpne blott, sedan man i grunden fattat hvad philoso-

Digitized by Google

phiskt system som häldst, en populär Philosophs skrifter, den han tillåtit sig några metaphysiska utsväfningar! Och af hvad rätt kan det föregifna sunda menniskoförståndet förkasta eller smäda en vetenskap, af hvilken det äger sin sundhet?

Men oaktadt man med skäl förkastar både den Eclectiska eller den Populära Philosophien såsom Philosophi, och den Syncretistiska, kan man dock ej neka, at bägge haft ganska djupsinniga anhängare. Det vore äfven högst obilligt at påstå, at all grundlig Philosophi varit utslocknad under den period, som är emellan Hume's *Afhandling om den Menskliga Naturen* och Kant's *det Rena Förnuftets Critik.* At ej nämna Condillac, såsom den Lockiska, och Baumgarten, Mendelssohn, Eberhard, m. fl., såsom den Leibnitz-Wolfiska Philosophiens prydnader, så äger Syncretismen at upvisa Lambert och Tetens, och Eclecticismen Platner och Feder, hvilkas förtjenster af flera Philosophiens delar äfven få af de Critiska Philosopherna ännu upnått eller öfverträffat. De förtjena kännas i många flera afseenden, än det at bekräfta det omdöme här blifvit fälldt om deras Philosophi i allmänhet. At bägge de sednare valde et eclectiskt och aphoristiskt sätt at philosophera, var kanske mera en följd af et slags nödvändighet, än

Digitized by Google

af brist på insigter och skarpsinnighet. De bägge Syncretismens anhängare skola ännu et ögnablick sysselsätta oss, emedan de trott sig kunna hindra den dogmatiska Philosophiens fall genom nya systemer *).

Lambert lyckades, så länge han inskränkte sig at blott uptäcka Lockiska och Leibnitzska systemernas fel. Han fann, at Wolf, som satte den Leibnitzska Philosophien i ordning med få afvikelser derifrån, felat deri, at han endast uppehållit sig vid begrepens form, och förbigått deras innehåll, hvarförutan hvarken någon satts eller

*) Kännare af den nyare Philosophiens Historia torde här sakna tvänne systemer, hvilkas uphofsmän någon tid gjort upseende i Tyskland. Causius och Darjes voro ej utan skarpsinnighet, snarare ägde de för mycket; deras skrifter äro fulla af spetsfundigheter och förvillande distinctioner, som vanligen stadna i motsägelser. Men hvarföre de här icke kunna anföras, är, at den synpunkt, hvarur de betraktade metaphysiska och philosophiska ämnen, ej var philosophisk, utan theologisk; deras Philosophi geck ut på at finna metaphysiska grunder för theologiska dogmer, såsom villjans eqvilibristiska frihet m. m., dem de likväl förut utan all undersökning antagit för otvifvelaktiga. Déras systemer tilhörde således deras personer mera, än vetenskapen.

Digitized by Google

eller dess objectiva sanning kunde bevisas. Han förebrådde honom och de öfriga Leibnitz's anhängare deras ouphörliga definierande, då man likväl genom blotta definitioner, utan at kunna uppvisa någon grund för dem, ej får annat, än identiska sattser, och alltid nödgas definiera genom en cirkel. Locke åter hade felat i methoden, hvarigenom han aldrig var i stånd at gifva sin Philosophi form af vetenskap; men han hade den förtjensten, at hafva gjort et försök at finna innehållet af våra föreställningar, derigenom at han eftersökte de enkla begrepen, hvaraf de äro sammansatta. Den mathematiska methoden, säger Lambert, sjelf Mathematicus, som Wolf följde, är den enda rätta i all vetenskap; men Wolf hade ej följt den nog. Han insåg ej allt hvad den fordrade; han hade, äfvensom Mathematici, tillika bort börja ifrån axiom och postulat. De kunde sammansättas af de enkla begrepen, då man först funnit dem. Deras sanning åter ägde man at bestyrka, antingen omedelbart genom erfarenheten, eller genom slutsattser derifrån; som förde til de yttersta grunderna för tingens möjlighet. Med tilhjelp af dem kunde man åter sammansätta nya begrep och således intränga i sjelfva tingens natur; man behöfde sedan ej mera,

Digitized by Google

än uppfinna bequäma tecken för de enkla begrepen, sammansätta tecknen i analogi med de funna sammansättningarna af begrepen, och derpå nyttja dem alldeles på samma sätt, som de arithmetiska och algebraiska tecknen i mathematiska calculer. På detta sätt kunde man få hvad han kallade en Grundvetenskap, hvarur alla andra borde härledas. — Och hvilka äro då dessa så vigtiga begrep? — Följande tio: Soliditet, Existents, Duration, Rum eller Utsträckning, Kraft, Medvetande, Villja, Rörlighet, Enhet, och Storlek. — Men först, äro de verkligen enkla, och kunna de ej definieras? Äro de utan vidare deduction fria ifrån all tvetydighet, då i annat fall axiomerna och postulaterna ej äro det yttersta i våra kundskaper? Efter hvad regel äro de funna, för at vara fulltaliga och just dessa? Har jag at tacka erfarenheten för dem, eller ligga de til grund för erfarenheten? Och ändteligen, hvartil tjenar denna skillnad emellan enkla och sammansatta begrep, då man ej utan inskränkning antager Empirismen? — Alla dessa frågor lemnar Lambert obesvarade, och hans system vacklar ifrån grundvalen. Så vida begrepen blott äro sinnliga föreställningar, kunna de utan tvifvel skiljas i enkla och sammansatta, emedan de då kunna antingen svara emot något enformigt

Digitized by Google

i intrycken, eller på en gång innefatta flera sådana enformiga intryck: men bero de åter, efter Rationalismen, icke af intryck, utan äro a priori, så kan ej frågan blifva om denna distinction, emedan de då äro former, d. ä. relationer til hvarandra och til föreställningskraften. Vidare, då axiomernas och postulaternas objectivitet, hvarpå de öfriga kundskapernas visshet hvilar, härleddes, dels ifrån erfarenheten, genom tingens verkan på föreställningskraften, efter Locke, dels ifrån denna kraft, genom slutsattser, efter Leibnitz; så kunde jag fråga: hvilka äro af erfarenheten, och hvilka a priori? och hvarifrån hafva bägge sin objectivitet? Jag vore aldrig säker för misstag, innan jag ägde et ofelbart kännetecken på deras ursprung ifrån endera källan; jag måste deraf döma, huruvida de verkeligen vore de yttersta beståndsdelarna af mina kundskaper, eller icke, och huruvida de ägde objectivitet; men skulle då detta kännetecken vara a posterioi eller a priori? Och hvilketdera jag häldst antoge, så vore jag ovilkorligt nödsakad at antingen antaga hela Empirismen eller hela Rationalismen med enderas uteslutande, då jag ej kan omedelbart komma åt sjelfva objectet, utan måste, enligt Dogmatismen, sätta min föreställning emellan.

Tetens förtjenar utan motsägelse et af de

Digitized by Google

främsta rummen ibland Philosopher, för sin skarpsinnighet, sin outtröttliga noggrannhet och sina djupa psychologiska forskningar. Före Kant gifves ingen, som så väl insett vigten och faran af Hume's Scepticism, som han. Och hvad var för honom at göra? Det sunda menniskoförståndet var ej öfvervunnet; det kände sig ha rätt och var blott svarslöst. Tetens kom ej ända til den högre synpunkt, som innefattade både Dogmatismens och Scepticismens; men han var den ganska nära. Han visste ej annan utväg, än en medling dem emellan, hvarigenom han sökte gifva bägge rätt utan någonderas eller sanningens förfördelande. Hume förklarade våra föreställningar för blott subjectiva och således tilfälliga. Tetens kunde ej rent af neka det förra, men han sökte bestrida det sednare. Han måste äfven medgifva Hume deras början, om ej hela deras ursprung, ifrån intryck på vår sinnliga fattningsgåfva. Men hvarifrån skulle han få deras nödvändighet, om ej ifrån deras prioritet? De vore subjectiva, så vida de härledde sig ifrån intrycken; men de ägde ock ifrån dem blott sit innehåll. De voro äfven subjectiva, så vida de härledde sig blott ifrån vår tankekraft, men så vida äfven nödvändiga, och det ej allenast för vårt, utan för hvart och et tänkande, d. ä. inskränkt,

Digitized by Google

förstånd. Tankekraften gåfve föreställningarnas innehåll ifrån intrycken först den form, hvarigenom de blefvo verkliga föreställningar *). Tankekraftens på dem intryckta former kallade han Förhållanden. Våra begrep om dem voro ej dessa förhållanden sjelfva; men vi kunde dock, genom förnuftet, finna nya förhållanden emellan dessa relationsbegrep, och om dem åter göra oss begrep. De kunde ej alla, såsom likväl förut skett i Philosophien, föras under de bägge logiska reflexionsbegrepen Enhet och Skilljaktighet; de voro i sjelfva verket skillda ifrån dem. Substants, Orsak och Verkan, Tid och Rum, m. m. vore förhållanden af särskilld natur, och ledde, såsom uphöjda til verkliga föreställningar, ej blott former, sit ursprung ifrån den inre sinnligheten, hvarpå Tankekraften, d. ä. Förståndet och Förnuftet, lemnat intryck af sina verkningar, som voro sjelfva formerna. Han hade kanske äfven föreställt sig at härigenom kunna tilfredsställa alla partier, både Locke's och Leib-

*) Man måste här ej förvilla sig på Tetens terminologi; han kallar de qvarblifvande spåren efter intrycken *föreställningar*, och sjelfva föreställningarna *Ideer*, såsom det första, hvarvid tankekraften visade sig verksam, hvilka sedan af samma kraft äfven kunde uphöjas til *Begrep*.

Digitized by Google

NITZ's och sjelfva HUME. På denna vigtiga tanke hade TETENS blifvit ledd af KANT, som då redan utgifvit sin dissertation *de mundi sensibilis et intelligibilis forma et principiis*, der han lade första grunden til det system, som så mycket sysselsätter vår tid *). KANT hade öpnat en ny väg för dem, som sökte våra kundskapers ursprung och natur, i synnerhet genom de förklaringar han der gifvit öfver Tid och Rum, hvilka, efter hans upgift, voro föreställningar om förhållanden, utan at förutsätta begrep om de ting, som voro i dessa förhållanden; hvarföre de hvarken kunde vara upkomna genom et jämnförande emellan objecterna och således höra under begrepen om Enhet och Skilljaktighet, eller vara abstraherade ifrån intrycken af objecterna, utan måste uttrycka vissa handlingssätt i tankekraften. På samma sätt förhölle sig med caussaliteten. Detta förhållande vore väl, såsom HUME äfven ville, blott föreställning om en subjectiv förbindelse emellan objecterna; men denna föreställning vore dock ej tilfällig, såsom han påstår,

*) Se TETENS *Versuche über die Menschliche Natur und ihre Entwickelung*, Band 1. sidd. 359, 360. der han sjelf til en del medgifver detta. Detta verk är tryckt i Leipzig 1777; KANT's ofvannämnda dissertation i Königsberg 1770.

Digitized by Google

utan nödvändig genom tankekraftens natur, och äfven så litet beroende af en association, som förbindelsen i en slutsatts emellan grund och följd; den vore et nödvändigt förståndets verkningssätt *). På denna väg kom Tetens äfven på den förut öfversedda skillnaden, som dock äfven först utmärkes i Kant's dissert., emellan sinnlig och intellectuell föreställningskraft, hvilka han nu kunde utmärka genom den förras Passivitet, efter den emottog intrycken och innehållet, och den sednares Activitet, efter den gaf formen. Men då han ej vidare kunde upgifva, hvari denna activitet bestod, eller lagarna, hvarefter den yttrade sig, var det honom omöjligt at finna en princip för förståndets och förnuftets handlingar och former, och derur en deduction, hvarigenom han hade vunnit, både en fullständig förteckning och et system af förstånds- och förnuftsbegrepen, och et bevis för deras nödvändighet och gilltighet vid föreställningen af et object. Och i brist deraf kan jag aldrig veta, om jag tilegnat tankekraften och dess former för mycket eller för litet, och om jag oriktigt ansåge de föreställnin-

*) Detta ville väl Tetens säga, då han påstod emot Hume, at caussalitetsbegrepet ej blott innefattade en följd af det ena tilståndet på det andra, utan äfven et *beroende* och verkans *begriplighet* af orsaken.

Digitized by Google

gar för nödvändiga, som dock voro tillfälliga och komna ifrån sinnligheten, eller tvärtom; hvarigenom åter Philosophien, om ock synpunkten varit riktig, skulle råkat i samma förlägenhet, som förut. Ingenting var ännu bevisadt, ingen fullständig sammanhängande Theori; allt var blott i nöden tillgripet och antaget. Också förundrar man sig at hos en så djup Metaphysicus beständigt höra talas om *allmänna bilder*, om en förmåga hos inbildningskraften at dikta eller sjelf frambringa intryck, som sinnena aldrig haft m. m. Så länge Rum och Tid höra, såsom denne Philosoph vill, til förmågan at tänka, kan man också ej vänta, at skillnaden emellan Förstånd och Sinnlighet skall vara rätt afgjord. Men häraf följde ock ej annat, än en subjectiv objectivitet. Tetens hade väl stärkt den subjectiva nödvändigheten, som gaf våra föreställningar et sken af objectivitet och uphöjt den en grad högre; men allt detta skulle Hume gerna medgifvit. Han antager också en regel för våra föreställningars förbindelse; han förklarar den nödvändighet i vissa föreställningssätt, som han i likhet med alla menniskor kände, för subjectiv genom vanan; han kunde väl låta en annan förklara den af föreställningarnas prioritet i förståndet, blott denna prioritet ej vore annat, än en följd af en föregifven förstån-

Digitized by Google

dels inrätning, hvilken väl kunde, åtminstone til dess motsatsen blifvit bevisad, vara anordnad, ehuru jag ej kunde göra mig mera begrep derom, än om et sjette sinne, och blott objecterna ej ägde absolut realitet, utan at bero af detta förstånd, som ej heller kunde äga denna realitet, hvilken ock Tetens nödgas lägga i känslorna.

Men Hume hade, äfvensom många andre Philosopher, både före och efter honom, det missödet, at blifva ordentligt vederlagd af dem, som icke förstodo honom; och då vederläggningssättet tjenar at närmare upplysa naturen af den nästförflutna periodens Philosophi, torde det ej höra förbigås. Detta träffade honom i hans eget fädernesland. Dels hade smaken för grundligheten i England, redan efter Newton's och hans Lärjungars tid, under mathematiska vetenskapernas förfall, aftagit, dels hade Berkeley's idealism å ena sidan, och de öfriga Philosophernas materialism å den andra, och förnämligast Hume's tvifvel mindskat förtroendet til Locke, och Leibnitz hade aldrig vunnit det; man hade derföre äfven der hunnit den perioden, då man, ledsen vid Philosophernas stridigheter med hvarandra och med det sunda menniskoförståndet, kastar sig handlöst i en Popular-philosophis armar, utan

Digitized by Google

at vidare bekymra sig om uplösningen af de metaphysiska svårigheterna. Den Historiska Philosophien hade der til och med sin uprinnelse *). Man var i allmänhet nöjd i den populära Philosophien, at grunda sina uppgifter på en vacklande och illa förstådd erfarenhet, och förutsatte til den ändan det allmänna menniskoförståndet, under flera olika namn, såsom den högste domaren i philosophiska frågor; och man beropade sig äfven någon gång derpå i vissa förtvifflade fall, då man råkat i tvist med andra: men ingen hade ännu vågat uttryckeligen lägga det til grund för all Philosophi eller derpå bygga en vetenskap; man hade utan tvifvel ännu en hemlig fruktan, at deraf kunde upkomma en olärd vetenskap. Men några Scottske Philosopher ansågo för sin plägt, at fälla den sceptiska hydran i deras fosterbygd och nedlägga den såsom et värdigt offer åt landsens Theologi, den de låddes tro i

*) Ifrån England, eller närmast Scottland, härstammar en vetenskap, som man kallat *Menniskans Historia*. De första ofullkomliga profven deraf, och andra kunna ännu ej upvisas, äro så interessanta, ehuru oändeligen långt ifrån vetenskap, at man visserligen bör räkna upfinningen deraf de Scottska Philosopherna til förtjenst; men utan tvifvel äger den ännu ej minsta likhet med hvad den kunde och borde vara.

Digitized by Google

fara, och qvafde alla scrupler öfver Philosophiens fordran at få vara vetenskap. Reid var deras anförare. De gamla systemerna voro okända, eller otjenliga emot Hume. Hvad kunde vara vigare, än at taga sin tillflykt til det allmänna menniskoförståndet? Detta *Common Sense*, som de kallade det, måste dock ändteligen vara något, och, antaget til grund, ej vidare kunna förklaras; det blef derföre en Instinct. Så snart någon svår fråga förekom i Metaphysiken, Sedoläran eller Psychologien, så var straxt en ny instinct eller en naturlig preformation, liksom en qvalitas occulta, til hands at förklara den. Reid, den ende af dem, som ägde några insigter i dessa ämnen, har redan i sit första philosophiska arbete *) ej mindre än 12 instincter. Man kan

*) *Inqviry into the human mind on the principles of Common Sense*, första gången utgifven i början af 1760-talet. Han utgaf sedan *Essays on the intellectual powers of mind* 1785. — Reid, som har så mycket företräde framför Beattie, personligen Hume's ovän, och Oswald, sökte dock genom et raisonnement at skaffa sit *Common Sense* credit. För at slingra sig undan Hume's bevis, måste han öfvergifva Dogmatisternas satts om et caussaliskt samband emellan objecterna och föreställningarna; han förutsätter derföre, at om et bevis skulle kunna anföras för föreställningarnas samband med objecterna, så borde det bevisa, at föreställningarna eller ideerna, som han kallar dem,

Digitized by Google

ej raisonnera eller philosophera, säga de, utan grundsättser; så snart man derföre behöfver en

vore bilder af objecterna och til alla delar liknade dem. Nu är detta omöjligt; derföre kan det ej vara annat, än en Instinct, hvilken ej bedrager, (och hvarföre bedrager den ej?) hvilken föregår erfarenheten och ej vidare kan förklaras, — som gifver perceptionerna och minnets föreställningar, dem han skiljer ifrån sensationer eller conceptioner och inbildningens föreställningar, verklighet och visshet; och dermed afskär han knuten, förklarar all annan Philosophi för galenskap, och råkar i et slags metaphysisk superstition om dolda krafter. Han förebrår Philosopherna, at de betrakta ideerna, dem de anse för själens omedelbara object, såsom bilder och utflytningar af objecterna; men såsom verkningar af objecterna måste de väl i all dogmatism anses. Är då Reid idealist? — Han är ej utan en mängd skarpsinniga anmärkningar öfver äldre philosophiska sattser; men merändels förfaller han, liksom hans efterföljare, til en kärnlös declamation: och sedan han en gång börjat på denna ända, gifves för honom inga andra bevis och förklaringar, än et beständigt anförande af de plattaste exempel; hvilket för den, som vänt sig at tänka grundligt, gifver den tröttsammaste och mindst uplysande läsning af alla. — Priestley har gjort sig den mödan at vederlägga dessa tre Philosopher i en *Examination of Reid's inqviry etc. Beatties Essay on truth, and Oswalds Appeal to common-Sense.* Lond. 1775; hvilket torde varit nödigt i England.

Digitized by Google

grundsatts, har man den straxt, utan vidare besvär, i den stora instincten *Common Sense* eller i någon mindre gren deraf. Hvar och en som är af olika tanka, hvar och en som man vill vederlägga, felar emot någon sådan grundsatts, och således emot Common Sense. Men den som felar deremot, måste antingen vara ond och oredlig, hälst gudlös, eller förvisas til dårhuset. Och hvarföre icke? Common Sense är ju å ena sidan grunden til den djupaste Metaphysik, och å den andra en så låg egenskap, at man med den blott kan göra anspråk på at vara menniska. Huru många gånger uprepar ej Reid, at Hume är tokig, och Oswald och Beattie, at han tillika är ogudaktig. Han är således vederlaggd! — Men lät vara han vore öfverbevisad, och tvungen at erkänna Common Sense för grund til all Philosophi; vore Scepticismen derföre förstörd? Då jag för en satts beropar mig på det allmänna sunda menniskoförståndet, hvad kan jag annat mena dermed, än en känsla af sattsens allmänhet och nödvändighet? Men en känsla är såsom känsla alltid blott subjectiv, och måste, om den ock i sig sjelf kunde tilfälligtvis vara lika hos alla, likväl gifva olika resultat för hvart och et olika läge. Hume begär ej en gång så mycket, som desse angripare lemna honom. Således stad-

Digitized by Google

när äfven denna Philosophi, i likhet med all Eclecticism, Materialism, och all Popularphilosophi i hvad drägt som häldst, i en regellös Scepticism, blott med den skillnaden, at sådana lärors anhängare ej se den afgrund, som är för deras fötter, då Hume ser den och underrättar derom.

Men Hume finner sig dock sjelf i förlägenhet vid detta allmänna menniskoförstånd; det kullslår på en gång i hans egen öfvertygelse alla hans för Dogmatismen orörliga grunder, utan at en gång afhöra dem? Då tillika nästan alle Philosopher, efter flera seclers fåfänga bemödanden, under en lång period, stillatigande eller uttryckligen stadna dervid såsom det högsta i all Philosophi, är man då ej berättigad at derför antaga det? Och då Philosophien för menskligheten är den vigtigaste vetenskap af alla, då ingen, som kan i full bemärkelse tilegna sig namnet menniska, icke drifves af samma interesse at känna den, då mörker och tyranni öfverhölja jorden; om ej dess undervisningar sträcka sig til allmänheten, bör den ej framför allt föreställas på et populärt sätt? och gifves dertil annat medel, än at förgäta alla metaphysiska klyftigheter, som blott alstra tvister, och endast grunda den på det allmänna menniskoförståndets utslag?

Digitized by Google

För at besvara dessa inkast, måste man, enligt allt förnuft, hvars bruk det allmänna förståndet äfven bjuder, först undersöka, hvad detta sunda förstånd, denna sanningskänsla, detta sens commun, eller bon sens, är, och i hvad förhållande Philosophien är dertil; hvarefter de torde upplösa sig af sig sjelfva. — Då man nämner menniskoförstånd såsom et slags förstånd, gifver man straxt tilkänna, at dermed menas förståndet under en viss synpunkt eller i et visst bruk. Förståndet gifver alltid nödvändighet åt de begrep och sattser, hvarvid vi rätt nyttje det. Men det ej genom vetenskap upodlade förståndet gifver denna nödvändighet, hvarigenom det utan undantag måste gälla för alla förnuftiga varelser, icke såsom en följd af begrepen och deras nödvändiga sammanhang, utan genom en känsla. Jag har et omedelbart medvetande, d. ä. jag känner, vid dess omdömen, at jag ej kan döma på annat sätt. Alla förnuftsslut, de må äfven synas ovedersägliga, som föra til något stridande emot denna känsla, förekomma såsom nödvändigt ogiltiga, och verka ingen öfvertygelse; det är til och med endast under denna känslas sanction, som förnuftets verkan genom dem kan blifva et blott tvifvelsmål. Men denna känsla kan vara blott subjectiv, om hon ock tilfälligtvis vore densam-

Digitized by Google

ma hos alla; den kan äfven ändras och förfalskas genom upfostran, regeringssätt och lefnadssätt, och innehåller så vida blott fördomar. Denna sanning uptäcker sjelfva det olärda menniskoförståndet, och måste så mycket mera medgifva den, som det sjelft af erfarenheten finner, at det med lika känsla af sina omdömens nödvändighet kan på olika tider fälla alldeles motsägande omdömen. Således är denna känsla antingen alltid eller i vissa fall bedräglig; d. ä. hon är det, så länge jag ej kan urskilja dessa fall, alltid. Men då denna känsla af nödvändighet likafullt ej öfvergifver mig något ögnablick vid mit förstånds bruk, så råkar äfven det olärda menniskoförståndet, så snart det är väckt til full eftertanka, i en scepticism, som, liksom åtminstone til en tid den philosophiska, erkänner medvetandet för det högsta och genom medvetandet äfven gilltigheten af det deremot stridande förnuftet, och som tvingar det at för sig upkasta det problemet; hvilken är den yttersta kundskapsgrunden, som gifver åt mina föreställningar verklighet, och åt min erfarenhet denna känsla af nödvändighet, at jag måtte kunna skilja sanning ifrån villfarelse? — men svaret på detta problem ligger verkeligen utom dess krets; det måste sökas

genom

genom forskningar, som börja ifrån detta allmänna förstånd såsom gifvet. Det är ej absolut gifvet; det har någon grund: detta är den första uplysningen det olärda förståndet gifver mig; men jag måste söka den. At angifva denna grund är äfven Philosophiens problem, genom hvars upplösning hon förtjenar detta namn. Den har, så långt vi följt henne, ej kunnit längre, än til et allmänt tvifvelsmål, hvarifrån den i blotta menniskoförståndet började, och hvarmed den efter en lång strid alltid slutar, så länge den är på en orätt väg. Det allmänna menniskoförståndet måste redan hafva lemnat sin första råhet, för at kunna göra sig denna fråga; men det kan ej fortfara at söka dess svar, utan at beständigt förädlas, utan at genom sjelfkännedom på vägen afskudda de fördomar, hvarmed det varit belastadt. Dessa fördomar, som i början förkunna sig med lika nödvändighet i känslan, som sanningarna, förkastar det, så snart det lärt inse deras ursprung; det finner, at de ej mera höra til det nödvändiga i hennes vetande natur, hvilket utgöres af de nödvändiga vilkoren för möjligheten af erfarenhet och kundskap. Kännedomen deraf åter måste genom förnuftet hämtas ifrån medvetandet, hvars grund småningom genom forskningen

Digitized by Google

renas ifrån det tilkomna tilfälliga, hvarigenom sedan åter sjelfva forskningen lättas, hvilken ej kan sluta, innan den funnit *Vetenskap*, då menniskoförståndet ändteligen är bragt til full consequents och enstämmighet med sig sjelft. Då menniskan hunnit til denna punkt, men icke förr, är det allmänna menniskoförståndet et rätt sundt förstånd; emedan det ej förr kan skilja sig ifrån de tilfälliga orsakerna til känslan af en falsk nödvändighet i hennes begrep; förr är ej hennes förstånd sjelfständigt eller sjelftänkande, hvilket dock utgör all verklig uplysnings form. Förädladt således genom en fulländad Philosophi, är det först i stånd at anse sina utslag för gilltiga, utan at behöfva en ny bekräftelse af den.

Philosophiens och menniskoslägtets sanna odling äro oskilljaktiga; den ena kan ej vinna försprång för den andra. Vore det möjligt för menniskan at i de philosophiska forskningarna stadna vid Scepticismen, så vore det omöjligt för henne at ej återgå i sin första råhet. Men detta är redan förekommet genom naturen i de krafter, hvilkas tvungna verkning utan hennes medvetande dref henne derur. Det är ej blott hennes vettgirighet, som kastar henne i nya undersökningar; det är i synnerhet hennes practiska interesse, hennes samvete, hvars verkliga eller

Digitized by Google

bedrägliga stöd blifvit borrtryckta, ej endast af den djupa Scepticismen, utan ännu mera af den lättsinniga. För det philosopherande förnuftet, att sedan stadna, vore at uphöra at vara förnuft, eller at misskänna sit läge. Men allt bidrog at väcka dess sjelfkännedom, då KANT började at påskynda dess gång. Dogmatismen krossad af HUME; Syncretismen fallen af sin egen svaghet; Eclecticismen oförvarandes nedsunken i en sorglös Scepticism; striderna emellan Philosophernas partier ändade i anarchi; sedernas förderf födt eller närdt af grundsattsernas: allt påminte om nödvändigheten, ej af partiella förbättringar, ty de tilfredsställde ingen, utan af en total omhvälfning i Philosophien.

Ehuru kraftigt alla dessa omständigheter tycktes sammanverka til et mål, fordrades dock både den ihärdighet, som endast kan underhållas af stora interessen hos en stor caracter, och et ovanligt omfattande förstånd, för at ej allenast samla alla acterna för förnuftets ifrån så många tidehvarf förda tvister med sig sjelft, utan at äfven i en blick öfverse dem, förena dess fullmägtigas stridiga påståenden i en punkt och förstå den verkliga vigten af der s motsatta skäl, bättre än de sjelfve; och ändteligen för at ej blott kunna referera och nedlägga dem för nå-

Digitized by Google

gon efterkommandes domstol, utan för at sjelf afdöma dem. För at uptäcka en ny väg för philosophiska undersökningar, fordras blott at rätt känna alla de irrvägar de tagit. Et sådant försök hade Bacon en gång vågat med framgång. Kant gjorde mera; han var nära at sjelf sluta den bana han hade öpnat.

Det svåraste och vigtigaste var, at finna den för alla system gemensamma synpunkt, hvari de felat. Hume's anfall, som på en gång träffade dem alla, gaf tilkänna, at någon sådan måste gifvas. De voro störtade derigenom, at Hume visade omöjligheten at rättfärdiga det samband, hvilket de trott sig finna i caussaliteten emellan föreställningarna och objecterna, och hvilket Hume sjelf således ansåg för den enda grunden til de förras objectivitet. Objecterna och det föreställande Subjectet, äfven betraktadt såsom object, voro således bägge antagna såsom det Absoluta, och föreställningarna såsom en medelbar eller omedelbar följd af deras inbördes verkningar. Af verkningarna trodde man sig berättigad at sluta til orsakerna; men med hvad rätt kom man at anse det för en verkan, en relation, som i sig sjelft med lika eller mera skäl kunde vara det absoluta? At anledningen dertil åtmindstone var större inför det philosopherande förnuftet, visade

Digitized by Google

Idealismen med så mycken tydlighet, at Scepticismen antog det. Men då jag efterser de nödvändiga vilkoren för möjligheten af kundskaper eller föreställningarnas objectivitet i allmänhet, för hvilkas verklighet det sunda menniskoförståndet är en ojäfaktig och tilräcklig borgen, har jag dock ingenting uträttat med min undersökning, så länge jag ej i den hunnit til det Ovilkorliga. Det Absoluta måste jag upgifva; förr är ej förnuftet tilfredsställdt. Felet hos Philosopherna låg således ej deri, at de sökte det absoluta, utan deri, at de satte det på orätt ställe. Man hade låtit Subjectet röras kring objecterna, liksom man fordom lät Solen, af hvilken alla planeterna ägde sit ljus och sin afmätta gång, röras omkring en planet, och sammansatte et orimligt system; då det icke efter alla möjliga försök längre stod at hjelpa, måste man omvända ordningen. Objecterna måste af samma skäl bero af Subjectet, som planeterna af solen, utan hvilken de skulle rusa tilbaka i chaos. Men denna utväg skulle blott leda til Idealismen. Jag kan ej föreställa mig möjligheten af himlakropparnas rörelse, utan en act, som först gaf den. Då jag vill söka den absoluta grunden til det verkliga, måste jag söka den i Friheten, såsom det yttersta, hvarvid jag kan fästa kedjan af

Digitized by Google

orsaker. Men Friheten är ej verklig, utan i en Handling. Det Absoluta kan derföre vid den metaphysiska frågan om Realitet ej sättas i någon Substants, ännu mindre i någon Accidents, utan måste sättas i en ursprunglig Handling i förståndet; och ehuru mit förstånd ej kan tänka en handling utan et subject derför, så är jag dock ej berättigad at antaga subjectet för denna ursprungliga handling såsom et subject i den bemärkelse, hvari jag tager det *Jag*, hvilket jag tillegnar alla mina föreställningar, och hvilket först härleder sig ifrån denna ursprungliga handling i förståndet. Men Objecterna, såsom objecter, äro lika nödvändigt och lika nära beroende af denna ursprungliga handling, som det föreställande Jag; och jag kan med lika rätt säga: vore inga Objecter, så vore ej heller något föreställande Subject — som: vore intet sådant Subject, så vore ej heller några Objecter utom det. Bägge bero ej allenast af samma handling, utan de äro i den oskilljaktiga. Frågar jag åter efter det yttersta absolut *existerande*, så äro, alldeles i enlighet med det sunda menniskoförståndet, både Subjectet och Objecterna absoluta: ty *Existents* uttrycker blott en handling i mit förstånd, och är lika gällande för Objecterna utom mina föreställningar, som för mit Jag utom min föreställning om mig.

Digitized by Google

Objecterna äro ock *Orsaker* til mina föreställningar genom en förståndshandling.

Genom denna nya synpunkt skilljer sig den *Critiska* Philosophien ifrån både den *Dogmatiska* och den *Sceptiska.* Emedan den måste börja ifrån det i det allmänna menniskoförståndet gifna, at vi äge kundskaper och erfarenhet, d. ä. et system, felaktigt eller icke, af föreställningar, som gifva sig tilkänna genom en känsla af nödvändighet och objectivitet, — hvilket är det enda ostridiga före en philosophisk undersökning i detta förstånd, emedan det eljest skulle förneka sig sjelft, då det för sig vill uplösa problemet om gilltigheten af sina omdömen, och det enda derföre, hvarpå man kan bygga en sådan undersökning, — och sedan til detta gifna söka de nödvändiga vilkoren, hvilket åter ej är annat, än at underkasta sjelfva kundskapsförmågan en *granskning*, för at mäta dess styrka och gränsor; har den fått namn af den *Critiska.*

Slut på Förra Styckets Första Afdelning.

Digitized by Google

Digitized by Google

Om et

Pragmatiskt Afhandlingssått

i

Historien.

Digitized by Google

Digitized by Google

Om man är berättigad at anse en konst för svår i samma mån, som antalet af dem, som deri hunnit fullkomligheten och upfyllt dess rättmätiga fordringar, är ringa i förhållande til mängden af dem, som sysselsätta sig med dess utöfning; så gifves utan tvifvel ingen svårare, än den, at skrifva en rätt pragmatisk Historia. Antingen man jämnför de förnämsta historiska verken med ideen om en fullkomlig Historia, — om de eljest tåla den jämnförelsen, — eller blott räknar dem, hvilka den mera odlade allmänheten gifvit et oinskränkt bifall, måste man, vid en blick på de ofantliga bibliotheker, som dock innehålla blott stympade berättelser om några få folkslag under föga mer än 20 seklers tid, häpna öfver den menskliga arbetsamhetens otröttlighet, der likväl dess bästa frukter blott äro ofullkomliga försök. Sjelfva de för mästerstycken ansedda historiska arbeten, hvarföre läsas de, då man kanske undantager vissa strödda delar af dem, ej en gång med samma deltagande, samma begärlighet, som någon af de sämre romaner? Och likafullt upphör

Digitized by Google

man ej, och skall ej uphöra, at hopföra nya bibliotheker af diplomatiska acter, af anecdoter, af enskillda anteckningar, af universella och particuliera historier, af osäkra resebeskrifningar, af critiska, chronologiska, geographiska och genealogiska undersökningar, för at der gifva dem en svag fristad emot glömskan. Om detta ej bör anses blott för et nytt bevis på mångfaldigheten af de menskliga dårskaperna, så måste det oemotsägeligen vittna om et anlag hos menniskan för historien och et verkligt behof at känna och gifva underrättelse om framfarna händelser, och tillika om bristen af en säker lagstiftning för denna kundskapsgren.

Samma förmögenheter, som gifva menniskan skicklighet at lefva i samhälle, och samma behof, som föranleda henne at uprätta det, gifva äfven behofvet af historien och förmågan at utföra den. Dess första och yttersta tillämpning är äfven på samhället. Å ena sidan menniskans vettgirighet och behof af en ädlare verksamhet, som drifver henne at emottaga förädling af andra, hennes inbildningskraft, hvarigenom hon öfverallt söker likar af samma förnuftiga natur, och önskar at i deras storhet se möjligheten af sin egen; och å den andra hennes med de högre förmögenheterna väckta begär at meddela andra

Digitized by Google

sig sjelf, at verka på dem, at i den aflägsnaste tid lemna spår efter sit handlingssätt och bevis af sit värde, at lefva för oändligheten: af dessa egenskaper härleder sig, både det deltagande, hvarmed vi följe berättelsen om förflutna tider, och den omsorg vi bäre, at förvara våra egna öden för förgängelsen. Menskligheten och förnuftets naturliga interesse är det, som omedelbart fäster oss vid Historien, om äfven ingen tydlig nytta skulle göra den vigtig.

I afseende på detta omedelbara interesse medför Historien samma nytta, som de vackra konsterna. Genom det oegennyttiga bifall hon, liksom de, aftvingar oss, uphöjer hon oss öfver den grofva sinnliga njutningen, och lär oss känna et värde, som ej grundar sig på fördelar; hvilket är det första steget til förädling. Då hon undervisar om gerningars driffjädrar, öfvar hon den moraliska känslan, hvilken hon ännu mera uplifvar genom föreställningen af det sublima i menskliga krafternas kämpande med en blind naturnödvändighet för fritt valda ändamål, och i harmonien af de vilda passionernas gång hos hela slägtet med menniskans bestämmelse. Man behöfver ofta blott lära känna sina krafter, för at blifva bättre; man kan ej eftersträfva en tillfredsställelse, som man aldrig erfarit. — Så snart

Digitized by Google

en nation börjar uphinna en viss grad yppighet och förfining, är den tillika i fara at förlora sina äldre dygder, utan at kunna sätta annat än nya laster i deras ställe. Men denna olycka är ej nödvändig. Et beqvämt och yppigt lefnadssätt utesluter ej genom sin natur möjligheten af stora upoffringar. Det är ej mängden af njutningar, som hindrar oss at visa Romares och Spartaners styrka, då skulden ligger i caracterens slapphet och tröghet, som skyr all möda utan uträkning på vinst. Så länge en nation kan bibehålla sin energie och utan svärmeri uplyfta sig til den högre idealiska verlden, löper hon ingen fara under konsternas och luxens framsteg. Men denna uplyftning, som bör hvila på en verklig uplysning och et af gynnande omständigheter väckt moraliskt interesse, understödes af intet kraftigare, än de vackra konsterna och Historien, då de förra ledas af en sann smak, och den sednare af Philosophien.

Då man velat berömma Historien, har man beropat sig på den undervisning den lemnar genom exempel. Den skall varna oss genom andras felsteg, äfven gifva oss en föresyn af det som är rätt, och rikta oss af andras erfarenhet utan vår egen bekostnad; i synnerhet skall den politiska klokheten derifrån hämta sina klaraste

Digitized by Google

ljus. — At den såsom blott samling af erfarenheter kan utvidga våra kundskaper om allt som angår samhälle, kan ej bestridas; all vår kundskap är utan användning, om den ej uplyses af verkliga händelser: men hvad vi kunne vinna för vår klokhet genom blotta efterdömet, är så ovisst och vacklande, at det ofta snarast förleder oss til felsteg. Andras goda efterdömen kunna tjena at upmuntra den, som löper samma bana; men i och för sig sjelfva äro de, såsom rättesnören, af nästan ingen nytta, ehuru mycket de kunnat lyckas, så vida samma omständigheter ej mera kunna inträffa. Intet exempel kan tjena til efterföljd, innan deraf kan dragas en bestämd regel. Då man blott härmar andra, måste man vara utsatt at begå deras fel, såsom mest synbara för et svagt omdöme. Om man skall handla rätt efter en föresyn, måste den vara et genom egen eftertanka bildadt ideal. Det gifves regenter och statsmän, hvilke, liksom härmare i de vackra konsterna, blott misstaga sig för det de trälaktigt följa et mönster, utan at eftertänka hvad de för sig sjelfve borde göra.

En annan nytta har man sökt af Historien, som til en del öfverensstämmer med den föregående; den består i det motgift den bjuder oss emot fördomar. Ju inskränktare vår synkrets är,

Digitized by Google

ju mindre antalet är af de olika ställningar vi lärt oss känna; ju ensidigare måste våra omdömen blifva, och dessa ensidiga omdömen utgöra våra fördomar. En menniska, som blott umgåtts med et slags folk, är van at betrakta sina egna och andras angelägenheter blott ifrån en sida, såsom passande til hennes förhållanden och redan förvärfvade begrep. I Historien uptäcke vi genom umgänge med förflutna generationer en mängd okända förhållanden och caracterer, och läre oss skillja det blott tilfälliga i menniskans handlingssätt ifrån det oföränderliga. Den som rätt studerat Historien, skall utan tvifvel döma riktigare om menskliga angelägenheter, än den som blott rättar sig efter sin enskillda eller sin tids erfarenhet. Dessutom kunna begångna misstag äga åtminstone en negativ nytta. Det är lättare at af dem sluta til hvad jag bör underlåta, än at af lyckliga företag finna en regel för hvad jag bör göra. Historien upställer dem såsom vakteldar, för at varna oss för klippor, hvarpå andre seglare förolyckats. Vi måste så länge fortfara med nya försök, til dess vi funnit en rätt väg. Utan det dyrbara arf forntiden lemnat oss i berättelsen om förolyckade bemödanden, skulle vi hvarken i vetenskaper eller lag-

. . . . . stift-

Digitized by Google

stiftning upnått vår närvarande höjd. I Philosophien voro de föregåendes misstag det enda, som kunde tjena til vägledning vid nya forskningar, så länge man saknade en grundlig undersökning om den menskliga kundskapsförmågan.

Men alla dessa och en mängd andra fördelar af Historien kunna dock anses för blott tilfälliga. Den är ej endast et medel at genom upmuntrande efterdömen befordra allmänt väl, ej endast en rå samling af någon gång gagnande erfarenheter, utan den är en nödvändig länk i våra kundskaper, både i theoretiskt och practiskt afseende. Alla våra kundskaper om naturen äro egenteligen blott kundskaper om dess tilstånd och om öfvergångarna ifrån det ena tilståndet til det andra eller dess förändringar. Betraktas dessa tilstånd och förändringar i allmänhet, utan bestämningar af viss tid och rum, så innehålla våra kundskaper derom de kända naturens lagar. Men af dem kan jag ej betjena mig, utan at känna mit närvarande tilstånd, hvilket är bestämdt til tid och rum af andra likaledes bestämda tilstånd i en oändelig kedja af orsaker och verkningar. Et fullständigt begrep om mit närvarande tilstånd förutsätter kännedomen af de föregående, såsom gifna i viss tid och rum, eller så-

Digitized by Google

som verkliga händelser, ej blott förändringar i allmänhet. Kundskapen om naturens lagar är ofullständig och onyttig, om den ej går ned ända til den speciella användningen; och all sådan användning beror på kännedomen af händelser, så vida förbättringen af et tilstånd fordrar kännedom deraf, och så vida valet af medlen beror på dess orsaker. Det är således endast genom Historien, som vetenskap, utan fara af misstag, kan sammanbindas med våra behof.

Men Historiens nytta i allmänhet uphöjes genom dess förening med vårt högre practiska interesse, hvilket fastställer dess väsendtliga ändamål, och gifver den sin fullkomlighet. Menniskan måste i samhället arbeta på sin moraliska förbättring, hvilket ej allenast förutsätter kännedomen af målet, dit hon bör sträfva, utan ock af medlen hon dertil kan använda; kännedomen af medlen åter innefattar kundskapen om det tilstånd, hvari hon är, med dess orsaker, och dess förhållande til ändamålet, d. ä. graden af den vunna odlingen. För at känna medlen til vidare framsteg, fordras ock at känna det närmaste steget, som måste göras; hvilket är omöjligt, utan at känna, ej allenast lagarna för menniskans framsteg i allmänhet, utan ock huru de blifvit närmare bestämda genom de förflutna händelser-

Digitized by Google

na och det närvarande tilståndet. At gifva et riktigt begrep om detta tilstånd och om den skedda bestämningen af dessa lagar, och således göra deras tillämpning möjlig, är Historiens egentliga upgift, genom hvars uplösning hon endast kan bidraga til menniskans förädling, och blott i mån af sin skicklighet at bidraga dertil förtjenar hon namn af *pragmatisk*.

En pragmatisk historia måste framför allt vara sammanhängande. I tingen och deras förändringar, sådana som de blott visa sig för våra sinnen, finnes intet sammanhang; vi måste gifva dem det efter våra tankelagar. Den döda bokstafven i den skrift jag läser innehåller i sig sjelf inga begrep; utan at sjelf äga tankegåfva och ett förråd af tankar, kan jag ej få del af författarens; jag måste låna honom mina egna begrep, för at dela och sammansätta dem efter de anledningar han gifvit i sit arbete. Naturen liknar en bok, vid hvars strödda bokstäfver vi måste fästa våra egna begrep, för at derur hämta en mening. Utan vår egen tanka äro alla dess objecter och förändringar ej en gång til såsom sådana för oss, utan blott spridda intryck på våra sinnen. Dem måste vi sammanbinda til kundskap. Det är den pragmatiska häfdatecknarens konst, at på samma sätt gifva verkliga händelser et sammanhang.

Digitized by Google

Denna konst fordrar en method, som endast kan hämtas ur en sann Philosophi, hvilken, för at tillika kunna upgifva en säker utstakning för Historien, måste hafva upmätt hela fältet af menniskans krafter och naturliga anlag. Äfven sedan denna method och utstakning äro funna, skall det dock alltid blifva svårt för en häfdatecknare at i sina arbeten upnå fullkomligheten. Dels behöfver han et så stort förråd af materialier, at hela hans lifstid kan vara otilräcklig til deras samling och granskning; dels fordras hos honom så många särskillda och sällan hos en menniska förenade egenskaper, at, om han äfven vore redan nog gynnad af naturen, hans tid dock tyckes vara för inskränkt, at gifva dem sin fullkomliga bildning. Öfningen af den ena kraften hindrar ofta den andras verkningar; den ena tyckes blott stärka sig på den andras bekostnad. Den lättaste fattnings- och observationsgåfva, som alltid är öpen för intryck, och hvars fina lättrörda känslighet ej qväfves eller förvillas af tankans bemödande at gifva dem enhet och sammanhang; den mest systematiska tankegåfva, som med lätthet nedtränger i vetenskapernas djup, och ej tilfredsställes innan den funnit de högsta begrepen och den mest omfattan-

Digitized by Google

de synpunkten; den sällsynta gåfvan, at både finna och riktigt använda bestämda reglor för enskillda fall, som dock sällan interesserar den systematiska tänkaren, för hvilken det enskillda synes för inskränkt och blott et uppehåll i hans forskningar efter allmänna kundskaper; den lifligaste inbildningskraft i allmänhet, för at genom några få gifna drag kunna finna de öfriga och updraga en fullständig tafla, der hvarje object äger sin rätta hållning, utan at förvillas af bilder ifrån det närvarande, då frågan är om det förflutna; den sympathiserande inbildningskraften, för at inträngа i andras caracterer och läsa menniskohjertats djupaste hemligheter; snillets dristighet och idealiserande kraft, som öpnar nya och stora utsigter, för at gifva lif åt en rå massa af ämnen; minnets styrka, som förvarar den oändeliga mängden händelser, ideer och omdömen, förenadt med en otröttlig flit at äfven samla det ovigtiga; det skarpaste granskningsöga, som ej förledes af en smickrande hypothes, en allmän fördom, en skön tafla, en glänsande idé, et falskt vittnesbörd eller et enskilldt interesse; et stadgadt välde öfver sig sjelf med en full disposition af alla själskrafter; och ändteligen en ädel caracter, som med nit för menskligheten interessen, med förakt för egennyttans och äre-

Digitized by Google

lystnadens ingifvelser, för misstag som kunde vittna om snille, äger mod at, äfven i trotts af sina egna hemliga böjelser, vara opartisk och älska sanningen för dess egen skull: dessa egenskaper fordras af hvar och en fullkomlig pragmatisk häfdatecknare. Til äfventyrs skulle ock en fullgod historia för alla tider öfverstiga en menniskas krafter, om andras föregående mödor voro onyttiga, och om ej flera sätt gåfves at bereda det historiska ämnet, ifrån det som tilfredsställer den korrtsynta outtröttliga samlaren, den ensidiga halfphilosophiska häfdatecknaren, eller den romaniserande berättaren, som upoffrar sanningen för sin författarefåfänga, up til förträffligheten hos den, som i några få bestämda drag med dristighet och sanning tecknar orsakerna och målet för verldens öden.

Philosophien tilhör lagstiftningen för alla vetenskaper, och aldranärmast för dem, som ligga inom dess eget område. Utom den rena Mathematiken kan ock ingen alldeles umbära den. Om den egentliga Historiens föremål är samhällets verkliga förändringar med deras orsaker, måste hon så mycket mera erkänna den, som utan Philosophien alla samhällsbegrep hvarken kunna rätt fattas, eller utan misstag användas. Så mycket oss är bekant, har ännu ingen användt Philoso-

Digitized by Google

phiens sednaste uptäckter på Historien och dess lagar. Det skall således kanske räknas för en dubbel förmätenhet af denna afhandlings författare, at våga et nytt försök i et ämne, hvilket de store män, som i vår tid sysselsätta sig med de philosophiska vetenskaperna, lemnat orördt, och at tillika, blott genom sina förslagna föreskrifter, på et indirect sätt klandra de berömda häfdatecknare, hvilkas arbeten man är van at anse för den historiska konstens höjd. Den förra beskyllningen undvikes lättast, då man upgifver alla anspråk på fullkomlighet; den sednare förlorar sin kraft, då man ej kan anses hafva klandrat dem, hvilka man blott tilerkänner en relativ fullkomlighet för deras tid, och hvilkas brister man är benägen at skrifva på Philosophiens räkning, så vida de af den kunnat fordra en säkrare vägledning. At af de verk, som nu anses för Historiens mästerstycken, söka draga dess reglor, hade i all händelse varit otjenligt, då de först efter något annat måste pröfvas, för at kunna upställas til eftersyn.

Den första undersökningen i detta ämne måste gå ut på at bestämma naturen af en berättelse i allmänhet. En berättelse måste sysselsätta sig med Händelser. En händelse är et tilstånd, betraktadt såsom upkommet; utan at för-

Digitized by Google

ut hafva varit til, och såsom i Tid och Rum genom caussaliteten fullkomligen bestämdt. Jag kan äfven betrakta et tilstånd, som dock ej funnits utom min föreställning, såsom en händelse, då jag dertil diktar omständigheter, som gifva det individualitet och en viss bestämning i Tid och Rum; men en sådan diktad händelse skiljer sig ifrån en verklig blott derigenom, at den ej, såsom den sednare, genom caussaliteten är i et nödvändigt sammanhang med mina sensationer. En händelse kan vara enkel, och blott angå et tilstånd i det ögnablick det upkommer, i hvilket fall en berättelse derom ej kan äga rum, utan antingen blott en beskrifning, som upgifver dess omständigheter och den plats det intager i Tid och Rum, eller ock tillika en förklaring, som i allmänhet upgifver dess orsaker: den är sammansatt, då jag betraktar hvart och et ögnablick af öfvergången ifrån et gifvet tilstånd til et annat såsom upfylldt af et nytt tilstånd, och alla dessa tilstånd tilsammans, genom det sammanhang jag dem emellan blifver varse eller för dem upfinner, såsom en händelse. I sig sjelf gifves ingen fullkomligt enkel händelse; hvarje förändring af tilstånd måste genom Tidens oändliga delbarhet vara en oafbruten succession af olika tilstånd, hvaraf det föregående ouphörligen

Digitized by Google

bestämmer det påföljande såsom verkning. Det är derföre caussaliteten, som bestämmer hvar och en händelse, som gifver den objectivitet, och som gör den fullkomligt begriplig.

Men oaktadt denna aldrig afbrutna successsion, denna nödvändiga gradation i öfvergången ifrån et tilstånd til et annat, gifvas dock subjectivt enkla händelser; och då jag ej kan följa den oändliga delningen af upfyllda ögnablick, måste jag äfven anse hvart och et tilstånd, som för min föreställningskraft upfyller et *nu*, för en enkel händelse. De sammansatta händelserna få äfven sin enhet genom min föreställningskraft, men kunna ej, såsom de enkla, anses för inskränkta inom et odelbart ögnablick.

En berättelse måste sysselsätta sig med sammansatta händelser; och den måste dock alltid äga Enhet, så vida den skall kunna anses för blott *en* berättelse. Men då menniskan börjar förvärfva kundskaper, eller föreställningar om ting med deras egenskaper såsom object utom henne, sker det blott genom strödda iakttagelser, hvilka då ännu ej äga annan enhet, än den af Tid och Rum, under en åtföljande föreställning af caussalitet i allmänhet, såsom vilkoret för deras verklighet eller bestämning i Tid och Rum. Skulle dessa iakttagelser ej äga denna enhet af

Digitized by Google

Tid och Rum, kunde det iakttagna anses på samma tid vara på olika orter, eller intoge det ej en viss del af Tid och Rum, til hvilken det blifvit bestämdt medelst en åtmindstone i allmänhet erkänd caussalitet; så vore de ej objectiva. En berättelse fordrar således, såsom en väsendtlig egenskap, först enhet i Tid och Rum, som åter nödvändigt innebegriper enheten af dess object, hvilket undergår förändringar, och hvilket under hela händelsen måste föreställas såsom til sit väsende oföränderligt, åtmindstone i förhållande til dem. — Man torde knapt behöfva erinra, at här ej menas blott et individuellt object, utan äfven et collectivt; en grupp eller aggregat af object, hvilka genom någon hufvudomständighet komma at betraktas såsom et.

Men en berättelse med blott detta slags enhet kunde ej vara tilfredsställande för en varelse med föreställningsförmåga, om den ej vore inskränkt inom blott sinnliga föreställningar, hvilka dock ej ensamma kunna gifva kundskaper. En berättelse innehåller en kundskap om händelser. Kundskap fordrar objectivitet i föreställningarna; den åter innebär nödvändighet. En kundskap om något enskilldt object, som blott innefattar föreställning om en nödvändighet i allmänhet, är ännu ofullständig; man önskar känna den

Digitized by Google

speciella af erfarenheten modifierade nödvändighet, som gör det til et enskilldt object af detta slag, med dessa gifna egenskaper och förändringar. En berättelse, som inskränker sig til enheten af Tid och Rum, och som ej gör afseende på något vidare, än et caussalitets-sammanhang i allmänhet, hvarförutan den ej en gång vore objectiv, är således en ofullkomlig berättelse.

En fullkomlig berättelse måste upgifva alla de enskillda orsakerna til en händelse i deras rätta ordning och fortgång. Den händelse åter, som genom dem förklaras, måste i den berättandes föreställning vara gifven såsom et visst tilstånd, såsom en orörlig punkt, hvarvid han kan fästa kedjan af föregående händelser, hvilka ej sysselsätta honom, utan så vida de äro orsaker til detta tilstånd. En *ofullkomlig* berättelse ägde sin enhet blott af objectet; den *fullkomliga* (må det tillåtas at här nyttja dessa ord såsom konsttermer!) måste äga den af detta fixerade tilstånd, eller den (subjectivt) enkla händelsen, til hvars frambringande alla de föregående i berättelsen bidraga såsom orsaker. Under den måste de närmaste händelserna subordinera, och under dem åter de aflägsnare, ända til berättelsens början. En sådan enkel händelse, t. ex. öfvergången af en belägrad stad,

Digitized by Google

kan i sig sjelf, åtmindstone i afseende på objectets mångfalldighet, vara sammansatt; men den måste dock äga en hufvudomständighet, t. ex. sjelfva öfverlemnandet af stadsnycklarna til den fiendtliga befälhafvaren, hvarigenom den kan fattas under et begrep. — Vi torde härefter få kalla innehållet af en fullkomlig berättelse för en Totalhändelse, hvilken äger sina delar och perioder.

En sådan enhet är äfven den enhet i actionen, som alle lärare i de vackra konsternas theori, ifrån Aristoteles til Home och Heydenreich, fordra för den æsthetiska fullkomligheten, både i Epopeen och Dramen, såsom berättelse eller föreställning af en händelse. Antingen händelsen är diktad eller verklig, måste berättelsens form vara densamma. Det theoretiska interesset, som egenteligen är Historiens, fordrar ej mindre enhet, än det æsthetiska. Utan den kan hvarken Häfdatecknaren eller Skalden meddela sit arbete något interesse såsom et helt, ehuru förträffliga detaljerna må vara, som dock hvar för sig fordra denna enhet. Tiläfventyrs borde Häfdatecknaren här äfven kunna räkna på företrädet, så vida han jämte det theoretiska hufvudinteresset kan vänta sig understöd både af det æsthetiska och practiska. Kan han ej fatta en

Digitized by Google

fast synpunkt, öfver hvars vidd och beskaffenhet han sjelf är mästare, så torde väl hans berättelser ännu kunna på et angenämt sätt sysselsätta läsaren, men ej annorlunda, än en vacker arabesk-målning.

Vi kunne ännu vidare följa dessa granskare på spåren. De hafva, mera än Häfdatecknaren, varit tvungne at göra afseende på formen af en berättelse, då Diktarens framgång hufvudsakeligen beror på sjelfva formens fullkomlighet, hvilken hos den förra kan mera anses såsom et medel för andra ändamål. — Aristoteles fordrar i den poetiska totalhändelsen, för läsaren eller åskådaren, en *början*, et *slut* och en *medeldel*. Han hade äfven kunnat tillägga — et *bestämdt object*. Jag kan ej fatta någon succession, utan at föreställa mig något varaktigt, hvilket förändringarna tilhöra. För at kunna föreställa mig förändringar i allmänhet, måste jag äga begrepet Substants, hvilken undergår förändringar i sina accidentser, utan att sjelf ombytas. Äger jag at göra redo för i Tid och Rum fullkomligt bestämda förändringar eller händelser, så måste jag äfven hafva et bestämdt object, hvilket jag betraktar såsom oföränderligt, så vida det, tillika med vissa då varande föränderliga accidentser, ej förändras under den tid berättelsen innefat-

Digitized by Google

tar. Om detta object måste Häfdatecknaren först gifva et tydligt och bestämdt begrep. Slutet är egenteligen den enkla händelsen eller tilståndet, som gör berättelsen til et helt, i hvilken egenskap det bestämmer både början, såsom den första orsaken, och medeldelen, såsom kedjan af alla de öfriga. Början måste, äfvensom slutet, kunna betraktas såsom en enkel händelse, med den skillnaden, at den är en fast punkt, hvarifrån jag utgår, då slutet är en, dit jag syftar; och bägge måste betraktas såsom något absolut. Det är för ingen del likgiltigt, hvar jag väljer denna första punkt. Den är i sig sjelf äfven bestämd genom föregående orsaker; men de höra ej til berättelsen, hvari den måste anses såsom det absolut första: — i annat fall vore den oriktigt vald. Slutet fastställer denna punkt, hvilken är början derföre, at den modification af objectet och dess förhållanden, som förde det til det tillståndet, hvarmed totalhändelsen slutar, då först infann sig. Början och slutet äro egenteligen blott beskrifningar af tilstånd. Medeldelen innefattar det öfriga; dock skulle man äfven kunna kalla den delen af mellanhändelserna för medeldel, som afgör huruvida totalhändelsen får en lycklig eller olycklig utgång; hvarom snart mera.

Af denna form, både för en händelse, så

Digitized by Google

vida den är skicklig til en fullkomlig berättelse, och för sjelfva berättelsen, följa den sednares öfriga egenskaper. Den måste nödvändigt äga en Exposition, som är angifvelsen af objectet och af målet, d. ä. slutet, dit hela berättelsen syftar. Jag måste dock veta hvarom frågan är, för at kunna låna min upmärksamhet åt et ämne. Omedelbart på expositionen måste sjelfva början följa. Ingenting kan vara mera otjenligt, än en Inledning, hvilken skall åter förklara denna början, sådan som de nyare Häfdatecknare så gerna nyttja, för at utbreda sina philosophiska och politiska insigter. Såsom skilld ifrån den egentliga berättelsen kan den ej få dess interesse, hvilket den måste dela och försvaga; och dessa inledningars författare straffas äfven i sjelfva verket med läsarens ledsnad och den längtan han ofta emot sin villja känner, at hinna öfver dem, för at komma til sjelfva saken. Om interesset ej skall mattas vid sjelfva ingången, måste man straxt kasta sig i strömen af händelserna. Antingen måste början — ty hvarföre skulle jag eljest någonsin börja min berättelse? eller hvarföre ej börja den in i evigheten? — antagas såsom förut tilräckeligen både känd och bestämd, eller, om den anses nödvändigt behöfva en särskilld uplysning, bör den ej anföras såsom et

Digitized by Google

onyttigt utanverk, utan snarare inväfvas i sjelfva berättelsen, [illegible] lifligheten af händelsernas lopp saktar sig, der [illegible]ok slutas, och der läsaren tyckes fordra en hvila, för at med mera upmärksamhet kunna fortfara.

I hvar och en totalhändelse af mera vidd måste man utmärka några större delar, som få namn af Epoker. Dessa äro i berättelsen hvad perioderna äro i en sammanhängande skrift; de äro delar, som ehuru noga sammanbundna med det hela, såsom dess beståndsdelar, dock kunna hvar för sig utgöra et helt. Hvarje händelse, som i afseende på berättelsens slut gifver en ny riktning åt de påföljande händelserna, af hvilka den blott får en närmare utveckling, kan göra epok. Hvar och en epok måste för sig kunna få en sådan indelning, som det hela, med sin början, sin medeldel, sit slut, och sina smärre epoker, och äfven kunna bestå för sig. Til en rätt indelning i epoker fordras, at de äro i et lika förhållande til det hela, hvarunder de höra, ej i längden af tid, men i deras inflytande på dess slut.

Den poetiska berättelsen äger äfven sina Episoder. Dessa äro egenteligen händelser, som ej bidraga til utgången, men som inträffade under samma tid, i samma omständigheter, förrättades

af

Digitized by Google

af samma actörer, o. s. v. och derigenom äga et slags förvandtskap med hufvudhändelsen. De tillåtas ej en gång i dikten utan inskränkning, och ej vidare, än såsom prydnader vid naturliga hvilor, der de ej kunna störa interesset och deltagandet i actörernas lidande och handlingssätt. I en berättelse, som gör anspråk på sannfärdighet, som ej vill upoffra sanningen och en sammanhängande undervisning för toma prydnader, som ej en gång vill derför misstänkas, och der allt måste gifva vika för sammanhanget, skulle de blott med ännu strängare inskränkningar kunna tillåtas; allt är der förut bestämdt.

Af dessa lagar för en fullkomlig berättelse i allmänhet, den må innehålla diktade eller verkliga händelser, måste äfven de härledas, som gälla för den pragmatiska Historien; de behöfva der blott en tillämpning efter dess natur.

Det gifves tvänne slags händelser: det ena är blott verkningar efter en blind naturlag, som yttrar sig antingen i en död mechanism, eller i chemiska lagar, eller i organisationslagar; det andra, verkningar efter psychologiska lagar, som förutsätta medvetande, hvilka åter måste erkänna både mechanismen och organisationslagarna såsom omöjliga at öfverskrida. Af dessa psy-

Digitized by Google

chologiska lagar innehålla några endast de verkningssätt, som kunna förklaras genom blotta känslan och sinnliga föreställningar, genom instinct eller vana; andra åter angå de verkningar, som ej kunna förklaras, utan genom begrep, såsom deras orsaker. Detta sista slags verkningar kallas Handlingar, och begrepen, betraktade såsom deras orsaker, äro ändamål.

Så snart berättelsen är sysselsatt med handlingar, kan den ej få det sammanhang, som fordras til en fullkomlig berättelse, utan föreställningen af et ändamål, et tilstånd, hvilket bör upnås efter begrep, och svarar emot hvad vi i undersökningen om naturen af en berättelse i allmänhet kallade et slut. Betraktar jag en sammansatt händelse utan afseende på et ändamål, så har den egenteligen ej något slut, innan dess object antingen uphört eller blifvit försatt i et oföränderligt tilstånd. I denna bemärkelse behöfver ej ändamålet utgöra totalhändelsens slut, men är dock utan et sådant slut det enda, som kan gifva berättelsen enhet. Betraktade jag händelserna endast såsom blinda verkningar, och ej såsom handlingar, så vore åter detta slut tilräckligt at gifva dem enhet. — För öfrigt kan man här göra samma skillnad emellan en enkel och sammansatt handling, en totalhandling och

Digitized by Google

dess delar, som man förut gjort emellan enkel, sammansatt och totalhändelse.

Men et ändamål kan eftersträfvas utan at upnås, emedan så många andra krafter i naturen kunna hindra den, hvarigenom det innebar caussalitet. Detta oaktadt är dock ändamålet det enda, som kan gifva totalhandlingen fullkomlighet eller enhet. Så snart det antingen är vunnet, eller felslaget och genom tilstötande hinder omöjligt at vidare upnå, har totalhandlingen et slut, som kallas *utgång*, hvilken antingen är lycklig eller olycklig. Den har då tillika en *knut*, som innefattar de omständigheter, hvilka närmast föregå det afgörande ögnablicket; och en *uplösning*, som är sjelfva öfvergången til lycka eller olycka.

Det gifves dock i sjelfva verket en mängd vigtiga händelser, som ej kunna anses för slutade, och om hvilka man derföre kan göra sig äfven så litet begrep, som om speciella orsaker utan begrep om deras motsvarande verkningar; och sådana äro alltid de, som innehållas i den nyaste Historien. Om någon ville teckna blott de yttersta contourerna til en tafla af någon af de nästförflutna invecklade scener, skulle han finna för sig en mängd strödda drag, hvilka han likväl ej kunde fästa eller gifva sit rätta ställe. Et för nära afstånd, äfvensom et för långt, betager

Digitized by Google

oss det rätta bruket af vår syn. Och likafullt är en philosophisk kännedom af det nästförflutna det vigtigaste för staternas ledare. Hvartill tjenar hela den massan vi ärft eller förvärfvat af insigter, då de äro utan tillämpning, och då de blott visa oss redan gjorda misstag; som ej mera kunna återkallas? Den allmänna tankan, at en samtida pragmatisk Historia ej kan skrifvas, är icke utan grund; men man misstager sig utan tvifvel, då man skjuter hela skulden på omöjligheten at finna tilräckliga och nog trovärdiga underrättelser om enskillda händelser, hvilka passioner och egennyttiga afsigter i det längsta hålla dolda. Visserligen är det blott tiden, som kan updaga enskillda driffjädrar och draga täckelset af dagens idoler; — men har man ej ännu hunnit blifva så bekant med cabinetsintriger, med äregiriga gunstlingars och folkledares lömskhet och slafaktiga herrskningslystnad, at man utom de vanliga detaljerna, som dock ej utgöra det vigtiga i Historien, derom måste hafva föga nytt at vänta? Det förnämsta hindret för en pragmatisk berättelse af samtida händelser är svårigheten at finna riktiga synpunkter i brist af et slut. Ingen berättelse, som saknar et bestämdt slut, eller som ej hänför händelserna til et visst syftemål, kan gifva någon rätt uplysning; och

Digitized by Google

ju närmare den är oss, ju mindre den kan anses för slutad, ju svårare är det at finna detta syftemål. En berättelse, som följer en fast synpunkt, hvilken för öfrigt må hvila på den svagaste hypothes, är alltid interessantare och i sjelfva verket mera uplysande för en blott läsare, så länge den ej vränger sjelfva facta, än den fullständigaste chrönika. Men då ingen sammansatt händelse, ehuru af den största vidd och ehuru för sig sjelf fullständig genom sit inträffade slut, kan vara isolerad; då den för allt, som kan innefattas i Tid, aldrig uphör at vara antingen verkning eller orsak: så måste den tillika höra til et helt, som ej är slutadt, och således ej kunna ensam vara fullkomlig eller rätt begripas. En utgång måste således sökas utom det verkliga i Tiden, och det ändamål, hvarpå den har afseende, äfven utom det deri möjliga. — Til äfventyrs kan Philosophien häröfver gifva ljus.

Om en händelse är fullbordad, d. ä. om den för sig sjelf kan utgöra et helt, så måste jag redan finna dess slut (ej det absoluta, men det relativa) i gifna facta; och om den kan betraktas såsom en handling, så måste jag äfven af facta och kännedomen af den handlande varelsens natur kunna utleta dess ändamål. Jag

Digitized by Google

kan således göra en (relativt) fullkomlig berättelse - t. ex. om et krig, sedan det uphört genom freden emellan de utmattade magterna: om en stats undergång: jag kunde gifva en planets historia, om jag ägde tilräckliga underrättelser om de förändringar den undergått, för at kunna bebos af förnuftiga och perfectibla varelser, som der finnas o. s. v. Men om händelsens enhet ej kan finnas af det som redan händt, så kan jag ej heller genom någon spådomskonst finna dess slut; jag skulle i det fallet äga en fullkomlig och för ändeliga varelser omöjlig kundskap om hela naturen. Den enda tilflykten, som återstår, är at söka et ändamål för naturens verkningar, hvilket ej kan föreställas utan et väsende, som handlar fullkomligen conseqvent efter et system; som är mästare öfver naturen, och som gifvit den en sådan inrättning, at den efter vissa lagar såsom medel af sig sjelf måste sträfva til detta ändamål.

Det är icke endast vid en interpretation af naturen, då vi upsöke dess speciella lagar, som vi måste betjena oss af ändeorsaker; vi måste följa samma method, då vi villje gifva en sammanhängande berättelse om en ännu ej fullbordad verklig händelse; — och alla händelser kunna anses såsom delar af en sådan. Blott det allmän-

Digitized by Google

na i dessa lagar, blott det som förutsättes vid begrepet om en natur i allmänhet, är oss gifvet i vårt förstånd; det öfriga finnes ej en gång i tankan utan erfarenheten, och kan ej genom blott strödda iakttagelser få caracteren af en nödvändig lag. Det enskillda är för oss tilfälligt, til dess vi under jämnförande deraf med föreställningen om en förståndig varelses begrep, hos hvilken dessa begrep äga fullständig enhet och fullkomlighet, för hvilken de äro objectiva utan at vara henne gifna, och för hvilken de derföre af oss måste tänkas såsom ändamål, hunnit uptäcka deras sammanhang. Vi måste anse ändeorsaken såsom den sista och skillja den ifrån naturlagarna; hos en sådan varelse är ändeorsaken den första och innebär de öfriga. Men om de speciella naturens lagar äro gifna efter en regel och för et ändamål, och om de vid försöken at komma naturen på spåren måste dömas efter denna regel; så måste äfven de i Tid och Rum efter dessa lagar fullkomligt bestämda förändringarna och deras ordning följa samma regel, så vida de ej åter skola göra naturens ändamål omöjligt och de speciella lagarna onyttiga eller sins emellan stridiga.

Om Naturen verkeligen i alla sina förrättningar följer så inrättade lagar, blifver alltid för

Digitized by Google

oss en hemlighet. Vi äge således ej rättighet at efter ändeorsaker förklara någon verkning i naturen; det måste ske efter de nödvändiga lagar vi äge gifna genom vårt förstånd och deras redan kända tillämpningar. Huru skulle vi ej eljest efter våra ensidiga ändamål och ofullkomliga insigter pådikta naturen afsigter, som hon aldrig kan äga, och som derföre skulle blott förvilla och bedraga oss? Vi kunne blott nyttja detta föreställningssätt såsom en regel, hvarförutan vi ej kunde anställa förnuftiga undersökningar öfver det som sker.

Hela naturens yttersta ändamål måste vara dess öfverensstämmelse med förnuftiga varelsers egentliga handlingssätt, så vida de der gifvas. Så snart jag antager, at den är til för något ändamål, så måste det vara för detta, om ej dess Uphofsman, som måste handla förnuftigt och efter ändamål, skall vara i motsägelse med sig sjelf; — ty alla ändamål, utom et förnuftigt handlingssätt, äro blott tilfälliga och medel för andra ändamål. Menniskan är den enda varelse vi känne, som är mägtig af en förnuftig verksamhet och som således kan göra sig sjelf til et mål; för hennes skull måste derföre den kända naturen vara. Allt, som kan komma under namn af natur, hennes egna anlag och förmögenheter, måste

Digitized by Google

blott vara til för hennes förnuftiga verksamhet; hon sjelf blott för detta ändamål äga existents.

Så vida en varelses ändamål är orsaken til dess existents, är detta ändamål dess bestämmelse. Dess skicklighet at upfylla sin bestämmelse är dess odling i allmänhet, hvilken först är fullkomlig, då hon til alla delar kan uppfylla den. Alla dess handlingar, som med eller utan dess medvetande af denna deras tendents syfta til en fullkomlig odling, äro dess framsteg. Dess beständiga bemödande dertil är dess förbättring. — Menniskans framsteg kunna betraktas under en dubbel synpunkt: antingen såsom hennes egna handlingar i afseende på hennes bestämmelse; eller såsom blott verkningar efter de lagar, hvilka hon af blott psychologisk naturnödvändighet måste lyda såsom verkande under en gemenskap efter begrep i samhälle eller såsom et förnuftigt slägte. Den förra synpunkten tilhör Sedoläran; den sednare är egenteligen Historiens, hvilken dock, så vida hon sammanfogar händelserna genom föreställningen af et ändamål, ehuru utom sjelfva actörerna, verkeligen utgör berättelsen om en handling.

Det är likväl möjligt, at en förnuftig, men inskränkt varelse, som dock måste känna sig fri, ej alltid arbetar på sin förbättring: dess handlin-

Digitized by Google

gar kunna äfven bidraga til dess moraliska försämring; hvilket äfven erfarenheten om menniskan tyckes sätta utom allt tvifvelsmål. Den grund vi äge at antaga, at menskligheten handlingar, då vi betrakte den såsom utgörande et slägte, som, förenadt genom et ännu svagt samhällsband under en gemenskap, en inbördes verksamhet efter begrep, utöfvar sina krafter, i allmänhet leda til dess förbättring, är förnämligast den, at vi ej på annat sätt kunne undvika at falla i motsägelser, hvarigenom tillika med all förnuftig verksamhet äfven den moraliska vore omöjlig. I practiskt afseende, och så vida vår öfvertygelse måste hafva inflytande på våra handlingar, äre vi således berättigade at antaga et verkligt framskridande til odling hos menniskoslägtet, fastän våra grunder derför i theoretiskt afseende äro otilräckliga. Ehuru mycket vi kunde behöfva en grundsatts til stöd för något interesse, theoretiskt eller practiskt, och ehuru vi äfven kunde bevisa, at utan dess antagande all möjlighet af systematiskt sammanhang i tankar och handlingar vore gjord til intet; äre vi dock ej berättigade at påstå dess theoretiska visshet, så länge den ej bekräftas af erfarenheten, eller är nödvändig för dess möjlighet. Men allt detta oaktadt är dock betraktandet af menniskoslägtets

Digitized by Google

verksamhet och öden i förhållande til et ändamål det enda medlet at kunna förklara dem, at döma deröfver och upsöka de okända verkningslagarna för dess natur. Hela dess vandel kan vara blott en kedja af brott; det kan endast för en tid synas uphöja sig öfver en grof vildhet, för at återfalla i en långt svårare, hvari det sluteligen måste stadna; menniskans inre och yttre natur kan lägga oöfvervinnerliga hinder för hennes förbättring: men likafullt måste all sammanhängande föreställning af hennes handlingar och öden grunda sig på ideen om en fullständig odling och all berättelse derom inrättas och anordnas efter en sådan synpunkt; — och huru skulle någon nation våga förklara, at man gjorde henne orätt, då man derefter dömde henne? Om äfven alla seklers händelser och det skenbara framskridandet i sjelfva verket småningom uphäfde möjligheten af menniskans förbättring och förlängde afståndet emellan hennes verkliga tilstånd och en sann odling, så hade Häfdatecknaren, i egenskap af häfdatecknare, dock ingenting förlorat; han hade i menskligheten händelser funnit en stor och högst vigtig och interessant handling med en olycklig utgång, men hans berättelse ägde samma fullkomlighet.

Utan tvifvel kan åtmindstone någon del af

Digitized by Google

menniskoslägtet afvika ifrån sit högsta ändamål och falla tilbaka ifrån den höjd den förut tyckes hafva upnått. Men menniskan kan ock under et slags framskridande visa et blott sken af odling, blott antaga et utseende af förnuftighet, och likafullt vara i beständig afvikelse. Man måste derföre göra skillnad emellan en sann och en falsk odling. Menniskan kan förvärfva en hög grad skicklighet blott för tilfredsställningen af sin sinnlighet. Hon kan vara odlad at njuta, och under de största förfiningar af nöjen, under upsökandet af medel at återväcka naturens uttömda retlighet, hafva updrifvit yppighetens konster och vissa dermed förbundna vetenskaper til den största fullkomlighet och äfven förvärfvat en fin, om ej ädel och ren, smak; förena veklighet med den högsta verksamhet för vinst; och iakttaga den klokhet och ordentlighet, som kan gifva detta tilstånd en varaktighet; men med allt detta vara benägen för grymhet och orättvisa, kall för allmänt väl, och lägga allt under sina egennyttiga begär. Hon kan hafva lärt at i det yttre hafva et visst grannlaga afseende på andras fordringar, och genom känslan af nödvändigheten af andras fördelaktiga omdömen för hennes egennytta iakttaga en yttre anständighet i sit upförande, äfven göra verkliga offer af sin egen beqvämlighet

Digitized by Google

och sina fördelar för andras bästa, blott drifven af en falsk hederskänsla, och ändå ej allenast i sin själ vara ond, utan ock i utöfningen med våld och bedrägeri förolämpa andra, så snart de äro utom den class, hvars omdömen hon efter sina fördomar värderar. Hon kan derunder vara skicklig til en viss borgerlig ordning, visa alla tecken til odling för den borgerliga samhällslefnaden, och dock ej äga en moralisk odling, utan blott en Civilisering. Denna falska odling kan i och för sig sjelf vara et tilbakaskridande ifrån mensklighetens bestämmelse, men likafullt i det hela, ehuru et närvarande ondt, uplösa sig i et verkligt framskridande.

Men om man å ena sidan ej äger några theoretiska bevis för verkligheten af menniskoslägtets framsteg, så äger man å den andra ej heller några deremot. Utom erfarenheten kunna de ej hämtas, då frågan är om tings verklighet utom tankan; och erfarenheten äger inga bevis för eller emot et begrep, som ligger utom dess krets. Om erfarenheten skulle kunna bevisa något för eller emot menniskans beständiga framsteg, skulle den innefatta kännedomen af hela naturen med dess anläggning och slut; en kundskap, som ej vore erfarenhetens, emedan den vore oändelig. Alla historiska bevis emot den objectiva

Digitized by Google

verkligheten af en sådan idé, man må döma af det framfarna eller det närvarande, äro således ogilltiga. Då man t. ex. invänder, at ingen nation ännu gifvits, som ej antingen återfallit i sin förra vildhet, eller förgåtts efter några svaga bemödanden, eller nedsunkit i en förnedring under sin första råhet; at de nu lefvande folkslag, som gifva tecken af någon förädling, redan visa symptomer til et sådant återfall; at de som ännu tyckas framskrida, dock i sit sköte bära fröet til et tilkommande oundvikligt förderf; och deraf drager den slutsattsen, at menniskans egennytta ej kan nå sin utveckling, förr än den måste åter neddraga henne ifrån den höjd, dit hon updrifvit henne: så är dock en sådan slutsatts ej någon följd af dessa premisser. Man har dermed ej bevisat, at dessa enskillda återfall ej äro verkliga framsteg för det hela, at hvarje til förderf nedstörtad nation ej kan betraktas på samma sätt som en enskilld menniska, som under sin manliga ålder visat dygder, hvilka öfvergifvit dess ålderdom, och likafullt genom sina begrep och handlingar fortplantat på efterverlden en verkan, som bidragit til slägtets framsteg. I sjelfva verket gifver denna invändning snarare styrka åt den förmodan, at menniskoslägtet tilsammanstaget verkeligen är på vägen til sin förädling, och at nya

Digitized by Google

nationer ouphörligen fortsätta de föregåendes verk. Ty hvarföre skulle ej egennyttan gifva denna nya tilväxt, då den gifvit den förra? Äro ej våra vetenskaper en blott fortsättning af Grekernas, och kommo desse colonister alldeles vilde ifrån sin stamort? Äro ej Europas nu varande regeringssätt blott en förbättring af feodalismen; en följd af barbarers inkräktningar på civiliserade, men fallna nationers åkerfält? De Gamlas visaste lagstiftare kunde aldrig upfinna et sätt at gifva alla invånare af en stat åtmindstone någon grad af borgerlig frihet; största delen af et folk var fordom ej annat, än en eller flera tyranners lagliga egendom. Skulle vår religion kunnat blifva så allmän, om ej de Grekiske Philosopherne förut städat de moraliska begrepen? Genom medeltidens mörker förvarades i de redan uptäckta begrepen, i de upfunna konsterna och de nya behofven, gnistan til et ljus, hvars fulla sken då ännu skulle förblindat barbarers ovana syn, för at snart uplysa nya object. Et nytt tidehvarf af mörker och förderf, om ock oundvikligt, kan ej vara likt de föregående; det måste bereda en ålder, hvars uplysning öfvergår de mest uplysta nationers, som förr varit, emedan begrepen ej dö med generationerna.

Utan denna idé skulle vi sakna allt sam-

Digitized by Google

manhang emellan närvarande och förflutna händelser, all verklig historia och all grundlig kännedom af vårt närvarande tilstånd. Hvar och en period måste förklaras af den föregående och är til för den följande; vi kunne ej välja en riktig enskilld synpunkt för någon, utan at äga en gemensam för dem alla; den vore utan bestämd betydelse, om den ej betraktades i förhållande til den allmänna och högsta. Huru vill man få et rätt begrep om den påfveliga religionen och dess öden, utan at betrakta den såsom hierarchiens sträfvande til sin högsta fullkomlighet; och huru skall åter detta syftemål bestämmas och dömas utan dess förhållande til en sann religion, til menniskans anlag för religion, och religionens til hennes bestämmelse? Ej en gång de mest isoleräde nationers historia kan på annat sätt blifva begriplig och sammanhängande. Är ej Palmyras historia en del af handelns? Och om det äfven aldrig, eller endast genom sina ruiner, genom blotta ryktet om dess fordna glans, kommit i någon slags förbindelse med forskningarna om andra namnkunniga stater, huru skulle dess öden kunna sammanfattas, om de ej betraktades såsom framsteg til någon slags odling, och huru skall denna odling dömas eller begripas, om ej efter en moralisk odling til fullkomlighet? Alla våra kundskaper måste dock sluteligen hvila på något absolut, om ock detta icke skulle vara til utom tanken.

. . . . . .

. . . . . .

Digitized by Google

Om de

Gamlas och de Nyares Vitterhet

och

Vältalighet

i jämnförelse med hvarandra.

Digitized by Google

Digitized by Google

Man har anmärkt om de Gamla, af hvilka vi föga känne andra än Romarena och Grekerna, at i bland deras företräden, eller åtmindstone olikheter med oss, vore en viss Enfald i sederna, och deras historia stadfäster denna anmärkning på hvarje blad. De handlade för den tilfredsställelse handlingen i och för sig sjelf eller genom dess naturliga följder gaf, förde dertil blott af sina krafters energie, och kunde aldrig rätt begripa, at de tilfälliga uttryck af egenskaperna, som anses för deras tecken, kunde vara tilräckliga för den handlandes afsigter, eller äfven til någon del ersätta bristen af sjelfva egenskaperna. Deras store män suckade ock efter äran, men de trodde, at den vanns genom ärofulla egenskaper; och vi finne ej, at de i något fall hufvudsakligen räknade på åskådarens misstag, eller borrtbytte sin egen verkliga caracter, för at blott synas. De använde ej stora medel, för at göra stort upseende vid sina förrättningar, då dessa kunde verkställas genom små. I hela ålderdomen finnes ej en enda sentimental caracter; med *Reguli* point d'honneur visste Romaren ej af dueller; och öfverallt i de gamla storverken framlyser en helt

Digitized by Google

annan och, utan tvifvel, ädlare stil, än i våra. Våre störste män tyckas med fåfäng möda täfla med den originella storhet, som de, ehuru emot sin villja, hos de Gamla, ännu i sjelfva den matta skugga de kasta igenom åldrarna, måste beundra. — Sjelfva de Gamlas laster äga mera caracter. Hvar och en äger en egen form, hvari hans särskillda tankesystem är gutet, egna dygder och laster, och en egen physionomi i hela sit väsende; vi yttre blott vårt tidehvarfs, vårt lands eller vår societets. Våra egenskaper tyckas vara mindre för vår egen skull. Man borde nästan säga, at våra själskrafter och våra böjelser uphöfsas, liksom kläderna, efter modet. Men de Gamle kände ej hemligheten at köpa snille, skicklighet och talanger, dygd och förtjenster, och sjelfva äran, som åtföljer dem.

Kunne vi förundra oss häröfver? — De mångfaldiga upfinningarna å ena sidan, som lärt menniskan lita på sina instrumenter i stället för sina krafter: å andra sidan våra mindre föränderliga Stats-författningar, der den politiska byggnaden icke är i fara at ramla hvarje ögnablick, då den ej understödes af någon stor man; naturen af våra monarchier, okända för de Gamla, som hvila på olikheten i stånd, och der således äran ersättes med anseendet, och detta med pen-

Digitized by Google

ningar; — allt detta, tillika med dess följder och de öden nationerna genomgått, gifver skäl til afvikelserna.

At sederna och tankesätten öfvergå i sjelfva språket, i de begrep det föreställer och dess sammansättning, i författarenas skrifart och i sjelfva tonen af deras arbeten, är en gammal och ganska lätt gjord anmärkning. Äfven igenkänne vi i de Gamlas skrifter samma enfald, samma styrka i känslan och samma originalitet, som den, hvilken råder i deras seder. Det är liksom vi här skulle stå vid gränsen emellan tvänne särskillda verldar. Men utom de redan angifna orsaker, hvilka äfven til en stor del kunna förklara olikheterna emellan äldre och nyare författare, finnas andra, ifrån dem och nationernas olika läge härledda, som mera omedelbart yttra sin verkan.

De första nationer, som inträdde på den bana höfsade folkslag äga at genomlöpa, måste, både i konsterna och vetenskaperna, vara sina egna läromästare. Deras kundskaper kunde således ej vara vidsträckte; men de måste bero på egen individuell erfarenhet: de måste vara en omedelbar frukt af de olika ställningar, hvari hvar och en sig befunnit, och deras system blott utgöras af en tilfällig förening af föreställningar, dem behofven mera än deras egna inbördes för-

Digitized by Google

hållanden sammanknutit. De innefattades alla i känslan och voro et resultat af et slags förvärfvad instinct. De nyares kundskaper åter måste läras: de bestå i vidt omfamnande begrep, de sammanhållas genom dem; då de Gamlas deremot bestodo mera i åskådningar eller i mindre afsöndrade begrep, utan annat sammanhang, än associationernas. De Gamlas kundskaper kunde således ej äga de Nyares vidd och ordning, och måste tillika vara längre ifrån den vetenskapliga vissheten; men de voro ej lånade, som våre. De insigter de hade, voro deras fulla egendom; de voro inväfde med hela systemet af deras själsförmögenheter och utgjorde verkligen en del af deras caracterer: at borrttaga de förra hade varit at förstöra de sednare. Men om kundskaperne hos dem voro mera inskränkte och mindre sammanhängande, om de icke voro tilräcklige at leda sin ägare vid alldeles nya händelser, om de i brist af dessa vidsträcktare utsigter ej kunde gifva förmåga at skapa sjelfva händelserna, ändra sjelfva läget, och öpna för nationerna nya verkningskretsar; så voro de dock mera riktige, emedan de omedelbart härflöto ifrån objecterna, mera säkre, emedan de tillika voro omedelbara verkningar af egen kundskapsförmåga, och i följe deraf äfven mera tillämplige, än våre. De hade

Digitized by Google

sit ursprung i verksamheten, men de återgingo äfven dit. De voro tilräcklige för de kända ställningarna, och ofta, genom sjelfva verksamhetens vana, genom den styrka och dristighet, och den rådighet, som åtföljer känslan af försökta krafter, äfven för nya upträden, hvilka ej mera likna de gamla. I sjelfva föreställningarnas natur låg således den oundvikliga egenskapen hos de Gamla, at de måste vara originelle; de härflöto alla blott af ägarens egna krafter. Huru skulle de förlora den, då de meddelades? — Men då åskådningarna alltid äro enskillda, begrepen åter allmänna, måste äfven särskillda menniskors föreställningar närmare likna hvarandra och förlora det caracteristika, som de mera bestå i begrep, och i samma mån, som dessa begrep äro mera allmänna och således mera grundade i det gemensamma i kundskapsförmågan.

Men om de Gamlas kundskaper och föreställningar eftergåfvo våra i synpunkternas vidd, så öfverträffade de dem åter i föremålens mångfaldighet. Intet, som blott på längre afstånd interesserade menskligheten i deras läge, var för en bildad menniska främmande. Likheten i stånd och förrättningar, der hvar och en deltog i regeringen och lagstiftningen, och der behofvens och den yttre odlingens tilväxt ännu ej verkat

Digitized by Google

så stor skillnad i professioner, lemnade tilfälle at lära känna alla menskliga lifvets förhållanden, och at i sina observationer samla de finare föreställningar om caracterer och egenskaper, som aldrig torde kunna bringas til begrep. De hade en ofullkomligare kännedom af menskliga själens driffjädrar, än vi, — denna kännedom beror af begrep —; men de kände den verkligt handlande menniskan bättre. De hade sjelfve medverkat, eller sjelfve sett andra, i alla vigtigare upträden, och kände åtmindstone af umgänget alla folksclasser; då vi, inskränkte inom våra bekantskapers och våra små sysslors krets, om menniskor utom dem högst kunne göra oss allmänna begrep, som, ehuru bestämda, dock i tillämpningen, utan enskilld erfarenhet, måste blifva falska eller vacklande just derföre, at de ej äro enskillda. Vi känne contourerna, men de finare dragen och färgerna undfly oss. Och hvad är det mest allmänt interesserande i et arbete? Hvilka skrifter finna de mesta läsare? — Menniskan, utbrotten af hennes begär, utvecklingen af hennes moraliska värde under omväxlingen af hennes öden, föreställningen af de idealer, som i mån af förståndets verkliga odling lifligt sysselsätta inbildningskraften, detta endast kan gifva själen den fulla näring, som den fordrar, äf-

Digitized by Google

ven då dess förmögenheter ej kallas til verksamhet af behofven. Detta är Vitterhetens egentliga fält. Deri ligger äfven den mest utmärkande skilljaktigheten emellan gamla och nyare snillen. Hos de förra finne vi et riktigare ögonmått och en noggrannare blick vid enskillda observationer på menniskan, i en mängd varierade ställningar; de sednare röja en djupare kännedom af henne. De Gamle följa henne nogare i verkningarna af de orsaker vi uptäckt. Det individuella i deras föreställningar gifver deras originalitet.

I et annat afseende måste den större olikheten i våra stånd medföra en vigtig verkan på sjelfva språket. Hos oss har den infört en viss anständighet och belefvenhet, okänd för de Gamla. De visste äfven värdet af denna egenskap; men den hade hos dem mera den allmänna caracter af yttre förträfflighet, som, åtmindstone för åskådaren, är et resultat af en moraliskt fullkomnad sinnesförfattning och af dygdernas harmoni. Dels voro de nästan okunnige om den särskillda anständighet, som tilhör hvart och et stånd, hvart och et yrke, dels kunde ej hos dem de högre folksclasserne genom et inbilladt företräde förädla vissa indifferenta, äfven skadliga, bruk och göra deras i akt tagande til en nödvändig del af belefvenheten. Denna yttrar sig åter mest i språ-

Digitized by Google

ket. Vi hafve derigenom fått en mängd oädla och låga ord: dessa med deras sammansättning utgöra särskillda dialecter för vissa professioner eller för de lägre classerna i olika landskaper; och dem måste författaren undvika. Af detta slag är en stor del af dem, som beteckna de mera concreta begrepen. De Gamle fruktade ej för denna oftast inbillade låghet i uttrycket; de sammanblandade til och med de olika dialecterna. Alla dessa förmåner äro förlorade för oss: den slags originalitet, som måste vara en följd af et rätt bruk af de concreta begrepen, har försvunnit; och då vi villje uttrycka dem, då vi villje måla naturen i all dess sanning, måste vi genom omvägar och sökta termer meddela våra föreställningar. Den bästa skrifart för oss får derigenom et konstladt utseende. At beskrifva föremålen efter deras verklighet, at föreställa dem under deras egentliga namn, är dock en väsendtlig egenskap för en enfaldig, och så vida fullkomlig, stil.

Af olikheten i sättet at samla föreställningar och förvärfva kundskaper följer äfven en nödvändig olikhet i sättet at meddela dem. Den som vid hvart och et begreps förvärfvande alltid känt et bestämdt och dermed omedelbart förenadt interesse, måste äfven oftast drifvas blott

Digitized by Google

af et omedelbart interesse, då han vill yttra dem. Man uttrycker sig, man målar sina erfarenheter och känslor, emedan i sjelfva kundskaps- och känsloförmågan ligger en drift at med dem sysselsätta sig. De Gamle Scribenterne författade egenteligen ej för at vinna utkomst och anseende, ej för at fullgöra et visst kall de åtagit sig, ej en gång för at roa allmänheten; de drefvos dertil af förståndets och inbildningskraftens egen energie. Och skulle ej äfven i sjelfva skrifarten röjas mera sann kraft, mera originalitet, skulle ej det caracteristika lättare bibehållas, då upmärksamheten och förmögenheterna odelade uptogos af sit ämne? Vi sätte oss ned at skrifva med tankan på vår belöning i allmänhetens beundran för vårt snille, i odödligheten som väntar oss, til och med i vinsten af vår arbetsamhet; vi föranledas af så många orsaker, hvilka de Gamle ej en gång kunde tänka sig: och skulle dessa biafsigter aldrig dela vårt snilles styrka, skulle de ej röja sig i något konstladt, som alltid omärkligt påminte läsaren, at författaren ej yttrat sin egentliga känsla, ej velat yppa sin innersta öfvertygelse? Men Enfalden består just i denna öpenhet, som utesluter all misstanka af dubbla afsigter eller af andra, än dem man tydligt gifver tilkänna. Vi älske ej at bedragas; misstroendet skingrar nöjet: och då

Digitized by Google

vi kunne öfverlemna oss til våra lärare och på god tro antaga hvad de säga oss, finne vi i deras skrifter et behag, som af inga andra skönheter kan ersättas. Sjelfva dessa skönheter, huru skulle de kunna göra sit fulla intryck, om ej under vilkoret af en enfald, som förkastar alla biföreställningar, hvilka förströ upmärksamheten? Den som meddelar begrep och ideer, dem han sjelf såsom alster af egen förmåga fullkomligen äger, behöfver ej uphjelpa det som brister i tankarnas liflighet genom främmande prydnader eller genom en öfverdrift i uttrycket; det är fullheten af hans känsla och den innerliga öfvertygelsen om föreställningarnas riktighet, som leder honom i valet af tecknen; han finner ej andra.

Vi äge redan allmänna och högst afsöndrade begrep, vi äge kundskaper, som innefatta vidsträckta rymder, och vi se sanningarna i stora systemer. Vi känne sjelfva sammansättningen af vår själ; vi kunne mäta vidden och bestämma riktningarna af dess företag. En obehindrad utöfning af våra ädlare krafter i en större verkningskrets och känslan af den politiska frihetens värde genom erfarenheten deraf gifver oss väl ingen enthousiasm för vårt fädernesland och lagarnas helgd: men vi känne driffjädrarna för Sta-

Digitized by Google

ters handlingar och förändringar; vi inse grunderna til lagar, vi kunne sammansätta dem til en sammanhängande byggnad, som hvilar trygg på sin egen tyngd, och beräkna deras aflägsna inflytande; våra tankar omfatta hela mennisko-slägtet, dess bestämmelse, dess vigtigaste interessen och dess fortgång til en högre odling, tillika med de redan gjorda och de tilkommande framstegen. Vi äre redan så långt förbi de första gröfre och trängre, men lifligare, begrepen, dem vi nästan sakne tilfälle at i en viss fullkomlighet förvärfva. Äfven de skrifter, som blott äro ämnade at upfylla våra lediga ögnablick, tilfredsställa oss blott genom stora utsigter, skarpa och djupsinniga eller höga philosophiska tankar. Vi äre blott genom upfinningen af nogare bestämmelser och utvecklingar af begrepen, genom nyheten i de allmänna synpunkterna, originelle; sällan genom nyheten i sjelfva begrepen och deras innehåll, i känslorna, eller i de individuella synpunkterna; vi äre det mera genom tankekraftens styrka, än genom dess afvikelser. Våra kundskaper och känslor äro redan en frukt af konst; det konstlade utseendet skiljer sig ej ifrån föreställningen af dem; vår egen öfverlägsenhet hindrar oss at träffa den slags enfald, som är så intagande hos de Gamla. De innefatta

Digitized by Google

de afsöndrade begrepen i bilder: de gifva oss passionens uttryck; der täfle vi förgäfves med dem; men den psychologiska blicken, som fattar och utreder hela caracteren, den moraliska fina känslan, och de höga ideerna, som utstaka menniskornas företag och afgöra deras värde, deraf finne vi högst spår hos de Gamla. Sjelfve Skalderne göra numera fåfänga anspråk på snillets ära utan philosophi. Då de Gamle Poeterne och Artisterne måla naturen, bestride vi dem utan nytta företrädet; men förståndet och förnuftet, de högre kundskapsförmögenheterna hafva hos oss en ojämnförligt högre odling. Det vackra och det sublima bero af inbildningskraftens förhållande til dem. De nya och utvidgade begrepen, dem Philosophien bjuder oss, gifva anledning til en mängd idealer för inbildningskraften; det tilhör våra Skalder och Artister at genom deras attributer väcka motsvarande föreställningar hos oss. De anmärkningar, de lärosattser, som Poeterne måste såsom et vehikel för dessa föreställningar använda, böra vara starka och sanna, eller höga, men philosophiska. För de djerfvaste inbildningens målningar, för dess dristigaste utflygter, måste alltid en psychologisk eller metaphysisk riktighet ligga til grund. Hvad nya okända tilgångar skola ej öpnas för Skalden af en tilväx-

Digitized by Google

ande Philosophi! Och skulle vissa fördomar, alltid färdige at åtmindstone för förmätenhet anklaga nya sanningars försvarare, afhålla oss at yttra den billiga förmodan, at sjelfva den abstracta Critiska Philosophien en gång måste förädla vår vitterhet och ändra dess art? — Förgäfves söke vi något sådant hos de Gamla. För dem kunde hvardags-maximerne vara af et interesse; våre större kundskaper uphöja oss så långt öfver dem. Vi träffe i dess ställe en beständig svaghet och hvad vi skulle kalla platthet i tankarna, aldrig styrka, om ej i föreställningen af stora menniskors handlingar; en ljuf matthet, men tillika riktighet, i uttrycket; och en enfald, som åt ämnen af mindre vigt gifver det oemotståndliga behaget och lifligheten och en aldrig tröttande naivetet, och som åt stora föremål länar en sublimitet, hvilken just följer af contrasten med uttrycket, emedan Scribenten tyckes vara öfver de höga saker, dem han lugn och blott i vanlig stil målar *). Genom denna enfald

*) För at öfvertyga sig om skilljaktigheten emellan gamla och nyare författare, må man blott jämnföra Theophrast's och La Bruyeres caracterer. Bägge utmärka sig med en ovanlig observationsgåfva, men de betrakta menniskan på så olika sidor, at de nästan

Digitized by Google

är och skall HOMER blifva den störste af Skalderna; betraktad i afseende på den förträfflighet *vi* fordre

---

aldrig råkas. — I Skaldekonsten läse man i samma afsigt blott HORATII *Ode 13. Lib. Carm. 1.* eller de Stancer LONOIN förvarat af SAPPHO, och det första af alla lyriska Skaldestycken, *Inbildningens verld eller Nya Skapelsen*; man kunde ännu tillägga: *Der Leukadische Fels, Akt. 1. Scen. 2. i SCHILLERS Thalia* för 1792. St. 5. sid. 251. 252. Ämnet är i alla tre poemerna åtmindstone homogent, och den förnämsta olikheten ligger i afhandlingssättet. Huru oändeligen mycket är ej den Svenske Skalden öfver både den Grekiska och den Romerska! Hvilken höghet i de idealiska föreställningarna, hvilken psychologisk sanning i den beständigt stigande enthousiasmen! Det sista af de citerade styckena röjer redan spår af en nyare philosophi, hvaraf författarens snille tyckes länge blifvit närdt. *Irene* söker öfvertyga *Lidia* om faran för könet at öfverlemna sig åt kärleken. Mannen uptages för mycket af et verksamt lif, begäret efter anseende blir hans hufvudpassion, hans göromål och verldens buller utsläcka kärleken; qvinnan åter uphör aldrig at nära den; och blir dock af alltför liten vigt för sin man, för hvars skull hon är. *Lidia* medgifver detta; qvinnan tilhör mannen, liksom han tilhör verlden; och dock finner hon henne ej vanlottad. Hon slutar med denna tanka:

In seinem Ruhm glänzt unser dunkles Leben,
sein Nahm' ein Stern, der allen Grossen leuchtet —

Digitized by Google

fordre af våra diktare, uthärdar han ej jämnförelsen. Denna svaghet, men utan de Gamles enfald, blott med bibehållande af deras renhet, har alltid, med ganska få undantag, utgjort det caracteristika hos den Franska Sånggudinnan; smakens bildning inträffade i et tidehvarf utan philosophi.

Menniskan har sjelf undergått stora förändringar, och upträder i olika tidehvarf i så olika förhållanden och med så olika begär. Brytningarna i begrepen, i synnerhet i de religiösa, hafva så ofta updrifvit passionerna til fanatism; men hon visar sig derunder för mycket i sin förnedring, för at gifva ämnen åt Skalden. Honom tilhör at måla hennes enthousiasm, och före-

---

Welch sanfte Gluth durchwallet unsre Brust,
wenn sie den süssbekannten Laut vernimmt!
Und hat die Welt ein allzu leicht Gewicht
auch nur ein einzig grosses Herz zu wägen,
das seine Welt still schaffend in sich trägt,
dünkt ihr der kühn gesponn'ne Lebensfaden
ein fehlerhaft Gewebe — dann die Kraft,
des heilgen Herzens Kraft im innersten
zu schaun, durch Glauben, Anbethung zu nähren,
ihm Spiegel seiner Gottheit seyn — ist das
nicht höhres Seyn, nicht ew'ge Lebensfülle?

Digitized by Google

målen för den äro så skilljaktiga hos de Nyare och de Gamla, at de, flyttade i samma tidehvarf, ej mera skulle förstå hvarannan. Patriotismens enthousiasm tilhör nu blott några få privilegierade, men nästan aldrig har den hos de nyare grundat sig på en nationell passion. Deremot har könets närmare deltagande i sammanlefnaden gifvit nya förhållanden och nya interessen. Theatern, som utan vår afsigt bär vittne om våra seder, skulle snart vara tom utan det lifliga deltagande galanteriet och någon gång kärlekens enthousiasm ingifver. Det är ej blott i maneret, det är i hufvudföremålen, vi skillje oss ifrån de Gamla.

Genom folkvandringarna i Norden, det Romerska väldets förstöring och de dermed sammanhängande revolutioner, hade de råare Europeiska nationernas upfostran blifvit förhastad. Lemnade sig sjelfva och utan de för dem alldeles nya förhållanden, hvari de befunno sig såsom besegrare af vida mera höfsade nationer, än de sjelfva, följande blott den utveckling, som sammanlefnaden och lika råa nationers inbördes inflytande bordt gifva, torde dessa folkslag kunna hafva lemnat menniskokännaren det förnyade skådespelet af nästan lika förändringar i seder och tänkesätt med dem han finner hos de

Digitized by Google

gamla Romare och Greker. Men omständigheter, efter allt utseende ganska lyckliga för menniskoslägtets odling i allmänhet, störde detta sakernas naturliga lopp. Efter seklers sträfvande med en för den menskliga naturen så tvungen ställning, som medeltidens, började samma nationer få nog egna begrep, för at känna behofvet af vetenskaper och af den i och med detsamma allt mera utvecklade smakens tilfredsställning. Det naturligaste var, at söka hvad de efterlängtade i lemningarna af en annan nations vetenskaper och vackra konster, hvilka de i mån af sin egen tilväxt lärde värdera. De voro nästan i samma belägenhet, som en yngling, hvilken fattat smak för en vetenskap, och hvilken, utan ledare och utan val, söker föda för den i böcker. De kunde ej rätt nyttja de skatter de funnit. Men ju mindre de det kunde, ju mera skulle de beundra sina föregångare, och med denna beundran, hvilken alltid kufvar egna förmögenheter, i vetenskaperna eftersäga deras ord och i vitterheten efterapa dem. Huru skulle de äfven kunnat finna, at de förra ej mera passade efter deras redan förvärfvade begrep, och de sednare efter deras seder och sätt at se?

Vår vitterhet och en stor del af de öfriga vackra konsterna äro således inympade på en

Digitized by Google

gammal stam. I formerna äro de et aftryck af de Gamlas, ehuru olika til deras inre väsende. Hvarföre skulle vi ej deri sakna originalitet? De vackra konsternas natur tyckes äfven rättfärdiga imitationen. Vetenskaperna läras genom meddelade begrep; af de väckra konsterna kan egenteligen blott det mechaniska läras. Deras alster äro Inbildningskraftens, hvilka äro vackra eller sublima i mån af deras förhållanden til förståndets och förnuftets naturliga verkningssätt. Om de skulle läras genom reglor, borde dessa föreskrifva, huru Inbildningskraften skulle danas och riktas til den bestämda verksamhet, hvarigenom den kunde frambringa vissa åstundade konstverk. Sådana kunna ej gifvas. Men de naturliga anlagen kunna väckas genom exempel, och så vida upodlas och ledas genom imitation. — Man härmade likväl de Gamla blott i det yttre. Efter de hade Episka Poemer med machineri, Tragedier med händelser ur den fabelaktiga historien eller grundade på politiska händelser ifrån nu okända regeringsmaximer, o. s. v., så måste vi äfven hafva sådana. För de Gamla hade de en sanning, eller i förhållande til deras begrep dock en rimlighet; för oss äga de ej en gång den poetiska sanningen. De Gamlas poesier och konststycken utgjorde en sam-

Digitized by Google

manfattning af deras nationliga kundskaper; af de vigtigaste händelser i deras äldsta historia, af deras religionsbegrep, af lagar, hvarpå sednare författningar voro byggda, och af allt det, som utgjort eller gifvit nationerna deras första odling och deras caracter. De utgjorde tillika med allt det öfriga, som utmärkte någon viss nation, et helt, hvilket var dess enskillda egendom, och hvilket ej kunde styckas, utan at nationen upphörde at vara densamma. Men hos oss äro de vackra konsterna liksom främlingar, utan annat sammanhang med oss, än det de hafva i afseende på vissa mera bildade menniskors tidsfördrif, och såsom et naturligt bihang til vår odling.

Hvad vi äge öfrigt af de Gamlas mästerstycken visar oss ofta en fullkomlighet, den vi aldrig kunne upnå. Deras bildstoder utgöra ännu våra Sculptörers förtviflan. Til äfventyrs svarade deras målningar deremot. Deras Architectur är ännu vårt enda mönster; och verkningarna af vår Musik hafva ingen likhet med det som berättas derom ifrån ålderdomen. Hvilken Lagstiftare ville nu dermed formera en nations seder, eller uplifva dess döende kärlek til fäderneslandet? Är då deras företräde afgjordt? — Alldeles icke. De Gamlas och de Nyares vackra konster äro af så olika art, at de ej kunna mätas med hvarandra. Vi kunne al-

Digitized by Google

drig nog studera oss in i deras vitterhet och smak, för at känna dervid allt hvad de kände; och de skulle ännu mindre kunna finna sig i vår. Hvad skulle Homer tänka om sin öfversättares *försök om menniskan?* Hvad likhet emellan våra enskillda beqväma palats med inklistrade corinthiska pelare, och deras Tempel? — Böre vi då ej heller imitera dem? — Nej. Vi kunne aldrig imitera annat än det yttre, sådana biomständigheter och sådana former, som förderfva våra konststycken, emedan de ej passa in i dem. — Hvilken upplyst älskare af det vackra, hvilken ägare af en sund och säker smak skulle dock villja umbära detta arf? Vi böre väl åtmindstone ej förakta och under högmodet öfver inbillade företräden förstöra de dyrbara qvarlefvorna? eller skole vi ändteligen allmänt förena oss om pedanteriet af den gamla vitterhetens kännedom? — Om vi äfven frivilligt skulle underkasta oss en obotlig förlust i Philosophien — hvad vore den utan kännedom af menskliga förståndets gång och redan gjorda framsteg, och af alla våra förmögenheters harmoniska och oafbrutna annalkning til den högre odlingen? — så är det dock för alla tider smakens interesse, at bevara dessa minnesmärken, och at med upmärksamhet studera dem. För alla tider äro de sådana mönster af en en-

Digitized by Google

fald, hvarifrån vår vitterhet, genom den egna vändning den fått, tyckes hafva en medfödd benägenhet at afvika, — af renhet i stilen, och äro dessutom så genom arbete och granskning fullkomnade, at skaldekonsten och vältaligheten alltid böra och kunna af lyckligare snillen återföras til dem vid en fallande smak. Med dessa företräden förena de äfven det vigtiga, at de äro infattade i språk, hvari moder och tider ej mera verka förändringar eller tillägga orden nya bibegrep af låghet och ädelhet.

Dessa äro de hufvudsakligaste och de allmänna skilljaktigheterna emellan de Gamlas och de Nyares Vitterhet. Hvad vi här sökt at utreda skulle med lätthet kunna användas vid hvarje särskilldt vitterhetsslag. Vi kunne öfverlemna åt lyckligare arbetare at äfven häri fullkomna vårt försök. Men då skillnaden tyckes vara mest synbar i Vältaligheten, då deri finnas arbeten hos de Gamla, til hvilka vi, oaktadt vår imitationsifver, ej kunne upvisa några motsvarande, och då orsakerna dertil torde ligga alldeles utom de öfriga anförda; kunna några anmärkningar derom ej vara alldeles öfverflödiga.

Under Vältalighet i dess vidsträcktaste bemärkelse förstås all konst at verka öfvertygelse hos andra genom ord, såsom tecken för begrep,

Digitized by Google

hvilka måste meddelas. At med redighet utföra et bevis, at föreställa en lärosats med dess grunder och följder på det sätt, at åhörarens eller läsarens upmärksamhet ej tröttas at följa de mest abstracta undersökningar, och tillika i den ordning, och så utan alla öfverflödiga tilsattser, at han med lätthet kan inse sanningarna i hela deras sammanhang, är verkeligen en konst af mycket värde, hvari man äfven med rediga begrep ej utan lång öfning hinner til fullkomlighet. Men i en så vidsträckt bemärkelse skulle ej Vältaligheten ovilkorligt kunna föras til de vackra konsterna. Den förtjenar blott et rum ibland dem, så vida den använder smakens förtjusning, och nöjet vid njutningen af det vackra, och derigenom i talarens hand är et medel at lätta hans hufvudgöromål, at verka en åsyftad öfvertygelse. Dess ändamål innehåller grunder til dess skillnad ifrån Skaldekonsten, hvars ändamål blott är Vältalighetens medel.

Men då Talaren eller Författaren söker detta ändamål, kan hans bemödande inskränka sig blott inom sjelfva öfvertygelsen, utan afseende på de närmaste följderna deraf hos åhöraren, eller önskar han tillika at derigenom verka på hans beslut och gerningar, och, i sednare fallet, antingen på et visst beslut och til en viss hand-

Digitized by Google

ling, eller på dess upförande och handlingssätt i allmänhet. Men då talarens afsigt är at bringa åhöraren til vissa beslut och handlingar, måste han verka på hans passioner, han måste röra; och då äfven passionerna hafva i mån af sin häftighet et mera bestämdt föremål, då äfven Vältalighetens triumph är at förmå åhöraren til beslut, dem han eljest icke skulle fattat eller utfört; plär man i den inskränktaste bemärkelsen blott gifva namn af vältalighet åt konsten at genom passionerna gifva åhöraren en för vissa fall bestämd verksamhet. — Dessa bestämmelser skola leda oss til frågans uplösning.

Under despotismens ok gifves ingen vältalighet. Sjelfva tankegåfvan aftynar och förgås, der all fast öfvertygelse, byggd på säkra grunder, är öfverflödig eller farlig; konsten at väl yttra sina tankar måste gå förlorad, der man hvarken yttrar eller äger några; och smaken utartar i uttryckets svulstighet, der man blott talar slafvens språk. Endast under den politiska friheten, der medborgaren upeldas af stora allmänna interessen, dem han betraktar som sina enskillda, finnes den vältalighet, som uprör eller tyglar passionerna.

Men de vackra konsterna i allmänhet, och i synnerhet den slags vältalighet, som leder passionerna, måste förlora af sin verkan på menniskors

Digitized by Google

seder och handlingar i samma mån, som uplysningen tiltager. Den som söker at öfvertala en åhörare, som känner styrkan af bevis, som äger nog insigter, för at ej missledas af inbildningens förförelser eller af skenbara bevekelsegrunder, hvilka förut ej ligga i hans habituella begär, måste ej allenast finna sin möda fåfäng, utan äfven ofta löpa fara at anses som en storsvassande bedragare. En talare måste då inskränka sig inom et af de föremålen, at roa eller at undervisa, eller, rättare, at söka roa för at kunna undervisa. Men under denna sidsta afsigt förlorar verkeligen vältaligheten i den mån af sit värde, som åhöraren eller läsaren är uplyst och innehafver kundskaper i det afhandlade ämnet. Tankarna måste förlora något af sin sanning, genom det öfverdrifna i uttrycket, som retar upmärksamheten och uptager inbildningskraften: bevisen beröfvas sin styrka genom vissa interessanta, men oriktiga, förhållanden och genom det vacklande i grundbegrepen; så vida all strängare undersökning måste försvinna, då man vill roa. Det som häri är förträffligt för allmänheten är ofta odrägligt för vetenskapernas kännare.

Då vi ännu härtil lägge den tredje anmärkningen, at til ju större mängd menniskor äro samlade i gemensamma afsigter, ju mera drifvas de

Digitized by Google

i sina beslut af passioner, och at således en talare, som upstår för at röra dem och leda deras verksamhet genom sådana föreställningar, som upkalla passionerna, der finner sit rätta fält; böre vi af sjelfva sakens natur med lätthet kunna afgöra de förnämsta skilljaktigheterna emellan de Gamlas och vår vältalighet.

Det gifves egenteligen blott tvänne fall, då menniskor kunna samlas i en större mängd och då en talare tillika kan verka på deras beslut; det ena är i politiska angelägenheter, det andra vid deras Gudstjenst. Huru olika äro ej häri den nya och den gamla verlden?

Der flere äga rättighet at gemensamt afgöra politiska angelägenheter, äger redan en viss grad politisk frihet rum; der är det republikanska regeringssättet. Men endast der, och, enligt hvad vi redan fastställt, endast i democratiska republiker böre vi söka den politiska vältaligheten. Vi äge inga andra öfriga af de Gamlas regeringssätt, än den egentliga aristocratien, den vi finne i vissa Italienska små stater, och despotismen. Vi vete ej, om den högre odlingen en dag skall återföra democratien; genom den yttre har den försvunnit, och med den, den politiska vältaligheten. Hos de Gamla deltog ofta folket omedelbart i högsta magtens utöfning; än stiftade det lagar,

Digitized by Google

än förklarade det krig och slöt fred, än valde det sina egna anförare och styresmän, än åter utöfvade det en domares rättigheter, utan at dock äga de ljus, som fordrades til dessa förrättningar: det måste således ledas, för at ej förgå sig eller alldeles stadna i overksamhet, och såsom folk, såsom ouplyst, ledas genom sina egna passioner. Ingen stor man upträder i gamla verlden, ingen, som i dess republiker haft et vigtigt inflytande på allmänna ärenderna, som ej tillika varit en stor talare. Statsmannen, talaren och hjelten, utgjorde oftast blott en person. Allt är förändradt. Våra kundskaper äro ej mera så egna eller säkra i utöfningen; vår politik är mera vetenskap; vi ledas mera af begrep, och ej af vissa genom verksamheten förvärfvade instinctartiga känslor. Våra politiska sammankomster äro mindre, och bestå af uplysta män, eller dock sådana, som tro sig, som åtmindstone villja synas, handla efter riktiga grundsattser. Methoden vid öfverläggningarna är ändrad. Våra tal äro blott discussioner: och den politiska vältaligheten, så vida den består i at leda genom passionerna, är förgången; den dog med Cicero. Om denne store man, som framför alla andra hos sig förenat all sin tids uplysning och smak med en redlig Statsmans verksamhet och patriotism, nu

Digitized by Google

kunde tala inför våra domstolar på samma sätt, som han ofta talade inför det Romerska Folket och Senaten, skulle han ej för sig väcka det medlidande han sökte väcka för sina clienter.

Den andeliga vältaligheten åter fanns ej hos de Gamla. Den upkommer ej innan den grofva superstitionen uphört; före den tiden finnes blott vissa ritus, divination, o. s. v. Förr än nationerna fått mera renade och värdiga begrep om det Högsta Väsendet, kunna i religionens namn ej gifvas några föreskrifter för menniskans upförande i allmänhet. Vi kunne dervid ej tala til passionerna, utan at förstöra vårt ändamål. Och om vi skulle kunna eller villja använda dem, kunna de dock utan högsta missbruk blott ganska svagt röras, emedan de måste föras på bestämda föremål och handlingar, då predikanten åter har eller bör hafva til hufvudafsigt at föra dem på alla en menniskas handlingar eller på hela hennes sätt at verka. Han måste således inskränka sig inom den slags vältalighet, som kan understödja hans ändamål at undervisa. Han bör ej kunna undgå at vara vältalig; eller är man det ej alltid, då man, med förbigående af de djupare metaphysiska undersökningarna, med en enfaldig värdighet framställer de öfver allt annat höga ideer, dem vårt förnuft frambringar,

Digitized by Google

om Moralisk Fullkomlighet, om Gud och Hans förhållande til Verlden, om Själens odödlighet, om menniskans magt öfver sina öden genom Dygden, o. s. v. Men hans ämnen och den nödvändighet, hvari han är satt, att tala såsom lärare, gifver hans vältalighet en helt annan vändning och helt andra öfvertygelsegrunder, än dem de Gamle måste använda i sin politiska vältalighet.

Då de gamle Rhetorerne indela vältaligheten i trenne slag, i genus demonstrativum, judiciarium och deliberativum, tyckas de hafva glömt Panegyriken. Den demonstrerar egenteligen ej, den har ej rum vid rättegångar, den hjelper oss ej et steg i våra öfverläggningar om lagstiftning, om krig och fred och om Statens bestånd; och likväl skulle vi utan den sakna många blad i de lagrar, hvaröfver vårt tidehvarf yfves. Men under vältalighetens vackraste period hade Grekerne och Romarena ännu ej lärt at tala och sjunga lofsånger öfver sina tyranner. Ärelystnaden tillika med tacksamheten och vördnaden för stora förtjenster hafva förädlat detta foster af smickret. Äreminnen, så vida de ej äro lefvernesbeskrifningar, måste vara et utbrott af vår beundran, hvilken äfven bör öfverväga sjelfva tacksamheten. De tyckas således ligga emellan Skaldekonsten och Vältaligheten, så vida

Digitized by Google

deras ändamål egenteligen ej är at öfvertyga. Sjelfva de Gamlas enfald tyckes hafva nekat dem at häri lyckas i deras mest lysande tidehvarf. At vi i allmänhet smickre bättre, mera otvunget, med mindre oädelhet, än de, måste dock medgifvas. Kanske vi äfven berömme bättre förtjenster, än de, som voro för mycket sysselsatte at äga dem. Denna slags vältalighet, der vår philosophi måste så ofta hjelpa oss at öfverskyla ämnets fattigdom, bör vara svår, då vi emot några få mästerstycken finne en mängd toma och tröttande declamationer.

Om vi således nödgas medgifva, at vi äre långt under de Gamla i den slags Vältalighet, som framkallar och updrifver passionerna, och at vi nästan icke af annat än deras skrifter känne den; så skulle vi dock göra oss sjelfve orätt, om vi ej i det slag vi med dem äge gemensamt, at vara vältalige för läsare, at med en riktig method och ordning, och framför allt med en vacker skrifart och en för ämnet passande ton, tiltro oss hafva hunnit, om ej öfverträffat, de Gamla. Deras kundskaper voro ej tilgänglige för alla stånd: utom hos de egenteligen lärda, funnos de blott hos deras Statsmän och Generaler, eller dem som kunde hoppas at vinna magt och anseende; de behöfde philosophien och histo-

Digitized by Google

rien til understöd för sin vältalighet och lagkunḍskap. De tala aldrig om at skrifva för allmänhetens uplysning — den fanns ej —; och i de skrifter, som kunde vara tjenande dertil, tyckas de ofta förfalla til den oratoriska tonen. Man har så ofta försäkrat, at den goda smaken är densamma för alla tidehvarf; men detta gäller ej utan inskränkning. Så vida de förmögenheter, hvaraf smaken beror, äga i sin natur något oföränderligt, kan den ej heller ändras utan at förfalskas; men så vida dessa förmögenheter kunna upodlas och förädlas, måste äfven den goda smaken och dess föremål förändras. Nya tidehvarf med nya ljus och tänkesätt öpna nya rymder för snillet. Vi behöfve ej alltid beklaga oss öfver fornåldrens företräde; våre uplystare efterträdare skola göra oss rättvisa. Om ålderdomen äger sin Demosthenes at framvisa för alla seklers beundran, så skall åter intet tidehvarf glömma at Rousseau tilhörde vårt.

För-

Digitized by Google

Försök

at

förklara uphofvet til Skön Konst

och

dess första arter.

Digitized by Google

Digitized by Google

I et visst afseende kan man säga, at den Sköna Konsten är af lika ålder med samhällslefnaden, och, som den, omedelbart grundad i menniskans natur, då hon betraktas såsom et, ej blott i förmågan, utan i sjelfva verket, förståndigt väsende. Men i et annat afseende, och då man med denna konst förbinder bestämda afsigten at frambringa det sköna, har den inom samhällslefnaden och under dess utveckling et uphof. Den förutsätter en redan hunnen utvecklingsgrad, en viss punkt i den beständigt stigande odlingen, och upkommer vid den äfven oundvikligt, ehuru flera enskillda nationer aldrig af egen kraft hinna dit, eller komma öfver en viss barndom, hvari de, sig sjelfva lemnade, föråldras och dö. Huru Skön Konst med denna afsigt, — hvarigenom den först förtjenar sit namn, — och såsom något mer än en blind natur-production i afseende på det sköna, kunnat och måst upkomma, och huru den straxt vid sin upkomst, och ännu såsom afsigtslös i afseende på det sköna, utgrenat sig i flera bestämda konster och konstarter, äro de frågor, hvarmed detta försök sysselsätter

Digitized by Google

sig. Lyckas det, så torde dermed ock vara en början gjord til bestämmande, ej blott af de ursprungliga, utan ock af de sedan upkomna konstarternas natur; häldst de sednare i synnerhet ej kunna vara gifna med Sköna Konstens väsende, och således fordra en historisk härledning. Utan at alla dessa konstarter åter äro bestämdt gifna, torde all både granskning och undervisning angående Sköna Konsten med dess utöfning och alster alltid förblifva vacklande, och til en stor del bero af infall och fördom, eller åtmindstone aldrig med säkerhet höja sig öfver det blott conventionella, hvilket redan i begrepet är i motsägelse med allt i sträng bemärkelse skönt.

I.

Uphofvet af en konst i allmänhet af högre egenskap än de mechaniska.

Då man endast betraktar menniskan och hvad som utmärker henne i det yttre phenomenet, utan at dertil undersöka de inre grunderna, skiljer hon sig straxt ifrån alla andra lefvande varelser genom sin odling, eller åtmindstone genom den möjlighet hon bär i sin natur at ej allenast emottaga, utan sjelf gifva sig den. Äfven

Digitized by Google

djuren kunna få en viss utveckling af sina egenskaper; men de äro likväl dervid endast lidande, och deras företräden inför oss och i jämnförelse med hvarandra äro ej mera, än en blind följd af deras yttre läge, eller ock af den möda vi använde vid deras bildande, då de tämas och inrättas för våra nöjen och behof.

Denna frihet i odlingen hos menniskan åter förutsätter hennes frihet i allmänhet, hvari hon sjelf måste känna sig såsom person och villjande. Detta åter innebär nödvändigt, att hon måste skillja sin personlighet, sin fria individualitet, ifrån andras; at villja är omöjligt annorlunda, än i afseende på, och således motsatts med, andras villja. Det liflösa, eller utan förstånd och egen afsigt blott lefvande väsendet i sit förhållande til menniskan, gifver ursprungligen ej villja, endast det blinda behofvet; och då detta behof ej allenast förvandlar sig til det förståndiga begäret, utan äfven öfvergår til välvillja eller hat emot sit föremål, hvilket endast kan ske genom en metaphor, måste förut en villja vara gifven. — Men hvart och et förhållande emellan villjor såsom sådana är et Samhälle, eller består i en enhet och tillika motsägelse emellan dessa villjor.

Digitized by Google

Vilja och personlighet inträffa här såsom hvarandras grund och följd tillika, eller äro i et nödvändigt växelförhållande, bägge förutsättande och förutsatta af medvetandet, eller förstånd och begrep. Men hvart och et begrep förutsätter et högre, hvarunder det med sin motsatts hör, och hvilket redan måste vara gifvet, antingen i sjelfva verket, eller såsom en upgift at finna och bringa til medvetandet. Detta högre begrep är åter i samma förhållande til sit högre, och så i oändlighet. Således är med sjelfva förståndet en utveckling gifven. Men å andra sidan kan ej det på denna väg alltid felande högre begrepet i något fall sökas utan et behof, en afsigt i viljan, vore ock detta behof vid en högre utvecklingspunkt ej annat än förståndets behof af begrep och kundskaper; och dessa behof och afsigter kunna ej i sidsta analysen hänföras til annat, än den första, liksom grundafsigten eller viljan, såsom upkommen med och gifvande samhället eller förhållandet til andras viljor: eller hvart och et behof med medvetande, och såsom den til et visst fall inskränkta viljan upplöser sig, äfven under den största enkelhet och moraliska förderf hos den viljande, i et förhållande tillika til andras viljor, i et samhälls-behof. Sjelfva bemödandet at för-

Digitized by Google

störa allt samhälle, at förtrycka af blott nyck, en absolut fiendskap emot menniskor, om den vore möjlig, och om motsägelsen inom detta bemödande med sig sjelf kunde dölja sig för den handlande, förutsätter och fordrar just detta samhälle; man vill hämnas och fritt öfverrätta, man vill ej blott tilfoga et ondt, — man vill tillika, at den lidande skall, åtminstone i det ögnablicket han förgås, erkänna sin tyrans öfverlägsenhet, och man önskade dertil så många vitnen man kunde få utan egen fara.

Af denna samhällets nödvändighet och i visst afseende identitet med menniskans egen varelse såsom menniska och person, jämte förståndets naturliga och oändliga utveckling ifrån lägre til högre begrep, följer ock med hvarje upkommet och bestämdt begrep i det enskillda medvetandet, hvilket nödvändigt medelbart eller omedelbart på et nytt sätt bestämmer och utvidgar viljan och dess afsigter, och blir sjelf ändamål; en utveckling i alla andra villjor eller af samhället, så omärkbar den ock i enskillda fallet må vara. Men denna utveckling var också redan föranledd af samhället, eller af alla andra enskillda villjor utom mig, och tilhörde det så väl som mig. Tillika är klart, at genom denna förståndsutveckling samhället i sig sjelf måste vara odöd-

Digitized by Google

ligt, och hvar och en ögonblicklig förändring eller utveckling i begrepen sträcka sig med sin verkan; antingen de såsom begrep meddelas eller icke, blott såsom på något sätt bestämmande individuens villja, til det tilkommande i oändlighet. Odlingen är derföre aldrig individuens ensam, ehuru menniskan i det annat afseende och såsom enskild villja måste gifva sig den sjelf; den tilhör slägtet och dess oändliga framskridande; och ligger således i sjelfva begrepet om friheten i menniskans odling tillika det, at den ej är annat, än slägtets odling, och deraf alltid beroende, och at ändå intet framsteg af individuen, ehuru enskilldt och osynligt det må vara, är alldeles förloradt för slägtet.

Häraf är ock odlingens natur lätt bestämd i den bemärkelse, hvari vi önskade at den här alltid fattades, såsom grundbegrepet för hela denna undersökning. Den är börjad ifrån villjan och medvetandet, såsom innefattande tillika deras enda vilkor, samhället och samhälligheten; och den går endast ut på detta samhälle och samhällighet såsom sådana. All verklig, och ej blott skenbar utveckling, alla egentliga menniskans och slägtets framsteg, höra blott så vida til odlingen, som de bidraga, å ena sidan til realiserande af samhället i ideen, som i sig sjelf

Digitized by Google

ej är annat än realiserandet af villjan och personligheten, å andra sidan til samhälligheten eller detta realiserande subjectivt betraktadt, hvari samma idé för subjectet och i dess moraliska afsigt redan är realiserad.

Men ifrån odlingen måste vi efter dessa begrep skilja hvad som är blott civilisation, eller lättheten at finna sig i det tvång sammanlefnaden och samhällsförfattningen i allmänhet åläger; utan at känna sit beroende mera tryckande eller mindre grundadt, än det som upkommer af blotta natur-tvånget. Den högsta grad af civilisation skulle ock vara möjlig, der samhällstvånget i sjelfva verket, såsom för slafven, öfvergått til et naturtvång, och dermed så förstenat menniskan, at hon är oskicklig til deltagande i en lefvande samhälls-organism, och derigenom äfven til all odling. Den conventionella blotta yttre belefvenheten, ej den äkta atticismen eller urbaniteten, är ock derföre ofta de usla nationers triumph, som ej mera kunna göra några framsteg, om ej i moraliskt förderf.

Med detta begrep om odling är vår upgift närmare bestämd, och med detsamma methoden för dess uplösning. Frågan är nu den: vid hvad punkt eller grad i utvecklingen til samhällighet kan och måste Skön Konst upkomma? — Odlin-

Digitized by Google

gen är successiv, nämligen i phenomenet och dess olika former, hvilka i en oafbruten kedja följa hvarandra, — ehuru i sig sjelf alltid densamma. Men dessa former äro ej annat än ensidigheter; och då först kan odlingen anses fullkomnad, när dessa ensidigheter upphört och upplöst sig i et allmänt och sig sjelf uppehållande rätts-tilstånd, eller när det enskillda sträfvandet i strid med detta rätts-tilstånd, som är samhället, upphäfver sig sjelf. Men just derföre är ock den fullkomnade odlingen omöjlig, utan successiv utveckling af dess former, såsom ensidigheter; endast derigenom, at de redan gifvas, kunna de samlas til et helt.

Man är således tvungen at taga menniskan, och dermed samhället, på dess lägsta punkt och vid sjelfva dess upkomst. Naturen har redan på två särskillda, men sammanstötande, vägar förberedt samhället: genom det enskillda och tillika för flera gemensamma behofvet, och genom de instincter, som äro förenade med slägtets fortplantning. Det första inskränker sig til undflyende af smärtan, och til lifvets bergning för den enskillda. Naturen åter inskränker sig i frambringandet af medlen dertil, men ej i antalet af de behöfvande. Deraf upkommer förr eller sednare strid dem emellan. Med denna strid gör

Digitized by Google

menniskan uptäckten, den första ibland alla, af et behof och en behöfvande utom sig. Dermed uptäcker hon sig sjelf. Utan det lika behofvet hos en annan och utom sig, hade för henne aldrig et utom och en annan gifvits, och således ej heller et inom, et jag, eller en person och villjande. Behofvet är nu ej et blott behof eller instinct; det är behof med medvetande eller villja; och denna villja innebär samhälle i dess enklaste, men nödvändiga form, nämligen skilljaktighet, och tillika öfverensstämmelse med en annan yttre villja. At flera sådana yttre villjor och personer med detsamma kunna och måste gifvas, och i afseende på de gemensamma och såsom sådana kända behofven vara i samhälle, eller at det här endast kan förekomma i dess lägsta och råaste form, utan mindsta tecken til borgerlig förening, förändrar intet i det väsendtliga. — Det är sannt, at denna strid sjelf är omöjlig utan redan verkligt medvetande, at den således ej förklarar medvetandet, at de bägge förutsätta hvarandra, och således i grunden äro detsamma; men här är ej frågan om en förklaring af medvetandet, hvilken måste vara omöjlig, då den angår det absolut första phenomenet. Medvetandet upkommer absolut, det är, upkommer egenteligen ej; ty dermed upkommer först

Digitized by Google

allt annat. Men denna sanning kan ej ligga oss i vägen, då vi ej behöfve annat, än et första phenomen och dess bestämda angifvande; och detta phenomen är den omtalda striden.

Detta förhållande emellan två eller flera villjor såsom i strid gifver väl redan grunden til allt vidare samhälle och samhällighet; men blotta striden, ehuru omöjlig sjelf utan en öfverensstämmelse tillika, för ej til en verklig förening; blott det negativa vilkoret, villjornas skilljaktighet, är gifvet. Dertil fordras ännu et behof utan medvetande, en instinct, i hvilken nödvändigheten af et yttre och på samma sätt behöfvande väsendes bergning också, åtmindstone för någon tid, är gifven, och hvilken är förenad med fortplantningen. Är medvetandet en gång genom striden väckt, så förvandlar sig denna instinct, eller behof för andra, sjelf til en villja, til kärlek, nämligen så snart i anledning af samma behof för en annan en strid upkommer om medlen at afhjelpa denna andras nöd. I denna kärlek ligger det positiva vilkoret för samhälle eller sjelfva föreningen; men den utvecklar sig lika långsamt som medvetandet, och det derpå beroende minnet och förutseendet; den är länge vacklande och blott temporär, och i afseende på affödan hvilar den då nästan endast

Digitized by Google

på modrens instinct, hvilken för dess skull tåligt lider sit slafveri under den försörjande och skyddande mannen.

Familjen, såsom samhällets och den verkliga föreningens första form, har man derföre af ålder med skäl angifvit såsom första grunden och början til borgerligt samhälle. Af en redan uprättad familj upkomma snart flera, och ju fastare bandet genom förmögenheternas utveckling, och medvetandets fulla upvaknande blifver inom den enskillda familjen, ju lättare utsträcker det sig äfven til de upkomna och beslägtade, ehuru redan afskillda, hvarigenom snart en folkstam upkommer i stället för en kringspridd flock, som blott geographiskt skilljer sig ifrån andra dylika. Men på samma sätt, som den enskillda menniskan hvarken är til för andra, eller andra för henne, innan de i striden liksom funnit hvarandra, på samma sätt är ej heller folkstammen på andra vilkor för sig eller sina grannar til och et helt. Krig emellan familjer, och sedan emellan hela slägter, föranledt af trängsel och bristande föda, är det som först bildar en stat. Derigenom är den först en moralisk person, i hvilken flera förena sig genom et gemensamt ändamål, som blott bestämmes genom denna motsatts med andra staters; hvarföre ock alla sådana stater i

Digitized by Google

sin barndom under freden synas uplösta, utan befäl och regering, utan annat medel emot oförrätter af enskillda och familjer, än hämnd och återbetaladt våld.

Den första odlingen, med all den bildning den fordrar eller innebegriper, har derföre ej annat föremål än krig. Det liksom upslukar ensamt alla andra politiska och civila förhållanden; eller rättare, det innebär det första positiva vilkoret för samhället, deri ligger föreningen och den frivilliga öfverensstämmelsen, hvarpå staten hvilar. Men denna förening är sjelf ännu blott negativ; staten är blott til såsom skilld ifrån andra, och saknar ännu den inre organiska principen, hvilken först ur kriget långsamt utvecklar sig, liksom medvetandet ur striden emellan enskillda. Individuen har derföre ej heller något eget värde utom sin styrka och vighet, eller djerfhet och slughet. Den oförskräcktaste, ihärdigaste och lyckligaste, krigaren är af sig sjelf anförare. Föreningen emellan medlemmarna sträcker sig under honom, eller, rättare, i efterföljden af hans exempel, ej längre än til slagtfältet eller den enskillda förrättningen.

Emedlertid fordrar allt detta förberedelser til det gemensamma ändamålet, til slagtningen, och ändteligen til hela kriget. Med och ur dessa

Digitized by Google

nödvändiga förberedelser utvecklar sig först efter hand det positiva i föreningen, det fredliga förhållandet, den borgerliga samhälls-organismen. Dertil förutsättes en gemensam öfverläggning, en samling af de vapenföra, der det gemensamma ändamålet, försvaret eller segern och bytet, först yttrar sig i en allmän villja; den första symptomen af verklig stat och dess enda grund. Allt anseende och värde beror här ej endast af tapperheten; dertil fordras ännu en skicklighet at leda och uplysa en samling af krigare. För at hålla tilsammans denna af sig sjelf så löst sammanhängande Stat, för at äfven här vara den förste, måste man äga insigter, erfarenhet och förstånd, förut bevist mandom och en viss skicklighet äfven i det yttre, at gifva eller bjuda förtroende, jämte gåfvan at meddela sina tankar, och dermed styra de samlade efter det allmännas behof, eller sina enskillda afsigter, under denna förevändning.

Dessa sammankomster voro utom kriget det enda fall, der den nationella eller borgerliga föreningen kändes; det enda derföre äfven, der den egentliga, nationella eller enskillda, odlingen utvecklades. Såsom i medvetandet, beror den af begrep, och således af et språk, der begrepen fasthållas och blifva användbara. Men

Digitized by Google

hvarken de verkliga begrepen eller språket, som förutsätta och bestämma hvarandra, voro rätt bildade; man ägde i tanken blott det enskillda fallet, det concreta, det nu eller någon gång närvarande, ej det allmänna och abstraherade. Likväl innehåller all tanke och begrep et sådant allmänt. Således måste det sinnliga och concreta i phantasien sättas i allmänna begrepets ställe, nyttjas såsom et abstraheradt, ehuru det blott var bild, och denna bild derföre förvandlas til en symbol af begrepet. Ordet uttryckte ej heller annat än denna symbol, var sjelf åter deraf en symbol, och således en medelbar symbol af begrepet, omedelbar endast af affecten, eller af åskådningen och det ännu obekanta närvarande objectet. Det vore nästan för litet sagdt, at språket ännu var schematiskt eller tropiskt, i den rhetoriska bemärkelsen. Ej blotta ordet, såsom nu, bestämde tanken, utan hela menniskan genom sin symboliska handling, sin åtbörd, sin min och accent, gjorde det; språket var blott, för at så säga, en agerad intonation.

Detta oviga språk af blott symbolisk handling, möjligt endast derigenom at tanken sjelf är en handling, var likväl tilräckligt för den ännu blott sinnliga föreställningen; för affecten åter för-

Digitized by Google

förträffligt. Men affecten och det sinnliga föreställandet uttömma sig alltför hastigt, och fixera sig ej, kunna ej öfvergå såsom et helt, och fattas af et främmande subject, utan rhytm, hvilken är regeln och liksom symmetrien för det successiva.

Det är visserligen genom förnuftet och dess frihet, och endast genom dem, som vi äre i stånd at styra och dämpa passionerna; men det är ock just genom samma företräden, som, innan vi i dem lärt tydligen känna et moraliskt interesse, vi äge dessa passioner med deras varaktighet och i början för vår egen kraft oöfvervinnerliga våldsamhet. Hos djuret stadnar behofvet och affecten, så snart det antingen är tilfredsställdt, eller det blott retande föremålet ej mera är närvarande; det är ögnablicket efter lika lugnt, som om ingenting händt, och om några spår af det häftiga tilståndet äro qvar, tilkomma de dock ej den första affecten, utan blott den fortfarande och efterlemnade retningen i djurets organer, och försvinna omedelbart med den. Deremot hos menniskan är just första verkan och symptomerna af medvetandets och förnuftets verkliga närvaro eller upvaknande en vida större häftighet i sinnesrörelsen och begäret, och framför

Digitized by Google

allt dess förlängande utom närvarande intrycket. Hela det inre, den nu först väckta egentliga föreställningskraften, kastar sig på en punkt; at genom föreställningarna sjelfva verka en jämnvigt, vore förgäfves, så länge menniskan ännu ej är så långt kommen, at hon äger en större mängd med hvarandra jämnförda och klara föreställningar, äger dem i form af begrep, och ej blott bilder, i sit våld, med en mera öfvad och högre abstractions-förmåga. Den blott sinnliga föreställningen verkar ännu, såsom föga skilld ifrån sinnesrörelsen, och endast sammandragande den på et object, med en mångfaldigt förökad kraft; och emellan dessa tid efter annan upstigande föreställningar är hon endast djur och försänkt i en slummer utan medvetande. Af sådana väckelser och deras häftighet skulle den blott organiska principen och kroppen alldeles utmattas och snart förstöras, då det djuriska begäret dermed vore så mycket förstärkt och förlängdt, så framt ej naturen sjelf hade et medel i beredskap. Sinnesrörelsen, såsom en inre, men utifrån upkommen, inskränkning, är tillika liksom en sammantryckt, och derigenom förhöjd spänstighet, et behof, utåt och närmast på kroppen återverkande. Det är i kroppens och de yttre organernas rörelser eller retlighet den sö-

Digitized by Google

ker och finner lättnad; och likväl skulle ej dessa organer förmå hålla stånd emot det inre, om icke, genom sjelfva passionens förlängande å ena sidan, och organernas afmattande under den fortfarande retningen inifrån å den andra, i deras rörelser en fortsatt omväxling af aftynande och förnyadt bemödande eller rhytm och takt uppkomme, hvarigenom rörelserna med sjelfva uprepandet beständigt lättades, och den inre häftigheten uttömdes eller afleddes genom sjelfva kroppens eftergifvande och dess successiva afmattning. Genom denna rhytm förändras sinnesrörelsens uttryck til någonting i sig sjelf likgiltigt och dock af medvetandet bemärkt subjectivt, til en handling utan bestämdt object, hvilken verkar tilbaka, förströr, mildrar efterhand passionen sjelf, och förvandlar sig til et blott tidsfördrif eller uttömning af den genom retningen väckta öfverflödiga lifskraften. Upmärksamhet på barn, ehuru mycket den blott naturliga utvecklingen genom upfostran och den omgifvande civilisationen påskyndas och i många fall störes, kunde redan öfvertyga härom. Utom civilisation måste detta visa sig tydligare; man har en händelse, ibland tusende dylika hos resebeskrifvare, antecknad i Cooks tredje resa, hvilken på annat sätt ej skulle kunna förklaras.

Digitized by Google

och företag efter något gifvet eller föreställdt ändamål.

Til allt detta kom ännu sinnesrörelsens förlängande genom åskådare. Äfven den mera odlade menniskan, hos hvilken förutseendet och mera sammansatta förhållanden gifva flera födoämnen för begären och sinnesrörelserna, skulle snart uphöra at gräma eller glädja sig, om hon ej kunde göra åtmindstone sig sjelf til sin åskådare. Vore åter desse åskådare närvarande och tilfälligtvis eller för et gemensamt ändamål samlade, hvarvid passioner och sinnesrörelser först blefvo smittande och genom et slags reflex i det äfven ofrivilliga deltagandet förhöjda, skulle den ene hindra den andra och allt stadna i et vildt uplopp, så framt ej efterhand enhet och ordning infördes, hvilket med et obildadt språk i häftiga åtbörder och en skarp accentuation ej heller kunde ske utan detta naturliga tidsmått i rhytmen. Var språket sjelf dessutom ej annat än en symbolisk handling, så fordrade dess enhet och fattlighet redan til någon del denna i passionens naturliga uttryck eller för tidsfördrifvet funna rhytm, och förvandlade sig lätt genom accenten til en sångdans eller metrisk sång-gesticulation i takt.

Vid den allmänna sammankomst derföre,

Digitized by Google

som stats- eller krigsangelägenheten föranlåtit, bidrog allt at väcka ur den sömn i medvetandet och tanken, som utom tilfällen af närvarande nöd och fara så lätt öfvervåldigar den obildade menniskan. Sjelfva deltagandet i det allmänna innebar et förutseende och et hänförande af det närvarande til det förflutna, som hos den ensamma individuen ej kunde äga rum. Genom denna multiplication, för at så säga, af sin egen person med alla andras, för hvilka faran eller ärendet var gemensamt, kände hvar och en sig sjelf lifligare. Öfverläggningen och beslutet var i början blott et uttryck af en allmän passion, af fruktan eller rof- och hämndgirighet; men så väl genom det afmätta och rhytmiska i detta uttryck, som genom väckelsen för hvar och en til et högre lif vid statens och det allmännas närvaro, häldst om öfverläggningen sjelf med begrepens utveckling redan förmått såsom en särskilld act afsöndra sig ifrån dessa utbrott af det allmänna interesset, förvandlade sig den nationella politiska sammankomsten til en nationalfest, likväl med bibehållande af sin första politiska egenskap.

Föreställningen om det allmänna och det passionerade interesset derför, väckt af det närvarande behofvet och faran, var här det högsta. Allt skulle då användas til dess stärkande, allt

Digitized by Google

påminna om vigten af sammankomstens föremål. Et ordentligt tal, en deduction af ärendets beskaffenhet med hvad som i följe deraf borde företagas, hade under denna brist på bestämda begrep äfven så litet kunnat fattas af åhörarena, som företagas af den talande. Berättelsen om fiendens förolämpanden eller belägenhet, målningen af faran, skulle bestämma beslutet, hvars yttersta bevekelsegrunder endast funnos i det historiska, hvari folkstammens politiska förening, och det krigstilstånd, som föranlåtit dem, innefattades. Allt meddelande stadnade derföre i berättelse, hvilken genom språkets då varande beskaffenhet blef mimisk, sungen och agerad. Den tappraste hade då mest at berätta, sina egna bedrifter; ej heller kunde någon annan vänta nog upmärksamhet på sin person, för at blifva hörd, häldst denne tillika i samma egenskap var ledaren i fält, på hvilken redan genom vanan allas ögon voro fästade. Til festen hörde äfven förplägning, bördan deraf skulle delas, och värdskapet, äfvensom boningen, dit sammankomsten utsattes, omväxla efter en viss ordning; at då börja den berättande och agerade sången tilhörde naturligtvis värden, som i brist af egna bedrifter var tvungen at uprepa andras. Hvar och en som behöll i minnet sådana berättelser, var

Digitized by Google

ock mer eller mindre berättigad at meddela dem och dermed uppehålla det festliga nöjet. Å ena sidan var den förnämste krigaren liksom sjelfskrifven sångare, å andra sidan vann han genom sången et nytt företräde; at utmärka sig i denna med sång och dans gifna berättelse blef honom snart af föga mindre vigt, än hans öfverlägsenhet i fält. Hvad som först var et naturligt och omedelbart utbrott af den inre affecten och föreställningen, blef derföre efterhand en konst; man måste sluteligen börja lära och bereda sig til den rhytmiska och mimiska sången. Denna konst innefattade ensam och oåtskilljeligt allt hvad som nu är deladt emellan dem af de sköna konsterna, som bilda et successivt; den var på en gång mimisk dans, poesi och musik; den innehöll allt hvad som då var, eller representerade, odling, uplysning, vetenskap och konst i högre bemärkelse, med uteslutande af den blotta mechaniska färdigheten i afseende på et enskilldt behof; — och med hvad tjenligt namn skulle vi utmärka den: Sångdans, Samhällskonst, eller skön Naturkonst? Dess alster var i sin fullkomlighet visserligen et skönt; det var ock et konstens alster, men såsom skönt blott et naturens.

Ehuru oundvikligen detta följer af sakens natur, skulle dock en mindre upmärksam läsare

Digitized by Google

lätt kunna misstänka, at alltsammans endast vore en tom speculation, emot hvilken ingenting i verkligheten svarade, och hvilken af erfarenheten vederlades. Vi kunne ej bättre möta alla ifrån denna sida upkommande inkast, än med en hänvisning til den målning *Lafitau*, hvars historiska pålitlighet aldrig varit satt i fråga, gifvit på sammankomster af detta slag, i sin beskrifning om de vildas, i synnerhet Irokesernas och Huronernas, seder i Norra Amerika. Dessa folkstammar befinna sig just i den bildnings-epok vi här förutsätte. Andra historiska vitnesbörd, än resebeskrifvares, kunna ej fordras för en epok, som måste vara äldre, än all egentlig historia. Men äfven spår och traditioner, som öfverallt röja sig i en sednare bildning, äro tilräckliga at gifva dem sin fulla vigt, häldst dessa öfverlefvor ur en äldre tid i hvar och en annan förutsättning vore, såsom framdeles torde klarare visa sig, orimliga och omöjliga. De betydligare afvikelserna ifrån den vanliga gången hos civiliserade nationer torde, såsom blott uppehåll deri, böra tilskrifvas de bägge mägtigaste hindren för all menniskans förädling, despotism och en med den fixerad vidskepelse, hvilka, äfven oaktadt tiltagande civilisation i vissa afseenden,

Digitized by Google

för all tid fästat dessa nationer vid en lägre punkt i odlingen. — Men vi måste fortfara.

Man kunde sjelf besjunga sina värf; man ägde i de sednare en naturlig rättighet til det förra; man kunde äfven anses förbunden at afgifva sin berättelse; sångaren eller skalden, häfdatecknaren, dansaren eller actören, och hjelten eller anföraren i fält, utgjorde en och samma person. En sådan sammansättning vore visserligen för oss och i vår ställning obegriplig; och utan tvifvel vore den ock i sig sjelf omöjlig, om frågan kunde vara om en öfverlaggd composition för hvarje del. Men här var ej ens begrepet rätt skilldt ifrån sinnesrörelsen, som väcktes af samma object: bägge ägde samma omedelbart gifna uttryck af naturen, modifieradt endast af de samlades närvaro och gemensamma interesse. Språket, knapt articuleradt, var sjelf ej annat, än åtbörderna och den starkare accentuation, hvartil ej saknades mera än rhytm och takt, dem äfven, på sätt vi beskrifvit, tilfället och omständigheterna gåfvo utan öfverläggning, för at blifva denna sammansatta sångdans; til denna improviserade composition, hvarifrån äfven afsigten at componera ännu var utesluten, fordrades ej mera, än at hafva något at meddela. När samma berättelse sedan af en annan up-

Digitized by Google

repades, skedde det också med föga förändring eller bemödande af minnet, ännu den starkaste och mest öfvade förmögenheten, — då uttrycket af samma sak hämtades ur et af naturen omedelbart gifvet språk, hvilket saknade den tilfällighet och smidighet, som tilkommer det i dess fulla bildning. Då denna sång eller sångdans, i samma mån som sammankomsten tillika fått egenskapen af en fest, snart blef i sig sjelf, och utan omedelbart afseende på sammankomstens närmaste anledning, af et högt värde; hördes hvar och en gerna, som mindes en bedrift eller sång, och ägde nog färdighet at utföra den, hvarvid således äfven den frånvarande eller aflidne hjelten besöngs och upfördes.

Hufvudföremålet för samlingen var krigsärendet: och i denna samling endast kunde man igenkänna staten såsom en bestående och ej blott tilfällig förening. Detta ärendes afgörande och utförande förutsatte den. Allt hvad som lifligt erinrade om denna förening, hörde derföre hit. Men allt sådant låg i det historiska, i de tilfällen och gemensamma strider, som befästat den; således i den uprepade actions-sången, hvilken innehöll hjeltarnas förrättningar och lof. Festligheten och nöjet, såsom förnämsta anledningen til detta uprepande, fick derigenom varak-

Digitized by Google

tighet och bestånd i anseende til dess vigtigaste del, den mimiska sångdansen, hvilken sjelf dermed förvandlades til en politisk angelägenhet. I dessa sina häfder kände horden eller nationen sig utgöra et helt för evigt, deri var dess caracter nedlaggd och bestämd, som gjorde den til en nation, och i hvars vidare oafbrutna bildning den endast kunde fortfara såsom nation med en ärofull plats ibland sina grannar. Men dertil fordrades dess bestånd såsom oberoende stat. Härmed åter måste både kriget och den borgerliga föreningen förändra sin natur, och den egentliga civilisationen med en beständigt mera stadgad regering börjas; men dermed var också all nationens odling, politisk och moralisk, eller blott theoretisk, förlaggd i sången. Alla författningar, såsom ännu blott vana eller bruk, all statskonst, alla krigs- och regeringsmaximer, voro förvarade i efterdömet och det historiska. Denna sångdans eller allt omfattande konst svarade således emot hvad hos oss innefattas i vetenskaper, vitterhet och skön konst, eller i allmänhet de fredliga yrken och egenskaper, hvilka i sin fullkomlighet gifva innehafvaren vigt och anseende. Dessa företräden förblefvo ännu odelade, och tilhörde ursprungligen den tappraste, som hade egna bedrifter at berätta. I den

Digitized by Google

största krigarens person sammansmälte derföre äfven med skalden eller sångaren den lärde, lagstiftaren och regenten, men endast i graden och den på vanan grundade fordran at vara den förste och vinna gehör och efterföljd, skillde han sig ifrån de öfriga.

Men de framfarne hjeltarne lefde i sången. — Så snart menniskan vaknar til medvetande, känner hon i detta medvetande en inskränkning, hvilken straxt innebär et inskränkande yttre såsom dess orsak. Men til en reflexion öfver denna inskränkning, hvarigenom den sjelf blir reflexionens object, förutsättes ännu något mera. Den kan först endast väckas genom fruktan för en öfverhängande nöd utan kända medel deremot, och i synnerhet för vissa oftare, men oförmodadt, återkommande förstörande naturscener. Men denna reflexion öfver inskränkningen innebär den öfver dess orsak, och detta fall är äfven det första, då en orsak efterfrågas af den rå menniskan. Den är derföre äfven obekant, och denna okunnighet är just det, som drifver förskräckelsen til sin höjd. Emedlertid måste denna orsak, då deröfver reflecteras, också bestämmas til sin natur; men den kan här endast af inskränkningens natur bestämmas. Inskränk-

Digitized by Google

ningen åter förekommer i närvarande fall såsom oöfvervinnerlig, och derföre absolut, och sträcker sig öfver hela vårt väsende; den obekanta orsaken är dermed äfven oemotståndlig och absolut, men tillika, såsom orsak, et verkligt och et object med dolda egenskaper, oberoende i sin verksamhet, fritt eller utan lagar öfver sig, och derföre en gudomlighet. I den motsägelse dessa begrep i den lägre reflexionen innebära, ligger all vidskepelse. I anseende til sin absoluthet och således öfver allt annat verkligt uphöjda rang, måste ock gudomligheten äga de förträffligaste, ehuru tillika dolda, egenskaper jämte den högsta magt. Men dessa egenskaper måste åter, för at bestämmas och fattas i sin verklighet, länas ifrån de kända verkliga objecterna. Kunde menniskan ibland dem straxt intaga sin rang och känna, eller rättare sätta sig i besittning af, sina företräden, blefve ock dessa förträffliga egenskaper inga andra, än hennes; men så länge hon ej sätter sig i en högre class, än de blotta yttre tingen, kan hennes gud ej blifva annat, än en fetisch. Så snart menniskan deremot genom samhället och sin deraf beroende utveckling lärt känna sig sjelf, såsom ej allenast den förträffligaste af de omgifvande varelserna, utan äfven såsom af en alldeles skilld och motsatt natur, eller med egen och

Digitized by Google

fri verksamhet, upflyttas och gudarne i denna class, blott at allt hos dem blifver utomordentligt, och i utöfningen af magten oinskränkt, och derföre, til dess hon lärt i begrepet förena frihet och oberoende med en oföränderlig inre lag, ofta utan annan regel, än deras egna infall. De aflidne hjeltarne, förstorade genom tidens aflägsenhet och sångens växande enthousiasm, äfvensom stundom de äldste konstens och sångens mästare, voro egenteligen dessa gudomligheter; de hade blott uphört at vara synlige eller bebo jorden, men de vakade som förr öfver nationen och dess säkerhet, då de i faran anropades. Om fetischen sjelf dittils förmått bibehålla sin gudomlighet, eller om i dess ställe, såsom äfven hände, trädt några högre och mera ordentligt verkande varelser, himlakropparne, såsom efter en oföränderlig regel styrande hela den yttre naturen och dess bestämda omväxlingar; så förvandlades också de nu til personer och intogo samma rang med de förgudade hjeltarna. Tillika med det nationella historiska innehölls derföre äfven det religiösa och fabeln, af hvilken vidare de heliga bruken bestämdes, i samma festliga sångdans. Det var således ej nog, at sångaren, befälhafvaren och lagstiftaren, förenades

i den

Digitized by Google

i den lefvande hjelten; han var äfven prest eller framför andra religionskunnig och trollkarl, visste huru gudarne skulle blidkas och förmås at läna sin hjelp, hvartil medlen dessutom til en stor del lågo i sjelfva sången.

Men ej nog härmed. Sången gick i allmänhet ut på den stora krigarens eller förträffliga menniskans beröm. Men ifrån förtjusningen öfver det förträffliga, hvilken i sin natur är oegennyttig, til det lika oegennyttiga föraktet eller åtlöjet vid den misslyckade och falska, eller endast skenbara, förträffligheten, är blott et steg. Begrepet om fullkomlighet, såsom en persons, bestämmes genom dess förhållande til et med fritt val antaget ändamål; men denna frihet eller oberoende af det sinnliga hindrar äfven fullkomlighetens både verklighet och föreställbarhet i det sinnliga, i en bild, så vida den ej dermed skall förlora något af sin renhet; det absoluta och högsta kan ej vara gifvet i verkligheten utan afdrag och inskränkningar. Men med allt detta fordrar förtjusningen just denna renhet, och äfven dess bild eller renheten sinnligt föreställd, hvilket likväl omöjligen kan ske annorlunda än indirect, eller genom motsattsen, den nämligen, at ändamålet föreställes såsom verkligt hos den

Digitized by Google

handlande, och likafullt genom hans eget förvållande blir omöjligt. Endast i uttrycket, i den i yttre handlingen synbara afsigten, kan det inre såsom personlighet få sin verklighet, sin objectivitet för oss; men i det yttre handlandet kan på samma gång äfven vara et missförhållande til den redan eljest tydliga eller med någon anledning förutsatta afsigten, hvarigenom den åter upphäfves. Afsigten var röjd och verklig; genom de orimliga medlen, såsom äfven beroende af vårt val och dermed uttryckande det inre, är den straxt åter icke-verklig; verklig och dock icke verklig, eller löjlig. — Med hjeltesången och berättelsen var derföre straxt, äfvenledes i mimisk sångdans, den personliga satiren gifven, och den förra nästan ofullständig utan den sednare, i synnerhet vid en fest, hvarifrån den allmänna glädjen ej kunde vara utesluten. Den fritt och endast efter naturens ingifvelse yttrade affecten öfvergår, framför allt i detta fall, så lätt i den motsatta; och torde det endast vara den mera bildades til en stor del blott conventionella anständighet, som ifrån det högtidligt allvarsamma så strängt utesluter det löjliga. Men hvad som för oss i sådana fall är gällande, sträcker sig åtmindstone ej til bildningens första början. "Den dansande", säger *Lafitau* i sin beskrifning om vil-

Digitized by Google

darnas nationalfester, "tager hvem han behagar af de närvarande vid handen och för honom fram midt i församlingen, och den upbudne beqvämer sig dertil utan motstånd. Emedlertid fortfar den dansande at sjunga, och än i sjelfva sången, än under uppehållen, skjuter han ouphörligen fram sina sarcasmer på sit offer, som ej svarar et ord. Vid hvarje infall upstiga ifrån gallerierna salfvor af skratt, som öka interesset vid denna lek, och ofta tvinga den lidande at hölja sit hufvud med sin mantel."

Det väsendtliga innehållet af denna mimiska sångdans är härmed gifvet; men den äger dessutom en egen derifrån oskilljaktig form. Actören eller sångaren hvarken förmådde i längden eller kunde få, så vida festen var lika mycket fest för alla, ensam och oafbrutet visa sig under sin berättande sångdans. Den gemensamma affecten fordrade äfven et utbrott ifrån åhörarenas sida, hvilket, liksom sjelfva den berättande sången, måste vara rhytmiskt och metriskt med mimik och dans, utan at likväl störa berättelsen; och derföre underkastadt någon viss genom vanan fastställd regel, beroende af rhytmen så väl som af innehållet. Således söngo och dansade eller agerade åskådarena äfven, nämligen vid vissa naturliga och tillika rhytmiska uppe-

Digitized by Google

håll i hufvudpersonens dans och berättelse. De formerade derföre en chor, som vid dessa uppehåll inföll med sång och dans, hvarmed de gåfvo tilkänna sit deltagande, äfvensom sit bifall eller ogillande af sångaren. Ofta inblandade de ock vid en berättelse, som innehöll en handling med flera personers deltagande, t. ex. en träffning, sin egen action och sång, för at fullkomna hufvudactörens och sångarens föreställning.

II.

Den allmänna Samhällskonstens eller odlingens skilljande i flera olika delar *).

Allt detta utgjorde ännu samma konst och innefattade allt, som (låg) utom kriget, ehuru (det) blott egenteligen i afseende derpå interesserade samhället; hvarföre ock deri inbegripes allt hvad som hörde til odlingen. Vidare framsteg kunde endast bestå i afskilljande af de delar, som deri, såsom ännu et helt, sammanfattades, emedan fullkomligheten af hela odlingen förutsätter den af hvarje dess del särskilldt, hvilken vore efter

*) Förut ej tryckt.

Digitized by Google

samhällets ställning och redan nådda höjd betydande nog, för at uptaga en menniskas hela verksamhet.

I detta afseende är (denna punkt) i menniskans och samhällets bildning af största vigt; och på samma sätt, som den å ena sidan förutsätter en viss grad vunnen utveckling, är den å den andra et vilkor för all tilkommande. Det behöfver ej bevis, ehuru man dertil kunde anföra en tilräcklig mängd äfven historiska, at menniskan ej börjar eller kan börja ifrån en konstig production af jordens alster; i allmänhet drifves hon blott af nöden til försök at ändra sit tillstånd, och först der jordens sjelfmant frambringade födoämnen brista, föranledes hon til krig, först emot djuren, och sedan emot dem, som med henne villja dela hennes rof. Ändteligen kommer hon ock til den punkten, der hon uptäcker medlen at sjelf ur jorden för det tilkommande updraga sin näring, och at använda dem. När denna konst, eller åkerbruket, som man kallar den, hunnit en viss fullkomlighet, är dermed ock nödvändigt förenadt hennes fästande på et ställe och vid sit besådda eller odlade fält. Der ligger den egentliga vändningspunkten för menniskan; der samhället sjelf får en annan betydelse, än en förening til anfall och försvar i

Digitized by Google

krig för rofs skull, eller för at hämnas liden skada och nederlag.

Men på samma sätt, som denna förändring är et vilkor för all vidare odling öfver den redan beskrifna, och, så vida den är positiv, ej blott negativ, i en svag kännedom af äganderätten, i den allmänna samhällskonsten inneſattad, är den äfven en anledning til hämmande af all odling öfver den punkt, som gafs vid dess införande. Der jordmån och luftstrek för mycket underhjelpa menniskans omtanka och bemödande at förskaffa sig föda, öfverraskar henne merändels det stillasittande lefnadssättet, innan hon hunnit den utveckling, at samhället såsom sådant kan vara för henne af något mägtigt interesse. Lefnaden i familjer, hvarpå allt samhälle, äfvensom detta interesse, hvilar, kan vara införd; men inom dessa familjer sjelfva intet jämnlikhets eller rättsförhållande. Den lättare tilgången til föda genom climatets mildhet förvandlar äktenskapet eller familjen til et förhållande emellan en herre och dess slafvar, hvilkas mängd utgöra och bevittna hans rikedom, och ej til det emellan tvänne makar och deras afföda; och hvar är i detta fall interesset för samhället och det allmänna, för rätt, blott för rätts skull? Men despotismen är odlingens och

Digitized by Google

det egentliga samhällets död. Detta är Orientens och Afrikas öde, samt var til en del Amerikas i de bägge redan vid Spaniorernas ditkomst uprättade större stater; och det skulle ej vara omöjligt at ännu af deras närvarande författning, äfvensom af hvad som hos dem kan synas likna skön konst, kunna angifva den punkten, der de stadnat i sin utveckling. Men vi behöfve ej uppehålla oss vid dem, som stadnat, då vi blott vele följa de gjorda framstegen.

Åkerbruket och de fasta boningsplatserna förändrade straxt i allmänhet alla samhällsförhållanden, och gaf genom äganderätten, såsom rätt, skilld ifrån blotta besittningen, i hvilket fall den först är rätt, jämte familjförhållandena, en positiv och jämn förening, i stället för den tilfälliga och nästan blott negativa emot utvärtes anfall. Vi lemne dessa förhållanden, så vida de ej äro i omedelbart sammanhang med den angifna samhällskonstens förändringar, eller ännu bestämdare, med skilljandet af de odlingens delar, som i denna konst innefattades.

Det första, som förutsättes til odlingens vidare framsteg, var afskilljandet af de delar, eller för oss särskillda konster, som innefattades i den allmänna samhällskonsten eller sångdansen. Dertil behöfdes egenteligen ej mer, än fullkom-

Digitized by Google

nandet af konsten sjelf och den högre förträfflighet vid utöfningen, hvilken visade sig och blef en fordran hos åskådaren genom erfarenhet och jämnförelse; och grunden til skillnaden var redan laggd innan åkerbrukets införande. At vid denna sångdans visa sig som hufvudperson, berättande och agerande, och ej blott såsom medlem af choren eller deltagande åskådare, tilkom, enligt *Lafitaus* vitnesbörd om norra Amerikanerna — det enda omständliga vi äge angående denna epok i odlingen, — den förnämste, den som förrättat någon krigsbragd, som förtjente upmärksamhet, eller den, som vid folkets sammankomst var värd, som dertil lemnade sin hytta och drog försorg om förplägningen. Ju talrikare folkstammen blef, ju färre i proportion blefvo de förnämare och hjeltarne, och i följd deraf de anförande och förnämste i sången; chorens sång blef mindre vigtig; den inskränktes ofta til blotta dansen och de vanliga ropen til bifall eller ogillande. Så vida var hjelten och befälhafvaren, sångaren och actören, densamme, och utmärkte sig såsom hufvudperson vid sången. — Vidare, då sådane om sig sjelfva berättande hjeltar ej funnos, ej voro närvarande, hade stupat i sit företag, då det tilkom värden at vara den anförande och berättande, måste hans be-

Digitized by Google

rättelse oftast angå en annans bedrift, och genom språkets och sångdansens natur berättelsen förvandlas til en föreställning af sjelfva handlingen, huru den tilgått, eller den frånvarande personen i sjelfva den berättande handlingen af den sjungande föreställas eller ageras. Var den föreställde hjelten längesedan afliden och en historisk person, af vigt för nationens egna bestånd och påföljande öden, så hade han ock oftare varit besungen; d. ä, et visst föreställningssätt, en viss sång, eller åtmindstone en typ för sången och de händelsers berättande detaljer, hvilka föreställdes, småningom uprättat sig. At minnas och kunna denna sång var hvarken lika angeläget eller lätt för alla. Detta tilhörde i synnerhet dem, som utmärkte sig, de mest odlade, och denna förfarenhet i sången utgjorde ock målet för hvad som ännu kunde kallas upfostran. Desse voro ej blott de förste hjeltarne och anförarne i nationen, utan ock de mest uplyste, och genom sin historiska kundskap tillika domare och lagstiftare, så vida som et sådant förhållande kunde upkomma.

Härigenom fick choren efterhand en viss stadga; dels var denna sång äfven gifven förut, på samma sätt, som hufvudpersonens eller egentliga actörens och sångarens; dels, då en allde-

Digitized by Google

les ny sång eller berättelse upkom, och tillika språket tydligare bildades til et språk med mera bestämda ord, hade choren ej annat öfrigt än sin dans, sina refrainer, och dertil hörande musik och rhytm. Derigénom var ock grunden lagd til första skilljandet af samhällskonstens delar. Chorens dans eller action kunde gifvas särskilldt, och tilkom alla; den egentliga sången eller berättelsen tilkom blott de förnämare och mera bildade. Deraf upväxte småningom Gymnastiken, såsom en ifrån sången skilld konst. Den var ursprungligen blott dansen eller chorens action; sedan, då krigshändelser deri, enligt det föregående, föreställdes såsom närvarande, blef den tillika et slags krigsöfning, och en förberedelse til det verkliga kriget; äfvensom den i sednare tider, såsom i Grekeland, vid krigskonstens tilväxt skilldes jämväl ifrån den, och förvandlades til blott festlig vid religiösa fester; och då religionen äfven fått et nytt skick, blefvo dess öfningar blotta högtidligheter och täflingar. Vissa hufvudpersoner, såsom vid allmänna samhällskonsten eller sångdansen, förekommo der, och begäret at vinna detta företräde af offentligt handlande hufvudperson föranledde til täflan. En ny slags festlighet, de Grekiska kämpaspelen, upkommo. Et bevis för detta Gymnastikens sam-

Digitized by Google

manhang med, och uprinnelse ifrån, den ursprungliga sångdansen eller allmänna samhällskonsten ligger i Lacedemoniernas pentathlon, den de lärt af CASTOR och POLLUX; en krigsdans eller gymnastisk öfning, hvilken skedde efter ljudet af flöjter, och således var förbunden med musik. Då täflan en gång var införd vid dessa nationela fester, voro de äfven uplåtne åt, eller förenade med, sådana täflingar emellan skalderna, och til och med sedan emellan häfdatecknare. Man känner skaldernas kröningar vid de Olympiska spelen, och HERODOTS upläsning af sin historia, hvilken äfven, enligt de Gamlas vitnesbörd, ej var et blott läsande, i närvarande bemärkelse, utan et verkligt recitativ. (Äfven XENOPHANES, en ibland de äldsta och förnämsta Philosopher, som gifvits, reciterade sina poemer på detta sätt.) — Men vi hafve här tiläfventyrs redan för mycket fördjupat oss i phenomenerna af en epok, hvars beskaffenhet vi förut äge at närmare bestämma och förklara.

Vid allt detta är ej at förgäta en annan högst vigtig, och i många afseenden den vigtigaste, punkten i odlingens fortskridande, religion och dess skilljande ifrån den öfriga odlingen. Begrepet om Gudomligheten är alltid et troget aftryck af hvad menniskan sjelf är. Den vilde

Digitized by Google

har ingen annan Gud än fetischen, et yttre existerande Object i allmänhet, hörande til den lefvande eller liflösa naturen, hvars egentliga egenskaper ej skillja den ifrån den blinda naturkraften, hvilken äfven låter förena sig med nyck och infall, ehuru fråga ej är om en förståndig villja. Men för vild kan man ej blott anse den ociviliserade; menniskans vildhet behöfver ej blott anses såsom en motsatts emot civilisation, utan tillika emot den verkliga odlingen. Den förra kan för tidigt öfverraska en nation, och utan at hon hunnit den grad af odling, som förutsättes för en förnuftig regering, då despotismen oundvikligen måste infinna sig, hvarunder menniskan väl kan visa sig såsom et tamt djur, och i det afseendet hafva aflagt vildheten, men tillika sin menskliga perfectibilitet. Den odlade (i sin odling ej hämmade), som i sin fria verksamhet redan lärt känna sin oändliga öfverlägsenhet öfver alla andra varelser i naturen, såsom endast til för hennes skull, gifver ock sina Gudar menskliga egenskaper, blott efter et större mått, hvilket den dödlige ej förmår fylla. För henne gifvas ursprungligen ej andra Gudar än hjeltarne i sången; och äfven då genom Gudarnas mängd och mångfaldighet plats lätt gifves åt den främmande och utifrån införda gudomligheten, må-

Digitized by Google

ste den likaledes, ehuru ursprungligen blott fetisch eller himlakropp, eller blott bild och symbol af någondera, antaga menskliga egenskaper och förhållanden, samt dermed en historia eller fabel.

Häraf åter var en nödvändig följd, at den bevarade sången om den aflidne hjelten, hvars lefnadsomständigheter, utom dess stora bragder, bibehöllos i denna sång, och gåfvo ämnen åt nya sånger, blef tillika religiös, och ej blott historisk, äfven förenad med dans och action. Redan Irokeserne äga, enligt den förut nämnde *Lafitau*, sådana gamla sånger, dem de sjunga och agera, utan at ens sjelfve förstå dem; hvilket tillika tjenar til et bevis för en stigande odling hos dem, bevitnad af språkets högre utveckling. Gifvas Gudar, såsom med obegripliga krafter utrustade, och här äfven odödliga väsenden, så måste de ock betraktas i et slags motsatts mot naturen, den blott sinnliga och synbara, och dess regelbundna lopp, och med et, utan en annan gudomlighets mellankomst, oemotståndligt välde öfver den. Sjukdomen, den ovanliga och olyckliga eller förskräckande händelsen i allmänhet, som ej är i menniskans magt, härleder sig då ifrån en fiendtlig eller retad Gud. Emot den måste då sökas hjelp hos en mera

Digitized by Google

gynnande och mägtigare Gud. Detta måste då hufvudsakligen ske genom sången och sångdansen til hans ära, hvarigenom den hjelpande eller ock den förtörnade Guden hedrades och bevektes. Deraf upkom et slags trollsång och dans. At den måste ske med mycken noggrannhet, på det man på intet sätt måtte brista i vördnad emot Guden, at åtbörden sjelf skulle regleras, at den fick en hemlig verkan och betydelse, at inbildningskraften, som vid det öfversinnliga har et så fritt spel, tillika med öfverlefvorna af en äldre fetischism, så naturligt inblandad dessutom i all slags religions öfvertygelse hos den råa menniskan, skulle införa en mängd sällsamheter i de yttre handlingarna vid dessa försök at vinna Gudarna, följer af sakens natur. Denna noggrannhet och tilfällighet i observantserna förvandlades snart til en konst, och til en egen slags konst, skilld från den vanliga och egentliga sångdansen. Denna konst var tillika hemlig, af et högt värde, kunde blott läras såsom en hemlighet, emedan det gudomliga och heliga just är det, åtmindstone för allmänheten, obekanta; den ärfdes derföre och bevarades hos en class eller familj. Hjeltarne och anförarne sjelfve kunde ej vara okunnige deri — hvilket ock bevises af de

Digitized by Google

äldsta krigarenas insigter i läkarekonsten, åtmindstone den yttre.

I allt detta var ännu äfven så litet en fin skillnad emellan stånd och metieer i afseende på samhället, som emellan sångdansens delar; men grunden var dertil lagd och elementerna liksom afsöndrade, ehuru ingen ny organisation dermed stadgad. Detta kunde egenteligen ej ske, förr än horden var förvandlad til nation, boningen och boningsplatserna fästade, jordbruket en hufvudnäring, och dermed folkstammen spridd inom et visst district. Gymnastiken var åtmindstone på vägen at söndra sig såsom en egen konst ifrån den öfriga odlingen i förmögenheterna, innefattad hufvudsakligen i den allmänna sångdansen, och likaledes den religiösa sången och dansen, hvarmed presten eller, som han då tillika var, trollkarlen också kunde vara något annat.

Hade menniskan en gång fasta bopålar, så måste Gudarne äfven få tempel. Deraf följde äfven en stadgad dyrkan eller gudstjenst, och en bestämd Gudarnas betjening. Dermed voro ock presterne et särskilldt stånd. At höra til denna betjening var en heder; de religiösa bruken, kännedomen och utöfningen af observantserna voro ock redan förenade med de öfriga

Digitized by Google

hjelteegenskaperna. Den som var anförare i krig, den förste krigaren, blef det äfven nu för detta heliga stånd. Dermed utsträckte han äfven sin magt i staten; grunden lades til en med domaremagt förenad, äfven utom kriget gällande, regering, och genom förbindelsen med de religiösa angelägenheterna blef denna magt ärftlig, och innehafvaren var ej nödvändigt eller endast anförare i krig. Han var Kung såsom domare, verkställare af de offentliga besluten, befälhafvare i fält, då omständigheterna eller hans villja så fordrade, men framför allt, såsom Öfverste Prest; hvarföre ock de förste af dessa religionschefer hade med tiden, såsom andre hjeltar, sjelfve blifvit Gudar. De äldsta dynastierna voro sjelfva afkomlingar ifrån Gudarna, liksom de yngre, eller sednare hjeltarne och halfgudarne voro det, och den Grekiska Adeln, af så olika natur med vår i politiskt afseende, betydde ej annat än en härkomst ifrån Gudarna, hvilka i sina öma äfventyr nedlåtit sig til menskliga Skönheter. — At åtmindstone stadgandet af dessa förhållanden endast berodde af Gudarnas fasta boningsplatser, bevisa Celterne, hvilka ej i tempel inneslöto sina Gudomligheter, och hvilkas Druider väl utgjorde et särskilldt stånd, men

ej

Digitized by Google

ej så mycket i egenskap af prester, som icke mer af skalder och lärda. Orientens caster, hvaraf den högsta är den presterliga, synas ej heller hafva stadgat sig och fått sin bestämda form, innan menniskorna der fått fasta bopålar och Gudarne tempel, hvilket af förutnämnda skäl der skedde ganska tidigt. Presterne skillde sig dermed ifrån krigarena för alltid, såsom tillika den lärda och genom superstition styrande, lagstiftande och lagskipande classen, men blefvo så vida en motsatts emot Druiderna, som lärdomen och skaldekonsten med åtföljande företräden hos de sednare voro det vigtigaste och utgjorde grundvalen; hos de sednare åter religionen, hvarvid lärdom, skaldekonst, lagstiftning, åtmindstone i deras productiva beskaffenhet, slutligen gingo alldeles ut, och blott bibehöllos såsom minnesverk eller mechaniska konstgrep, allmänt *) hvilande på superstition.

Det vore ej bland det mindst interessanta, om det låge egenteligen i vår väg, at inlåta sig i en nogare undersökning, ej allenast om det

*) Man är ej säker om at här hafva träffat det rätta ordet, emedan abbreviaturen är högst otydlig.

Utg. Anm.

Digitized by Google

successiva skilljandet af dessa stånd eller delar af den inre borgerliga organismen, utan ock om denna sednares olika form, allt efter någonderas öfvervigt ibland de förra. I allmänhet ankommer på en Nations läge, huruvida krigsståndet eller det egenteligen borgerliga vid deras skilljande får öfvervigt öfver det andra. Förblifver den hos det sednare i början af uprättandet af en stadgad regering eller stat hos et folk, som först öfvergår til civilisation, blifva otvifvelaktigt presterne herrskande, och styrelsen blifver nödvändigt despotisk. Är krigaren åter ännu af högsta vigt för staten, eller är den först uprättad genom eröfring, beror förhållandet i synnerhet af nödvändigheten af et beständigt beväpnadt tillstånd och verkligt krig för dess bestånd. Är det möjligt för staten at fortfara och bibehålla det välstånd dess medlemmar lärt känna åtminstone utan et beständigt krigstilstånd, så kan väl härförarens familj behålla högsta magten, hvilken snart öfvergår til despotisk, men under det civila ståndets förmynderskap såsom andligt. Endast der krig och försvar mot yttre anfall äro af nöden kunna jämnvigten och friheten bibehållas, hvilka beständigt äro vilkoren för allt framskridande i odling. Skulle likväl krigstilståndet och nöden, som drifver til anfall, vara

Digitized by Google

beständigt tryckande, är det ej at vänta, at en större odling der först skall upkomma, eller de första framstegen vara annat än högst långsamma. En mängd til hvarandra gränsande och med hvarandra förbundna folkslag af samma språk äro af sig sjelfva ämnade at vara de första, som äga egenteligen Skön Konst, och blifva de första upfinnarena i vetenskaperna. Det är ock derföre som historien af den första utvecklingen i dessa afseenden alltid måste fästa sig vid Grekerna. Vi vele likväl ej för vår afsigt berätta något annat om dem, än ur synpunkten af hvad nödvändigt måste ske, för at finna en sann historisk förklaring af vårt ämne. Så snart Gudarne eller nationens afledne förste hjeltar fått tempel, och dermed en stadgad dyrkan, måste sångdansen i den bibehållas. Men folkstammen hade ökat sig, äfvensom alla dess öfriga förhållanden voro förändrade. Den hade andra och beständigare interessen än krig; dess öfverläggningar och ämnena derför hade i många afseenden förändrat sig. Sångdansen var der otjenlig. I templen åter bibehölls den; men så, at en ordentlig dertil inrättad chor förrättade den, emedan hela folket ej kunde der samlas, och allt der måste ske efter en föreskrift, hvaraf äfven Grekiska Musikens Nomer synas härleda sit ur-

Digitized by Google

sprung. Folket representerades blott, äfvensom tiläfventyrs någon af presterna i hymnen representerade den berättande. Man kunde ock lätt understöda sången med instrumenter, hvaraf således upkom den egentligt lyriska sången, hvilken dermed först fullkomligen skillde sig ifrån den blott berättande. Dess uphof finnes ännu förvaradt i och bevittnadt af PINDARS sånger och deras indelning i στροφη och αντιστροφη &c.

Emedlertid bibehöllos dessa folkets sammankomster på et annat sätt; men de kunde ej heller mera ske annorlunda, än i en religiös afsigt. De voro nu ej mera sådana, der hela nationens både krig och yttre politik tillika med det civila och religiösa afhandlades och interesset derför med sångdansen underhölls; Lagstiftare och Konungar sörjde hufvudsakligen derför. När folket äfven samlades i dess civila eller politiska egenskap, var detta et alldeles nytt förhållande, då dess förening nu hade andra ändamål, än de blott krigiska. Den gemensamma folkstammen hade dessutom delat sig i flera stater, allt eftersom den skingrades. Blott fester och sammankomster til de gemensamma gamla hjeltarnas eller Gudarnas heder voro dem alla gemensamma.

Digitized by Google

Som dessa högtider ej voro annat än folkets ursprungliga sammankomster innan jordbrukets införande och hordernas kringspridande och fästande, nu mera endast heliga och alldeles ej politiska, och de ursprungliga blott representerande, bibehölls ock vid dem sångdansen; vid några beständigt, vid alla utan tvifvel från deras första början. Vid de Pythiska spelen til Apollos ära, och hvilka han sjelf först skall hafva firat, berättande med sång och dans sin egen ära, upfördes på samma sätt en berättelse om hans seger öfver ormen Python, indelad i fem delar eller acter. Den första innehöll förberedelsen til striden, den andra utmaningen, den tredje sjelfva striden, den fjerde segern, och den femte triumphen, och föreställdes Guden dervid alltid sjungande och dansande. Olympiska spelen hade til hufvudafsigt och ämne, åtminstone i sjelfva inrättningen, et dylikt firande af Zevs' seger öfver Chronos. Men detta var ej sjelfva den första folksamlingen; det var blott en imitation deraf, och första upränningen til dramatiska poemet. Härvid var det samlade folket helt och hållet förvandladt til åskådare, och utgjorde ej mera choren sjelf.

Då sången med orden alldeles icke mera tilkom folket, hade det intet mera öfrigt än

Digitized by Google

dansen, och den såsom kroppsöfning, då den nu såsom gymnastik, blott kroppsöfning eller lek, var skilld derifrån. Men här kunde ej vara fråga om at lära den, — en högtid är ingen schola — utan at visa hvad man kunde inför en stor allmänhet eller en hel nation. Således förvandlades dessa lekar til offentliga täflingar, hvilka med dessa spel, i synnerhet de Olympiska, upkommo. Det är i sjelfva sakens natur omöjligt, at de först skola börjats, då tiden för deras firande fastställdes, eller, rättare, lades til grund för tideräkningen, såsom de Olympiska och Pythiska. De Isthmiska och Nemeiska, såsom vida yngre, och inrättade efter sångens och dansens skilljande, voro af en annan natur och blott gymnastiska. — Det följer af sig sjelf, at så snart sången förvandlade sig til en ordentlig composition, blef den ock et täflingsämne; men dertil fordrades ännu en annan utveckling.

Ingenting synes naturligare, än at den enskillda sången och visan skillde sig ifrån denna sångdans, och at äfven den enskillda affecten och inom hus tidigt skulle yttra sig deri. Det skedde ock, så snart den enskillda eller familjefesten upkom, och således egenteligen ej förr än jordbruket spridt familjerna. Men härvid är

Digitized by Google

mycket at rätta i det föreställningssätt, som skulle synas oss det naturligaste.

Det är sannt, at enligt *Lafitau* hafva Irokeserne på den lägre station i menskliga utvecklingen, der de befinna sig, äfven en urgammal sång vid sina fester, eller hälften politiska och religiösa, hälften blott för sällskapsnöjet inrättade sammankomster, hvilken de sjelfve knappt mera förstå. Den förvarades derföre i minnet, och kunde visserligen så väl enskilldt, som på hvad plats som hälst gifvas, af en hvar, som mindes den. Men å ena sidan var deras minne alldeles ej detsamma, som den mera utvecklades; det berodde ej på ord eller begrep, det var phantasi, och blott en samling af förut hafda bilder. Då derföre sången i minnet bibehölls, var det egenteligen blott bilden af sjelfva sångdansen, der choren och åskådarenas närvaro voro lika nödvändigt förenade dermed, som tonen, rhytmen och orden; hela sången och dansen utgjorde et oåtskilljeligt helt. Sången var derföre ej enskilld; den var til sin natur offentlig. Å andra sidan är man alltid benägen at härvid utsträcka likheten mellan hvad man sjelf erfarit och måste erfara, och det som hörer til et menniskans läge, der omöjligen samma erfarenhet, samma sätt at se och höra kunna äga rum. Den

Digitized by Google

ännu råa menniskan känner ej det enskillda sällskapsnöjet eller behofvet at vara sysselsatt, utan at drifvas til verksamhet af en tryckande och närvarande nöd. Dess enda existents deremellan är den animaliska hvilan utan medvetande, äfvensom utan förutseende. Skall hon för öfrigt känna sig vara til, är det blott vid den offentliga festen, sedan hon lärt finna det allmännas nöd vara sin egen, och på detta sätt väckes til upmärksamhet derpå. Äfvenså litet derföre, som det enskillda umgänget eller ock högtidligheten är henne känd, äfvenså litet kan den offentliga sången och dansen öfvergå til en enskilld.

Det är sannt, man minnes den offentliga sång man lärt; men den är derföre ej i tankan närvarande utan den offentliga festen. Inskränktheten och det ringa antalet af begrep och föreställningar hindra dem ifrån at sammanblandas, och sjelfva minnet behöfver mindre bemödande; sjelfva förmögenheternas svaghet, nästan alla förenade deri, gör dess styrka och trogenhet. Man minnes hvad man hört och sett föreställas vid en offentlighet; men man har blott bilden af den händelse och det föremål, hvartil föreställningen eller sången hänfördes. Denna bild, och ej egentliga föreställningssättet, är det som

Digitized by Google

bibehålles i minnet, liksom hos oss innehållet och ämnena af en bok, den vi dock ej ord ifrån ord vore i stånd at uprepa. Föreställningssättet, den förut sedda och hörda sångdansen, är det medel, hvarigenom denna bild uprepas. Men detta medel är genom sjelfva sin helhet, för at så säga, tillika oföränderligt; rhytmen, tilfälliga compositionen eller omedelbara uttrycket af affecten i ord, ton och åtbörder, äro likså sammanhängande, som ännu tonen af et musikaliskt stycke, hvilket vi lärt, men hvilket alldeles ej är til i vår föreställning, eller är det helt och hållet. Orden äro ej annat än dessa ljud och åtbörder, så snart de äro berättande om en minnesvärd händelse. Jag söker derföre åter uprepa en händelse, den jag minnes och vet, liksom man gör med innehållet af en bok; men dervid är för mig ej något val i uttrycket; allt är genom sångens, åtbördernas och rhytmens, samt chorens enhet en gång för alla gifvet; och allt detta återkommer i detta råa tilstånd ej efter behag, utan vid chorens eller den offentliga sammankomstens (samhällskonstens?) närvaro. Händelsen skall uttryckas, och dertil är ej annat medel, än en med ord förbunden action i rhytm; och annorlunda uttryckt, vore den ej mera samma händelse.

Digitized by Google

Dessutom, hvad förutsätter visan och den enskillda sången, som ej har afseende på annat, än et närvarande enskildt tidsfördrif? Ej händelsen eller berättelsen, ej det politiska, utan det förnämsta är den närvarande känslans uttryck, och således yttrandet af det inre, hvilket åter vore omöjligt annorlunda, än genom det utprässade animaliska utropet, eller i yttre bilden, det yttre sinnliga, såsom symboliskt af det inre; skulle något mera förutsättas, så stadnar det blott i en sällsam galimathias, et blott försök at meddela begrep, som man tycker skulle gifvas, men som i sjelfva verket ej finnas i medvetandet, och derföre åter vore et intet, utan så vida man återginge til animaliska åtbörden eller utropet. Sången blir således nödvändigt historisk, och det historiska grundlaget gällande för all poesi, äfven då den, skilld, hunnit högsta punkten af förträfflighet; äfven i den lyriska och dramatiska, som ses af Pindarus och Æschylus, ända til Sophokles.

Men denna inskränkthet försvinner med införandet af et lefnadssätt, som fordrar omtanka och förutseende — eller et väckt medvetande; äfvensom det dermed upkommer. Folksammankomsten med sångdansen förvandlar sig til fest, och den allmänna konsten delar sig. Med det-

Digitized by Google

samma upkommer också egenteligen upfostran. Gymnastiken blir det, som alla, såsom krigare, behöfva. Deremot i den högre odlingen, den mera vårdade upfostran, måste den, som är ämnad til anförare, känna det historiska och derigenom nationela, det, hvari all lärdom och de högre förmögenheternas utveckling ligger innefattadt. Lagar och författningar, som i början äro blott bruk, seder, ligga der liksom i fröet och i sin första grund, — in concreto, i det enskillda fallet, som återkommer. Denna upfostran upkommer ock efter hand.

Med et sådant lefnadssätt upkommer ock enskillda festen, och den icke nationela sammankomsten, antingen tilfälligtvis, eller hos den rikare och förnämare härföraren och hjelten, som tillika sjelf är sångare. Men desse äro ock sysselsatte med andra, til befälet och regeringen hörande, angelägnare saker; deras hufvudyrke är ej så mycket lärdom och uplysning, eller det historiska i sin högsta fullkomlighet, utan egenteligen dess utöfning och tillämpning. Ej heller är hos dessa festen blott fest, den är tillika, såsom den ifrån början varit, uplysning och sysselsättning med det nationela, det politiska och religiösa. Dervid fordras derföre, at någon måste göra odlingen och konsten, såsom sådan, til

Digitized by Google

sit hufvudyrke, eller sångaren, skalden, barden, Ἀοιδός, blir vid deras fester nödvändig såsom en särskilld person. Han måste veta, och således vid då varande sätt at veta, som inskränkte sig til en klar föreställning af factum, minnas. Hvad han mindes, måste uttryckas och meddelas andra, på det de ock måtte få veta, och ej vara okunnige. Men dervid var ej blott nygirighet; det blott roande vid festen var tillika högst nyttigt och vigtigt. Med sångarens tilkomst var man först i det högre lifvet, det heroiska, der det angenäma, tidsfördrifvet och det nödvändiga var sammansmält i den förträffligaste harmoni. Det är derföre ej nog at, såsom vanligt, i allmänhet försäkra om den aktning, som Skalden i den heroiska epoken njöt; man måste äfven bestämma dess plats. Han tilbragte sit lif i synnerhet med hjeltarna, vid hofven, ej i närvarande bemärkelse, utan de ställen, der hjeltelifvet, som denna tid var det allmänna, visade sig i sin högsta blomma. Han var föga mindre än hjelten och härföraren sjelf, ehuru skilld til person; och för den sednare var det alldeles ej främmande för dess yrke eller ovigtigt, om han sjelf var skald. Detta blott liksom fullkomnade hans skicklighet på sin plats. Fingal och Ragnar Lodbrok voro de förste eller

Digitized by Google

ibland de största sångarena vid sina hof, och utan all tvifvel förhöll det sig på samma sätt hos Grekerna. Ingen ting vigtigt kunde företagas utan skaldens vetskap; han skulle äfven i minnet och sången bevara det märkvärdiga, likaså mycket såsom en lära för efterverlden, som i afseende på hjeltarnas ära och odödlighet, i den oförgängliga och med nationens egna politiska bestånd införlifvade sången. Han var närvarande i slagtningar vid Konungens eller härförarens sida, för at blifva underrättad om händelsen, och sjelf ofta, äfven i egenskap af skald, jämväl i egenskap af hjelte och krigare; på samma sätt, som ännu på sin tid Æschylus, hvilken ej fann något märkvärdigare at sätta på sin grafvård och meddela af sig sjelf åt efterverlden, än hans bevisade tapperhet på Marathons fält.

Minnet var skaldens förnämsta egenskap; han var til sit väsende häfdatecknare, emedan häfdatecknare innefattade allt, som behöfde vetas, och så vida han det var, var han äfven bevararen af all egentlig odling, såsom hörande til det inre af menniskan. Ju mer sången hade fullkomnat sig, ju mer understöddes den af instrumenter; hvari första steget var gjordt til Musikens afskilljande ifrån den allmänna konsten. Dermed skilldes ock dansen eller action derifrån.

Digitized by Google

Sångaren var ej fullkomligt hvad han borde vara, om han ej förstod med lyran eller harpan accompagnera sig sjelf. Derigenom blef hans sång äfven en composition, ej et blott naturens uttryck af den bild af handlingen han föreställde. Sången kunde nu läras, och detta skedde med mindre möda, då handlingens föreställning ej mera var nödvändigt förbunden med uttrycket af den bild deraf, som hvilade i minnet. En fullkomlig sångare blef derföre den, som ej allenast kunde gifva det skedda och sammansätta sången, utan den, som tillika visste och mindes äldre sånger. Äfven detta sednare blef hans hufvudyrke. Minnet var af högsta vigt i anseende til sjelfva händelserna; nu utsträckte det sig äfven til sjelfva compositionen, som bevarades i minnet. Aoiden, utan at upphöra at vara componist af sina ord och sin sång, eller af det mått och den intonation han satte derpå, och som derifrån ännu voro oskilljaktiga eller ej skillda, blef nu Rhapsod, skulle minnas och sjunga redan författade sånger.

Det är klart, at oaktadt det anseende Rhapsoden ännu måste äga såsom trädande i Aoidens ställe, var likväl hans förträfflighet (företräde) af den egenskap, at den kunde blifva allmännare; den

Digitized by Google

kunde til en stor och vigtig del läras, och vår ej blott en gåfva af Naturen och Minnets Gudar, hvilka först sednare blefvo Sångens, då den blef skilld ifrån kundskapen om det skedda. Det behöfdes snart ej annat, än en utveckling i förståndet och begrepens bestämdhet, hvarigenom det historiska skilldes ifrån den egentliga sången, i den cykliska eller historiska poesien, ej långt skilld ifrån den versifierade chrönikan eller legenden, innan Rhapsoden blef blott den reciterande eller sjungande af en annans composition, hvilken genom detta förhållande fick et slags förut okändt värde af blotta nöjet vid dess åhörande, och således ännu mera nedsönk ifrån den ursprungliga värdigheten af Ἀοιδος. Hans sång nedföll sluteligen til blott recitation; och på ARISTOTELES' tid reciterade eller declamerade Rhapsoden HOMERS poemer äfven så ofta, som han söng dem.

Med samma omständigheter, som föranledde til Rhapsodernas skilljande, upkom äfven i et annat afseende sångens skilljande ifrån compositionen deraf. Dermed åter blef först Musiken, dock ännu i den gamla Grekiska bemärkelsen, en särskilld konst. Den angick blott sången. Men sången var intet, äfvensom all musik, utan ord, och ehuru instrumental-musiken kunde föranleda, — hvilket ock efterhand skedde, — at skillja hela

Digitized by Google

hela konsten ifrån den poetiska sammansättningen, (hvarigenom den ock i längden skulle förlora all accent och betydelse) var den dock imitativ. Den var blott igenom detta åtskilljande sång utan ord, men ägde likafullt ordens accent och ej blott rhytm, och behöll derföre deras verkan och liflighet. Utom de oändeligen många directa bevis för denna sanning, utan hvars erkännande dessutom allt hvad de Gamle enstämmigt och uttryckeligen berätta, eller låta blott undfalla sig såsom en bekant sak, om Musikens för oss alldeles obegripliga verkningar, vore orimligt, är endast den omständigheten tilräcklig, at de Gamle aldrig, ej en gång i sin blotta instrumental-musik, noterade eller funno sig behöfva notera takten; den hänförde sig helt och hållet til orden och deras quantiteter; och förblef alltid utan afseende på några ord, om ock dessa voro arbiträra, och blott en känd meter följdes, all musikalisk composition omöjlig.

Innan man fick det infallet at skilja instrumental-musiken ifrån sången, hvarigenom den sjelf råkade i et tiltagande förfall, ända til dess den ändteligen, alldeles förlorad, i nyare tider måste söka sin räddning i harmonien, innefattade derföre Musiken sången och orden, och

der-

Digitized by Google

dermed all lärdom. Vid den egentliga upfostran för bildade och bättre menniskor, och förr än Grammatiken började utränga den, var musiken hos Grekerna det enda väsendtliga. De lärde dermed ej blott sången, utan ock de oumbärliga nationela kundskaperna; och om gymnastiken för dess militära bruk ansågs nödig för alla medborgare utan åtskillnad, var åter musiken oundgänglig för de ädlare och bättre, utom hvilken man nedsönk ibland den rå pöbeln, liksom i sednare tider man ansett Humaniora, emot hvilka den svarade *).

— — — — — —

*) Här stadnar handskriften midt i sit lopp, och gör så mycket mindre troligt, at den någonsin blifvit fullföljd, som den plötsligen afbrytes vid första raderna af en för öfrigt oskrifven sida och midt i en ofulländad mening.

Utg. Anm.

Digitized by Google

Digitized by Google

Om

Skön Konst hos de Nyare.

Digitized by Google

Digitized by Google

Det sköna är, ifrån en viss sida eller i och för sig sjelft betraktadt, oföränderligt och utan grader; det är, liksom det sanna, antingen helt och hållet hvad det är, eller förtjenar det alldeles icke namnet af skönt. Håller man sig endast vid denna satts, så gifvas inga reglor för det sköna och dess frambringande, således ej heller för hvad man kallar Skön Konst. Och då hafva äfven de rätt, som vid et konstverks producerande blindt öfverlemna sig åt sit snille och sin enthousiasm, och, såsom det heter på något ställe, i snillets verld äro skapare och födde lagstiftare. Eller i korrthet, ingen konst gifves i sjelfva verket för det sköna; den är blott upfunnen, för at fjättra snillet, af dem som ej äga något. De som tala om reglor och smak, äro blott halfva menniskor, som alldeles sakna det skönas organ.

I et annat afseende åter är det sköna et konstens alster, hvilken, såsom all konst, har et ändamål och i afseende derpå en fullkomlighet at hinna. Men, erkänna de tillika, som äro af denna tanka, om de tvingas dertil, ehuru

Digitized by Google

farligt det i längden kan blifva för dem, — denna konst skiljer sig dock deri ifrån alla de öfriga, at den fullkomlighet den eftersträfvar är en absolut; det är en sådan, som den aldrig upnår, hvilket dock rätt väl skulle kunna hända i andra konster vid deras ändamål. Af detta medgifvande följer ock, at den Sköna Konsten sträfvar til den absoluta fullkomligheten med en absolut kraft, ehuru tillika en ändlig, nämligen för individuen, — som är snillet; men den är i denna ändlighet ock oändlig, om den betraktas såsom utbredd öfver en oändlig mängd individuer, och yttrad i et oändligt successivt bemödande, d. ä. annalkande til fullkomligheten. Det gifves således ej allenast Skön Konst, utan den och dess alster, det sköna, äger för hvarje bestämdt ögnablick i konstens framskridande och i hvarje bestämdt skönt konstverk, en grad i afseende på det absolut sköna; konsten och dess product har et stigande, och bägge äro föränderliga. Detta sidsta är deras tröst, som sätta all sin lit til reglor och smak, som det heter, och tro sig kunna innesluta Skön Konst inom et skrå, hvilket ensamt är i besittning af och kan lära ut hemligheten hur det sköna frambringande går helt mechaniskt til; under det de ej underlåta at varna för snillets fara, sig sjelft

Digitized by Google

lemnadt, hvilket blott stadnar i galenskap, och klaga sig vid tilfälle öfver en otyglad inbildningskrafts yra.

Vanligen håller man en medelväg, ehuru i sanningens rike inga sådana medelvägar gifvas, utan allt der är bestämdt; — eller ock håller man sig, allt efter sit interesse och omständigheterna, än til den ena, än til den andra sattsen. Vi skulle här ej rört vid någondera, om det ej varit för at närmare bestämma afsigten med närvarande afhandling. — Då vi nu gifvit motsägelsen af tvänne lika sanna, men hvarandra uphäfvande sattser, måste vi väl också fälla domen öfver bägge parternas anspråk; ty sedan bägges påståenden äro upställda bredevid hvarandra i all sin kraft, kan ej mera tänkas på någon förlikning.

Men de flesta stridigheter häfvas, blott de kämpande förstå hvarandra. — Det vore förgäfves at här tala om en konst, om ej et annalkande til målet gåfves. Men hvad är här målet, eller hvartil nalkas man? Utan tvifvel det högsta sköna. Således äre vi ej i besittning af det högsta sköna, men likväl af det sköna, efter konsten frambringar något. Detta är då et lägre skönt. Hvad är då det högsta, det absolut sköna? — Det kan väl ej vara annat än det som uttryckes

Digitized by Google

i sjelfva definition på det sköna, så vida den innehåller dess väsende, skilldt ifrån alla tilfälligheter och deraf beroende förhållanden, och således det absolut sköna; och denna definition kan väl ej vara annan, — så hårdt det ock låter; men det skall blifva klarare, ju mera man söker tillämpa det, hvilket vi ock framdeles ej skole underlåta at göra, — än at det sköna är det absolutas realitet eller objectivitet för medvetandet. Här är ej frågan om naturen af detta medvetande; det är derföre taget absolut. Söker man åter det absolutas objectivitet för det ändliga medvetandet, så gifves deri visserligen grader, nämligen i dess klarhet och bestämdhet; och i afseende på konstproducten gifves grader tillika i dess renhet, hvilken äger rum i samma mån, som det der för oss objectiva absoluta är skilldt ifrån allt som icke är absolut, och som äger blott et til oss relativt interesse.

Skönheten blifver til sit väsende alltid densamma, så länge den är skönhet, i SHAKESPEARE's rå massa, som i SOPHOKLES' rena och regelbundna mästerstycke; men dess högsta absoluta klarhet, som utesluter alla grader, der medvetandet af det objectiva absoluta är sjelfva detta absoluta, uttrycker endast fullkomligt skönhetens väsende.

Digitized by Google

och ända dit är för ändlig konst, — och all konst är det, den heter eljest natur, — omöjligt at hinna. Men då den har at genomvandra den oändliga väg, som bär dit, så är den ej allenast konst, utan den har, såsom allt historiskt, allt som är eller beror af et frivilligt handlande, sina perioder, och tillika sina afvikelser i enskillda fall, för vissa individuer och nationer, hvilka sednare äfven ifrån en nog vidsträckt historisk synpunkt ej äro annat, än större organisationer och individuer. I dessa perioder iakttager den i allmänhet sin afmätta oföränderliga gång, utan at kunna hejdas eller göra et språng öfver en enda punkt på den linea den beskrifver. I det hela betraktad är den sköna konsten blott sig af egen kraft utvecklande natur, af fortskridande efter nödvändiga lagar; för individuen åter, den enkla eller i nationer sammansatta, är den i sjelfva verket tillika konst, hvilken har sina reglor och måste läras, så framt den ej skall förfalla och individuen råka i barbari.

Dessa reglor åter ligga antingen i sköna konstens Philosophi i allmänhet, der indelningen af konsterna och deras rena arter måste härledas och bevisas, hvar och en med sin enskillda princip, ur hvilken, då den är rätt bestämd, deras alltid gällande reglor af sig sjelfva utveckla

Digitized by Google

sig; — eller i beskaffenheten af det yttre medlet at uttryeka sig, som hvar och en konst äger, hvilket utgör det helt och hållet mechaniska, men likafullt nödvändiga, af skön konst; — eller af det särskillda system, konsterna måste antaga och följa för hvar och en epok, hvari de under deras framsteg och förändringar befinna sig. Kännedomen af detta system förutsätter åter dess historiska deduction, först för skön konst i allmänhet efter dess epoker, hvarefter den sedan för kännaren är lätt at finna för hvar och en enskilld konst, tillika med dess epoker och i dem gällande systemer. Endast denna historiska deduction gör en riktig tillämpning af reglorna möjlig, utan hvilken de ej så mycket äro fjättrar för snillet, ty de sanna reglorna kunna lika så litet fjättra snillet, som det kan fjättra sig sjelft, — som icke mer genom dess eget fel verkliga irrbloss, hvilka leda det til sit förderf på okända och obanade stigar. Jag måste alltid kunna orientera mig på den plats jag står, både i anseende til den sträcka jag genomlupit, och det oändeligen aflägsna målet, för at kunna med trygghet göra et steg framåt. Det närvarande tilståndet har sin enda fullständiga bestämning i det föregående; och det rätta i utöfningen är alltid et rätt för ögonblicket.

Digitized by Google

Det gifves i närvarande skön konst mera än et phenomen, som vittnar om en hemlig och tämligen allmän misstanka, at vi ej mera äre på rätta vägen, at en högre fullkomlighet gifves, än den, hvarom vi gjort eller ännu tiläfventyrs göre oss et tydligt begrep, at vi just befinne oss på vändningspunkten emellan tvänne epoker, och at de vackra konsterna i allmänhet och i synnerhet de öfrigas vanliga ledare, skaldekonsten, skulle, om de stadnade på närvarande punkt, blifva för långt efter tidehvarfvet i afseende på dess öfriga framsteg, och derigenom för det åtmindstone förlora allt sit värde och kanske sjelfva sin existens. Denna misstanka röjer sig ej blott hos den svårare tilfredsställda kännaren och granskaren, utan hos sjelfva de bättre ibland konstnärerna, til och med hos allmänheten saknas ej dess symptomer; och dessa phenomener åter bestå i vissa bemödanden efter et obestämdt högre, i en viss vankelmodighet i omdömena om æsthetisk fullkomlighet, i en viss orolig verksamhet och tveksamhet hos konstnärerna, och åndteligen i de partier, hvari de och deras beundrare dela sig, på de ställen åtmindstone, der man verkeligen interesserar sig för konsterna. Oafgjordt är det äfven, huruvida dessa bemödanden äro företagna med den öfverläggning och

Digitized by Google

den säkerhet, och således den framgång, som endast kan vara en frukt af stadgade insigter, och om ej hvart och et misslyckadt bemödande är et återgående, eller et åtmindstone för en tid ifrån det högsta aflägsnande sidosteg. — Förekommandet af sådana irringar skulle til någon del kunna väntas som en följd af denna skrift, om den, hvilket kanske vore för mycket at hoppas, alldeles upfyllde sit ändamål. Går den miste derom och likafullt äger något värde, så skall sanningen tiläfventyrs just ligga i den fullständiga uptäckten och utredandet af de villfarelser författaren ej förmått undvika, och torde utan dem ej lika lätt blifvit funnen.

Ju mera man öfverlägger sjelfva saken, ju mindre väsendtligt torde man hafva at erinra emot skrifsättet, som, frågan må vara om det direct vetenskapliga, eller blott resultaternas utveckling under et beständigt bemödande at återföra dem til sina principer, måste upoffra allt för bestämdheten. At förekomma alla klagomål öfver otydlighet och den svårighet at fatta, som man ej gerna vill skylla på sig sjelf, utan på scribenten, lärer i sådana fall vara mera än svårt, så vida det som förorsakar dessa klagomål är en högst naturlig följd af sjelfva den stränga bestämdheten i begrepen, hvilken för

Digitized by Google

hvart och et af dem fordrar en riktig öfversigt af hela det system, hvari de få bestämningen genom sin plats och sina förhållanden til de öfriga, en beständigt spänd upmärksamhet vid följden af slutsattserna, och ändteligen, vid systemets princip, den högsta abstraction tillika med en, i större grad, ganska sällsynt slags inbildningskraft. Den otydlighet och obegriplighet, hvaröfver man jämrar sig, kommer i dessa fall just af den högre graden af verklig tydlighet och begriplighet. — De första principerna och det skönas Philosophi kunde här ej få en närmare utveckling, än som skett, utan at sjelfva ämnet derigenom blifvit för mycket lemnadt ur sigte; den hör til et annat arbete, hvartil det närvarande blott är at anse som et bihang, och hvars utgifvande bort föregå, om författaren vågat göra sig et säkert hopp om allmänhetens deltagande vid försök af en sådan natur.

Den första skilljaktigheten, som möter vid jämnförelsen emellan de Gamlas och de Nyares konst, är den sednares saknad af en mythologi. Denna enda punkt är så vigtig, at den, betraktad med alla sina följder, ej allenast innefattar all

Digitized by Google

öfrig skilljaktighet, utan är ensam en tilräcklig anledning at sättą i fråga, om vi i allmänhet äge någon poesi och skön konst i sträng bemärkelse. — At häremot åberopa sig de stora namnen af nyare mästare och alla de förträffliga verk de lemnat, vore blott at misstaga sig om meningen och innehållet af detta tvifvelsmål. Här är hvarken fråga om det nöje vi och deras samtida vid betraktandet af deras mästerverk erfarit, hvars æsthetiska natur oaktadt vår förtjusning kunnat vara ganska tvifvelaktig, eller om de svårigheter de haft at öfvervinna, och den kraft och snille de dervid användt; utan om det inre väsendet af deras konst och dess alster. Dessa kunna, utom det vittnesbörd de bära om sina mästare, ännu i afseende på konstens framsteg och utveckling vara af et ganska stort värde, och med allt detta, absolut betraktade, af et ganska obetydligt. Konstnärernas fulla urskuldande ligger dessutom redan i omöjligheten at åstadkomma något annat eller bättre, så länge de ej ägt de artistiska medel i sina händer, hvarigenom de kunnat upnå en absolut förträfflighet, eller, om de ägt dem, ej kunnat omskapa sit tidehvarf och gifva sig åskådare och åhörare, som kunnat fatta deras förtjenst. De sed-

Digitized by Google

nare hafva åtmindstone et lika stort inflytande på de förra, som de förre på de sednare.

Huru med det verkliga inre värdet af modern konst i allmänhet må hänga tilsammans, torde af det följande visa sig. At inom den nya konstens område ligga fält, som de Gamle hvarken kände eller odlade, och vidare, at vi med tilhjelp af Philosophi kunne se öfver de Gamla; hvilket de ifrån sin punkt åter ej skulle kunnat, låter sig ej utan partiskhet bestridas; och likväl är de sednares öfverlägsenhet af hela både den äldre och nyare moderniteten så allmänt, om ej alltid med full insigt och öfvertygelse, erkänd, at man väl måste lemna den rätt, och tillika medgifva, at en förträfflighet, som under denna omväxling af tänkesätt och tider bibehåller sig i samma anseende, måste vara en sjelfständig och absolut. De skäl man nyttjat för denna tanka torde likväl ej varit de bästa, och således i sjelfva verket föga uplysande. Deraf, at man blott i allmänhet erkänner de Gamlas företräde, utan at dertil utreda grunderna, skulle, såsom äfven händt, fördomar upkomma, som endast förleda til en oförståndig imitation, hvilken aldrig hinner til det väsendtliga, som förtjente imitation, och hvilken i många afseenden alltid blir omöjlig. — Då vi sammandrage hela

Digitized by Google

skilljaktigheten i en punkt, som är mythologien, för at sedan derur utveckla det öfriga, är nödigt at utreda dess väsende och betydelse i konst, och derföre äfven gå tilbaka och åtmindstone vidröra den sednares första principer.

Utan en ideell verld och medlet at föra den til vårt medvetande, at liksom öfverflytta oss i den, är all egenteligen skön konst omöjlig. Man må dock ej föreställa sig, at denna ideella verld ej är annat än den verkliga idealiserad. Denna sednare, om den ock skulle kunna rima sig med sig sjelf, är dock til sin innersta grund prosaisk. *) Den är ej annat än förståndets ab-

*) I brist af et annat ord välje vi här det af *Prosa*, för at i allmänhet utmärka hvad som är i motsatts emot det verkeligen sköna i konst, häldst den vanliga bemärkelsen af detta ord ej heller annorlunda kan bestämmas, än så, at den endast sysselsätter sig med förståndets föreställningar (allmänna begrep) och dem som tilhöra sinnligheten (intryck), och således äfven den sinnliga inbildningskraften, hvilken, för at skiljas ifrån den productiva inbildningskraften (den sinnliga reproducerar blott förr hafda intryck; den productiva är förmågan af ideer och således en viss bestämning af förnuftet), också kunde kallas Phantasi. Emot prosan sättes det poetiska, eller, för at undvika tvetydighet,

Digitized by Google

abstractioner eller de tomma conturer, som det upprager med afseende på vissa ändamål, och som phantasien med mer eller mindre matta, aldrig sanna, färger illuminerar; och derigenom få de ej realitet. Den ideella verlden är åter ideernas system; den är det eviga absoluta i den oändlighet af brytningar det gifver sig för det ändliga förnuftet. Såsom en verld betraktade, utgöra de tilsammans en organisation til et oändligt, men fullständigt och inom sig slutet system, der ingen kan fattas utan den andra och alla de öfriga, efter deras angränsning och förhållanden til hvarandra och det hela. Detta hela är derföre, liksom äfven i sin grad hvar och en idé, åter det absoluta. Men det absoluta sjelft, som ligger i hvarje idé, kommer antingen icke til oss, eller kommer det under vilkor och form af de förmögenheter, som tilhöra ändligheten.

Ideer utan objectivitet äro för oss et intet. Men objectivitet för oss förutsätter ändlighet och

---

då vi här tale om konsterna i allmänhet, det æsthetiska. — Den productiva inbildningskraften är liksom basis för snillet; i förening med phantasien ger den det artistiska, med förståndet det philosophiska eller vetenskapliga snillet.

Digitized by Google

individualitet; och den uphäfver åter ideen. Ideerna måste då representeras af något, som äger ändligheten och individualiteten, för at vara för oss et objectivt, men tillika allmänheten af det öfversinnliga, för at vara et ideellt och absolut. Sådant är det sköna.

At fullkomligt utreda och bevisa detta, at gifva begrepen all den bestämdhet och sammanhang de fordra, och således at afhandla detta ämne både grundligt och fullständigt, skulle föra oss för djupt i en philosophi, som tiläfventyrs straxt i början afskräckte våra läsare, och kanske med sin vidlöftighet i et ämne, der den snarare borde förutsättas, äfven de ihärdigaste. Vi skole derföre försöka genom exempel at meddela det hufvudsakligaste.

Den belvederiske Apollo är en bild, — jag abstraherar för det närvarande derifrån, at den tillika föreställer en mythisk varelse; — jag kan ej säga af hvilken person, och vet ej, om någon sådan gifvits, men den är bilden af en man. Den synbara formen svarar fullkomligen emot den af en man i allmänhet; jag kan der ej uptäcka något fel, armarna och benen m. m. äro ej för långa eller korta eller tjocka emot hela kroppen o. s. v., allt är i en riktig proportion och läge; det säger mig ögat. Den är til yttre

Digitized by Google

formen fullkomlig, d. ä. deri alldeles öfverensstämmande med mit begrep om en man i allmänhet, hos hvilken ej något vore at ändra och förbättra, det vill säga, at göra ännu mera öfverensstämmande med begrepet; och jag kallar honom nu skön. Det sköna består således i den riktiga öfverensstämmelsen af det mångfaldiga gifna, såsom här i Apollos bild af hans lemmar, alla hans delar och hela skapnaden, med et begrep; eller ock, hvilket kommer på et ut, i det rådande begrepet och enheten, som jag uptäcker i det sinnliga, i hela massan, hvilken utgör bilden. Det sköna vore då ej annat än bilden, det sinnliga och objectiva af et begrep.

Men bilden af et begrep, invänder man, hur vill man göra den? Blotta begrepet är ju ej annat, än tomma inskränkningen, et rent intet. Det fyllda begrepet åter, såsom här det om yttre formen af en man, finnes ej annorstädes, än i naturen. Jag måste således gifva en bild af något i naturen, af hvad jag sett och erfarit. Det sköna blir då likheten och öfverensstämmelsen med naturen, och ej med begrepen. — Vi villje ej uppehålla oss vid de svårigheter, som här åter infinna sig; den förra meningen synes vederlaggd.

Huru skole vi arbeta oss ur denna motsägelse? — Låtom oss försöka at finna grunden til

skönheten i et konstverk, der vi äge både likheten och det imiterade, det hvarmed bilden öfverensstämmer, med mesta tydlighet gifna och skillda, och der derföre bägges beskaffenhet och hvarderas bidragande til det sköna måste lättast och klarast finnas. Det är porträtet; och på det här ännu bättre må synas hvad del naturen härvid har, föreställom oss et skönt porträt, som fullkomligen liknar en person, hvilken alldeles ej är någon skönhet.

Om vi antage et sådant porträt, så ligger åtminstone ej det sköna i likheten och öfverensstämmelsen med naturen; den hade då bort sjelf vara skön. Hvari då? — Först kunde porträtet vara mer eller mindre, som man säger, idealiseradt, d. ä. gjordt öfverensstämmande med en föreställning. Hvad är det, som gör en stor porträtör? Huru finner man t. ex. Sergels porträter? Ville man ej ofta säga, at de, ehuru i en konst, som ej tillåter bruket af färger, äro likare personen, än den är sig sjelf? Och hvaraf kommer det? Deraf, at konstnärens snille så riktigt fattat det caracteristiska, som utgör liksom begrepet af personens physionomi, och detta uttrycker han derföre också renare och mer caracteristiskt, än det visar sig hos personen sjelf, hvilken blott är en individu, et af de oändeligen

Digitized by Google

många möjliga exempel af den föreställning, som ligger i konstnärens inbildningskraft. Han kan borrttaga, mer eller mindre liksom nedtrycka, det oväsendtliga, det fula, eller med denna hans föreställning ej ovilkorligt öfverensstämmande hos personen. Porträtet är då ej et blott porträt; det uttrycker hela arten, men i en individu, och derföre är denna individu, hans konststycke, skön i artistisk bemärkelse, den må ock såsom natur vara ful; ty blott i naturen finns det fula, i konsten det misslyckade, det platta, m. m. Så vida här var skönhet, var här likhet; men ej med naturen, ty den var antagen ful. Likheten var med arten; den, och ej personen var konstnärens urbild. Den verkliga personen tjente honom blott på samma sätt, som den upritade figuren tjenar geometern i hans demonstration eller den solution han söker; den fäster och leder hans inbildningskraft; men huru oändeligen litet hade geometern gjort, om hans bevis och hans uptäckter ej anginge något mer, än den figur, som står på hans tafla. Naturen måste alltid vara medelbart eller omedelbart konstnärens, poetens eller tecknarens, mannequin, liksom den verkliga figuren är geometerns; och om hans mannequin är vacker, så mycket bättre, men då är den det, ej för dess egen skull, utan för det den råkar

Digitized by Google

at inträffa med urbilden; och urbilden, den konstnären imiterar, den han uttrycker i det individuella, är arten.

Och arten, hvad är den? blotta begrepet? — det är tomt. — en individu? — nej. — en mängd individuer? — nej; många individuer utgöra lika så litet arten, som en; det är ifrån många och en alldeles lika långt til oändligheten, om den är oändlighet. Hvad arten är? den är åtminstone negation af individu, d. ä. oändlighet. Men då är den ock endast et tomt begrep. Den måste väl ändå vara något mer, om den är något; — t. ex. jag har en individu af et species (lägre art) djur, som jag aldrig förr sett, men jag har sett en sådan af et annat under samma genus (högre art); utan at vara Naturalhistoricus, kan jag se och dömma, at de äro bägge af samma genus. När detta inträffar, som det visst kan göra och ofta gör, hvar och hvad är genus, med hvilket jag nödvändigt måste jämnföra bägge individuerna? Et blott begrep kunde det ej vara, ty jag var ej Naturalhistoricus; en individu kunde det ej vara, ty jag fann det igen i tvänne, och vet at jag kan igenfinna det i oändeligen många. — Låt arten då vara alla dess individuer i oändlighet! — ja, men här måste de vara tilsammans i et; hur skulle eljest jämnförelsen

Digitized by Google

kunna anställas? I det fallet åter skulle arten såsom sådan finnas inom viss tid och rum; och då har jag vackert oändligheten inom viss tid och rum! — Hvad är arten då? — Jag måste eliminera den ur all verklighet, jag finner den ej heller i begrepet; — — den är en idé, verklighet eller individualitet och begrep eller oändlighet på en gång, men ingendera särskilldt.

Så snart en sådan idé är uttryckt i et objectivt och individuellt, är detta objectiva et skönt; och graderna af klarheten, bestämdheten och renheten, i uttrycket utgöra graderna af skönhet för hvarje idé. Finnes denna skönhet tilfälligtvis, — ty den är aldrig naturens afsigt såsom natur, — omedelbart i naturen; så är naturen sjelf at betrakta såsom konst, och jag dömmer dess skönhet efter konstens och dess urbilder. — Dock — jag känner ej naturens production af det sköna; vilkoren för konstnärens kunna angifvas. Ideen måste hos honom, för at i et individuellt och objectivt uttryckas, öfvergå ur den productiva inbildningskraften i den sinnliga och der förvandlas til en mer eller mindre obestämd bild, hvilken, och ej ideen, är den egentliga urbilden, som sedan får sin fulla bestämdhet i hans konstverk. Denna urbild är et ideal, så vida den för utförandet i konstverket, för konstnärens yttre

Digitized by Google

handling, är et inre mönster, som han genom denna handling vill ej allenast upnå, utan ock bestämma; och i afseende på upnåendet är hans konst en imitation. Vänder man sin upmärksamhet åter på bestämningen, på det objectiva och individuella han först söker i phantasien, men der, då den endast är reproductiv, icke finner ursprungligen bestämdt; emedan all individualitet är en följd af en bestämd organisation, och den åter endast är möjlig i naturen, hvarifrån allt det bestämda i phantasien måste hämtas: så är den sköna konsten en imitation af naturen, under den inskränkning, som följer af det föregående. Snillet liksom stöder sig på naturen, för at kunna gifva det sköna mångfaldighet och bestämdhet; det sköna sjelft hämtar det ej derifrån. Den obestämda organisation af rhytm och symmetri tilkommer inbildningskraften utan vidare understöd, än at den af naturen dervid får sjelfva det rå successiva och materiella. — Hur ideen öfvergår til en sådan obestämd urbild i phantasien, hvilken först i konstverket är bestämd och fullkomnad, är, liksom all öfvergång af det absoluta til det ändliga, en hemlighet, och här en snillets hemlighet, äfven för snillet sjelft.

Men, för at återkomma til vårt exempel, et porträt kan äga et verkligt artistiskt värde

Digitized by Google

blott genom dess fullkomliga detaljerade likhet; det kan då tyckas skönt genom blotta imitation af naturen: och såsom et bevis derpå skulle man väl ej underlåta at anföra den naturen så troget copierande Nederländska Scholan, som i måleriet verkeligen äger så stora förtjenster. Men äfven i detta fall, huru kan likheten fullkomligen fattas och uttryckas utan en sådan i konstnärens inbildningskraft förut upkommande urbild, hvilken här, såsom alltid, förutsätter en idé? Och, oaktadt ingen märkbar detalj skulle saknas i et porträt, gjordt af en konstnär utan snille, och man derföre straxt skulle igenkänna originalet, om man sett det, saknade man ändå ej alltid något i den egentliga likheten eller liksom det väsendtliga deraf? Bilden är ej, som man säger, lefvande, då åter et lika troget porträt af en mästares hand tyckes nästan tala; man finner något hemligt osammanhang, någonting som liknar sväfvandet emellan det falska och riktiga i en svag exsecution af musik; sjelfva uttrycket felas. Man kan dessutom misstaga sig om rätta orsaken til det sköna man finner vid en sådan noggrann likhet; den kan ligga i coloriten, i carnation, i något särskilldt, hvari konstnärens styrka ligger, som gifver hans arbete dess egentliga värde och är et idealiskt; hvilket då för-

Digitized by Google

blandas med likheten. Ett alldeles likt porträt, som vore et fullkomligt aftryck af naturen utan allt spår af något ideellt, är dock, om något sådant i skön konst skulle gifvas, ej skönt genom den fullkomliga imitation, som i och för sig sjelf betraktad i konst ej är annat än en öfvervunnen svårighet, utan derigenom, at det uttrycker naturens stora conseqvens, och gifver en fullständig sammanhängande individualitet, eller hvad i de bildande konsterna kallas sanning, och ej kan vinnas utan idealiteten. Den ger det caracteristiska och uttrycket, som aldrig individualiteten i naturen saknar, och som denna conseqvens förutsätter. Naturen sträfvar i hvarje dess alster, i hvarje organisation, til enhetens och ideens, til och med den högsta ideens, uttryckande, och sjelfva afvikelserna, då de aldrig kunna fullt öfvervinnas, måste dock så foga sig i den, at den organiserade producten tyckes, ifrån en sida betraktad, snarare formera en ny art, än en individu. Konsten fattar denna sida, endast snillet kan gifva conseqvensen i dess product, och imitationen sjelf gör i konsten liksom första steget til idealiteten, blott derigenom, at den ej kan vara sjelfva verkligheten, at den upphäfver den.

Digitized by Google

Men et porträt förlorar å en annan sida, äfven som i sin mån all annan bild, genom denna likhet och individualitet i æsthetiskt värde; ej genom sin omständlighet, som alltid är en fullkomlighet, då den gifver större bestämdhet åt det ideella, men för det at en lägre art eller idé deri är rådande, och den lägsta är utan tvifvel i allmänhet den, som gör en art af individuen. Ju högre de uttryckta ideerna äro och ju mera omfattande, af ju högre slag är ock konsten, ju större fält för och ju större fordran af snille; och det är derföre med allt skäl, som porträtmålning, och hvad som i andra konster kunde svara deremot, sättes nedanom historiemålning och motsvarande andra slags konstverk; hvartil kommer, at den sednare äfven i detta afseende äger sina grader.

Så länge ideerna ligga liksom inom naturen och der igenfinnas i enskillda, ehuru alltid högst ofullständiga exemplar, gäller allt detta. Men de högsta ideerna förekomma der icke. Likväl är det öfversinnliga och öfvernaturliga det högsta i konsten och i sträng mening dess egentliga och rätta fält. Der kan ej längre vara fråga om imitation af naturen; men också, ingen konst utan urbilder. Dem förmår ej phantasien sjelf gifva och bestämma, ej göra dem skiljbara

Digitized by Google

ifrån en urbild i allmänhet och ifrån hvarandra utan materialier och ledning af naturen, som öfverallt viser de mer eller mindre igengrodda spåren af det ideella. Hvar får då konsten här utom naturen sina urbilder? — Detta den högre konstens fält tyckes derföre vara henne tilslutet, och den egentliga ideella verlden at anse som hennes tilkommande lif, hennes andra verld, hvarifrån så många phantastiska skepnader vinka henne, och dit hon först anländer, sedan hon aflaggt det jordiska fängelset af en för svag eller för inskränkt inbildningskraft.

Men det gifves en utväg, den at hämta urbilderna ur naturen sjelf. Dertil måste då sådana naturarter eller naturideer väljas, som med dessa högre synas äga en analogi. De förras urbilder blifva det då, både i och utom konst, för föreställningarna om det högsta; och deras individualitet bestämmes sedan vidare af det ideellas öfversinnliga förhållanden, hvilka åter tänkas i analogi med kända förhållanden i naturen. Men i synnerhet hämtas sådana urbilder och individuella förhållanden för det öfversinnliga vid nationernas tiltagande utveckling ifrån menskliga naturen, emedan denna natur verkeligen är på gränsen emellan tvänne verldar, och reflecterar det absoluta för sig sjelft i ändlighe-

Digitized by Google

ten; hvilket reflecterande, kunde ändligheten borttagas, också vore det absoluta föreställdt i dess högsta dignitet. Dessa länta naturens urbilder tjena då til uttryck för det högsta; men äro i sjelfva verket ej *dess* urbilder, de beteckna det blott, och äro dess symboler. De beständiga förhållanden, som ej på annat sätt kunna uttryckas, betecknas med attributer, med sinnliga för urbilden eller symbolen tilfälliga objecter. Äro dessa symboler och deras verklighet i allmänna tron fixerade tillika med deras förhållanden, så är det i Myther, och deras system, så oformligt det må vara, utgör en Mythologi. Åt symbolerna gifver den sköna konsten bilder, på samma sätt som åt naturobjecternas urbilder, och föreställer derigenom den ideella verlden och den öfversinnliga naturen. — Symbolerna och mytherna svara då emot ideer, och utgöra på det sättet denna högre verld, at ideerna ej äro i föreställningen ifrån dem skillda; hvarigenom vanligen, för en lång tid åtmindstone, ej allenast de förra (symbolerna) uphöra at tros, då de i allmänna tänkesättet skiljas ifrån de sednare, utan, efter denna skillsmessa, med de förra äfven de sednare; hvilken otro i afseende på det ideella öfverallt utgör det egentliga och alltid

Digitized by Google

under främmande skepnader hemligt verkande onda i menniskans och nationernas corruption.

Dessa symboler och denna mythologi utgjorde grundvalen för de Gamlas sköna konst, hvilket redan gifver om den et högt begrep, då den derigenom straxt fördes utom gränsen af den sinnliga, och så vida prosaiska, naturen. — Men ej allenast om mythologi och konst, äfven derom, hvad man egenteligen bör förstå med de Gamla och de Nyare, torde et mera bestämdt begrep än det vanliga fordras vid denna undersökning.

Hos de nationer, som på egen hand ingå på odlingens väg, utan at liksom upfostras eller tvingas dertil af andra, hvilka redan någon tid befunnit sig der, måste, utom tilfälligheterna af gynnande läge och omständigheter, finnas en viss outtömd ungdomskraft. De göra eljest icke detta steg, eller komma ej längre än til et slags barbariets förfining, der krafterna fruktlöst förtära sig sjelfva. Chinesiska nationen, redan gammal och formerad, eller snarare dresserad, utan at hafva lemnat mera af råheten, än yttre formen och styrkan, är utan en omskapning förlorad för någon sann förbättring och vidare framsteg. I et lyckligt läge utvecklar sig en nation med denna ungdomskraft åt alla sidor på en gång; ty ensidigheten skulle redan förutsätta, antingen

Digitized by Google

någon egen föregången odling, hvarigenom flera bestämdt skillda föremål vore kända, eller och en främmande undervisning. Menniskan bibehåller derföre dèr ännu enheten med sig sjelf; men denna enhet är ej annan än förnuftets, hvilket ännu ej såsom en egen beståndsdel hunnit precipiteras genom något främmande tilkommet ämne. Hennes utveckling öfverensstämmer derföre i det hela med en idé; och hvad hon blir, det blir hon genom den fulla oturberade organiska kraften, hvarmed hon börjar. Allt är derföre ännu organiskt: konsterna äro ingenting utan religion, religion ingenting utan de politiska inrättningarna, de ingenting utan sederna och upfostran, och de sidsta åter ingenting utan konsterna, samhällsinrättningen, religion, o. s. v.; til dess sedernas corruption kommer och dess alltför långsamt och blott indirect verkande motgift, philosophien. I detta konsternas förhållande är, genom deras samband med allt det öfriga, och i synnerhet med religionen, hvarur de hämta sina objecter, oundvikligt, at de skola antaga en symbolisk natur och få en ideell betydelse, utan at den, som frambragt et konstverk, sjelf har klart medvetande af den högre ideen det uttrycker; ty den är väl der, men gömd och insvept i symbolen, hvilken ej är et kon-

Digitized by Google

steus, utan den rå, men fria, förnuftiga naturens alster. Skulle då ej redan der et spår finnas af hvad som först tydligt kan visa sig genom krafternas fulla utveckling, då också der hela kraften i sin frihet och odelade styrka verkade, blott at den verkade utan medvetande af sig sjelf?

Denna första epok utgör, liksom i den politiska, också i konsternas och vetenskapernas historia, ålderdomen, i dess enda bestämda bemärkelse, hvari den skilljer sig ifrån barbariet genom samhällslefnadens och samhällsformernas stadga, ifrån den falska civilisationen, det liksom fixerade barbariet, genom krafternas beständiga och fria utveckling, och ifrån all vidare odling, genom den öfverallt jämna och odelade krafternas verkan. Efter den kommer den nyare tiden, eller, rättare, den egentliga medeltiden, hvilken i denna bemärkelse varar ännu, och vid hvars slut vi kanske röre, så framt ej blotta illusioner, som vanligt, här äfven smickra oss vid föreställningen af et tilkommande. Ingen nation har genomgått denna första epok, utom den Grekiska; alla andra höfsade nationer falla inom den nyare tiden, eller i denna medeltid, ty deras ålderdom ligger i barbariet, och då deras odling börjar, fattas de i handen af andra

Digitized by Google

dra mer eller mindre odlade, hvarvid deras utveckling tager formen af ledarenas. Efter denna första explosion af menniskans fulla kraft måste all utveckling blifva allt mera ensidig; den redan vunna fullkomligheten i en väg fordrar så hela sin man för at hinnas, och ännu mera för at öfverträffas, at et hufvudyrke måste väljas af hvar och en, at de redan skillda yrkena beständigt mera måste klyfvas, och at en hel nation kan komma at förnämligast välja et sådant. Det är ock nödvändigt, at krafterna så delas och hvar för sig utvecklas, om de skola ej allenast fullkomnas, utan ock komma til medvetandet, och dervid åter sammansättas til en med sig sjelf öfverensstämmande organisation; ty menniskans sanna och fullständiga odling består ej så mycket i enheten och jämnvigten af alla dess krafter och den högre graden af hvar och en, som icke mera i det fulla medvetandet af dem alla och af deras förbindelse och sammanhang; med et ord, hon är ej til för vinnandet af en hop ändamål, såsom et nyttigt djur, utan hon är sit eget ändamål. Och så länge detta ensidiga i utvecklingen varar och sökes, och måste det, så länge varar medeltiden, af hvilken vi vanligen kalle en del för den nyare

Digitized by Google

(hvilket här äfven må gälla); den egenteligen nyare kan anses vara börjad, så snart man tydligt kan se, at de skillda delarna åter begynna sammanväxa, ej blott i tanken hos några individuer, utan i sjelfva verket hos nationerna. Det är först hos dessa, eller snarare i et system af sådana nationer man kan koppas få se menniskoslägtet, i dem representeradt, taga en mera stadgad gång.

Under denna ensidighet börjas de theoretiska undersökningarna, eller, snarare, de bereda och underhålla den. Begrepet, som i symbolen låg sammanväxt med ideen och den sinnliga föreställningen, skilldes derifrån, och det ideella antog det förras natur i motsatts emot det sinnliga. Men begrepen uttrycka ej det eviga och öfversinnliga; det liksom förflyger för tanken under förståndets analys, ty i den sednare förekommer blott det oändliga i hvarandra uphäfvande motsattser, då ideerna innehålla deras ovilkorliga enhet. Den tid kommer således, då myther och symboler förlora sin betydelse, och den rå Religionen, hvarigenom de dock endast hänfördes til det ideella, försvinner genom en antingen i sig sjelf ensidig eller ensidigt förstådd metaphysik, och det enda som deraf återstår är en blott superstition, hvilken ej är annat,

Digitized by Google

än en emellan fräckhet och en krypande fruktan vacklande otro på det gudomliga. Det vigtigaste af skön konst var då försvunnet. Likafullt förblef interesset derför, dels af fördom och vördnad för ålderdomen och för lemningarna af gamla inrättningar, hvilka dock äfven förlorat det mesta af sin betydelse och sit sammanhang, dels för dess samband med det vetenskapliga och historiska och med sjelfva den antagna uppfostran, och dels såsom et anständigt och angenämt lekverk och en yppighetsartikel. Men var det ideella förloradt, så återstod ej annat, än den techniska, ifrån äldre verk abstraherade formen för skön konst. Critiken med alla dess delar tillika med den mechaniska färdigheten utgjorde då sjelfva konsten; — dock ej den manliga critiken, som är en frukt af Philosophien och en deraf uplyst Historia, utan den minutiösa, som uppehåller sig vid t. ex. blott ordgranskning i Skaldekonsten, och i allmänhet vid det mindre väsendtliga och vid handgrepet. Filningen och poleringen, och det tålamod, som dervid fordras, intog då snillets plats; och en viss glatthet, det slickade maneret, och den micrologiska skönheten i detaljerna och formerna, hvilken utgör hvad som kallas elegans, blef den högsta graden af skönhet. Djerfhet och frihet

Digitized by Google

i tankarna, och dock öfverläggning och förstånd, den inre enheten, som utgör det väsendtliga och stora i composition och stil, i allt som hör til formen, och enthousiasmen, en följd af det öfversinnligas föreställning i det sinnliga, försvunno. — Sådan var redan den moderna ålderdomen, som man kunde kalla den, hos Alexandrinerna och Romarena. Den äkta ålderdomen slöts redan i poesien långt före Alexander Magnus. I de bildande konsterna, som innehålla mera af det blott techniska, af gifna proportioner, en viss method at arbeta o. s. v., hvilkas närmaste föremål är mera det redan i de enskillda naturobjecterna ofullkomligt uttryckta ideella, hvilka så mycket gynnades af yppigheten, och der ändteligen bruket af symboler var dem liksom medfödt, och allt grundade sig mera på tradition och det redan gifna, i dem kunde den synas längre bibehålla sig.

Traditionen om hvad som utgör konstens förträfflighet ligger, med dess nödvändighet och den deraf följande imitationen af de Gamla, i sjelfva begrepet om moderniteten i de vackra konsterna; likasom det äfven dermed förenade falska begrepet om correction, hvilken blott sträcker sig til detaljerna och den yttre oväsendtliga och beroende formen, men ej til den

Digitized by Google

inre lefvande organisationen af et konstverk, hvarigenom allt det öfriga gifver sig sjelft. Ty at utplåna, ändra, förbättra, låta hvila och åter ändra, at borrtslipa allt det egna och fria, och at härma de Gamlas maner i det lilla, at til och med snatta ifrån dem, som heter at nära sig af de Gamlas anda — och i sanning behöfva de magra gestalterna någon näring, — är väl hemligheten hos de konstnärer ibland de moderna, som man velat erkänna för classiska. Romarenas och den äldre modernitetens exempel har helgat denna tradition, har sjelf blifvit en tradition, och ve den, som midt ibland de rättrogna försyndar sig på denna helgedom!

Af denna tradition och imitation upkommer det conventionella i konsterna, hvari sluteligen äfven modet blandar sig. Det har ock derföre i sednare tider kommit ifrån samma håll, som andra moder. Modet har i det nyare Europa blifvit en af de regerande hufvudmagterna, hvars öfvervälde öfver de gamla nationerna i allmänhet var så mildt, at det knapt märktes. — Och hvad kunde annat hända? Konsterna upphörde at vara något vidare än et föremål för yppigheten, en slags decoration, och för öfrigt et lekverk, et tidsfördrif. Dessa saker lyda under modet; man viser sin pragt och sin välleſnad, man för-

Digitized by Google

drifver sin tid meräudels i sällskap. Men der måste man rätta sig efter andra, och det största yttre bevis at man gör det, är at man i allt antager dess uniform eller modet. Der upkommer då af sig sjelf den goda tonen, hvilken beviser, at man hör til et sällskap, som ej har annat göra, än vara i sällskap, hvars medlemmar ej arbeta, utan höra til de befallande och njutande, til et förnämt eller godt sällskap. De vanor, som upkomma af det beständiga umgänget för blotta umgängets skull, och af den jämna upmärksamheten på de små behof och önskningar man söker gissa hos andra, emedan de verkliga förutsättas redan vara förekomna af de lydande, den sirlighet och ceremoni i vissa former, det manierade och sökta i upförande och uttryck, som gör vigtigheter af småsaker, föda sluteligen den falska och onaturliga anständigheten. All energi, allt okonstladt utbrott af ädelhet och caracter, af inre styrka, äfven af de sinnesrörelser man i sig sjelfva borde gilla, af ifver för rättvisa och menskligheten interessen, sätter i förundran och får sin plats ibland det oanständiga och obelefvade, emedan det visar til det mindsta en sällsam ensidighet, en rå naturlighet, som kunde störa eller alldeles uphäfva detta umgänge och distrahera det på vigtiga föremål. Denna anständighet

Digitized by Google

må med rätta heta slipning, då den fullkomligen afslipar prägeln af menniskan. Det företräde den goda tonen ger, nedsänker den snart til de talrikare classerna; den gör en ny, conventionell och helt anständig natur, som utesluter den egentliga och ursprungliga, hvilken kan vara god nog för mindre civiliserade fibrer. Inför man allt detta i konsterna, och lägger man dertil modernitetens nätthet och elegans i formerna, och ändteligen betraktar man det som en ny förädlad natur hos kännare och sjelfva konstnärerna, så har man den ledande och skapande och tillika dömmande förmågan i den nyare konsten, d. ä. Smaken; — ty utan den gifves intet mästerstycke, blott det sällsamma, det ohyggliga och barbariska, men väl medgifver man, at mästerstycken stundom kunna åstadkommas med bara smak.

Den nu så väsendtliga skillnaden emellan snille och smak visste man ej stort af hos de Gamla; de hade ej ens namn för den sednare. Mindst kände de den såsom en producerande förmåga. Märkvärdigt nog är ock, at bägge bröderna ej hafva särdeles familje-tycke. Den äldre är en hjelte, med en hjeltes utseende och värdighet, med dess oaffecterade höghet och anständighet; den sednare, liten och svag, är snarare en grann

Digitized by Google

ceremonimästare. Helt korrt, de gamle konstnärerne ägde så godt som ingen smak i den nyare bemärkelsen; snillet måste hos dem göra bägges förrättningar, och gjorde dem derföre på annat sätt. När vi abstrahere våra reglor för våra tragedier och henriader ur SOPHOKLES och HOMEROS, så göre vi utan tvifvel oss eller de sednare mycken ära; men våra reglor finnas ej der. Om ålderdomens eller andra dylika konststycken nu gåfves oss, utan at hafva ålderdomens respect med sig, så skulle vår sunda och goda smak grundeligen fördömma dem.

Dessa följder af förlusten och omöjligheten af en mythologi äro dock egenteligen blott negativa. De uttrycka i grunden endast frånvaron af det, åtmindstone för högre skön konst, väsendtliga, af det öfversinnliga; hvarefter formen blott blir öfrig, der man söker alla uptänkliga eleganta fasoner. Men deraf följer ock oundvikligen, at de slutteligen äfven måste förställa den blott verkliga natur, hvars bilder konsten företager sig at gifva oss: den måste ju der ock visa sig i en viss tilfällig form, såsom en helt anständig och conventionellt sirlig natur; den naturliga naturen blir just genom sin naturlighet ful och oanständig. Vi måste nöja oss med en viss technisk form såsom det högsta, länt, som vi

Digitized by Google

föregifve, af de Gamla. Men om så förhölle sig, om den först varit deras, hvad är den nu för oss? — en främmande länt klädning, som först måste ändras och uplagas efter vårt mod, hvartil vi sedan flicke hvad vi kunne af vårt brokiga tyg, och som ändå tränger och vanställer!

Med en sådan stympad natur, med et sådant tvång af en oformlig form, huru vore någon stor skön composition möjlig? Genom de der endast tillåtna högst prosaiska och för öfrigt falska och i sig sjelfva osammanhängande hvardagsförhållanden? eller genom dessa conventionella reglor? — Visserligen gifvas de, som ej tåla se trän annars än klippta i svampform i rätliniga och rätvinkliga alleer, och derföre klippas och planteras de så hos dem. — På egentlig composition i moderniteten är knapt at tänka; et slags aggregater kunna väl ännu vara möjliga, der det skön endast består i delarnas politur och formernas elegans, och der man ej heller skulle ha tid öfrig för det hela, om et helt gäfves. Den moderna composition är som en artigt uppställd China- eller Sevres-service. En skön composition måste sjelf vara et slags lefvande outgrundligt helt, hvars inre sammanfogning och alla beståndsdelar, med deras möjliga betydelser och förhållanden, lika så litet kun-

Digitized by Google

na fullt begripas och uttömmas, som de af en organisk naturproduct. Det är då först den bär stämpeln af snillet; och smaken må sedan, med sin cirkel och tummstock i handen och sit microscop, taga noga mått på alla dess delar och anatomisera dem efter behag; den sammansätter dock aldrig något sammanhängande derefter.

Denna så kallade goda smak, — för at i et ord innefatta allt det hittils härledda, som utmärker de nyares konst, sådan som den tyckes ändteligen hafva stadgat sig hos konstnäres och allmänhet, med få undantag, — denna smak var det, som gjorde Ludvig XIV:s tidehvarf så lysande. Det har blifvit räknadt för en af de fyra gyllene tiderna för konsterna, der de påstås hafva nått sin höjd. Men denna tideräkning är i flera afseenden blott smickrets. Emedlertid har detta Ludvigs tidehvarf haft et så stort inflytande på all sednare konst, at det verkeligen kan anses i den hafva gjort en hufvudepok. Man må dock ej skylla dess beskaffenhet så mycket på honom. Först var det ej han, som formerade de stora eller märkvärdiga män och konstnärer, som inträffade under honom; de kommo redan mästare, så mycket som de kunde blifva det, til honom, och vid slutet af hans regering funnos mera inge: hvarföre hade han ej med dessa mästares tillhjelp

formerat nya? Efter oroliga och bullersamma tider, sedan partierna och den missledda politiska verksamheten upkört, vända sig talangerna och den allmänna upmärksamheten af sig sjelfva åt konsterna; de liksom uttömma der sin återstående energi. För det andra följer en regent, i dessa fall, såsom nästan alltid, då han ej eljest handlar af bestämd föresatts, oförmärkt sin nations smak och böjelse, och antager äfven ovetande dess meningar och tänkesätt. Dessutom verkar han ju på sina undersåtare hvart ögnablick, och hans verksamhet måste således bestämmas af nationens beskaffenhet; der är således återverkan. Med et ord, det var Franska nationen som formerade sig sjelf, eller, rättare, formerades af sådana omständigheter, som ligga utom den styrandes magt. Det var hos den, hvilken, såsom den mindst reflecterande af alla nationer, mest blindt följer den yttre impuls den får af omständigheterna, som medeltidens frön bäst grodde och tidigast och kanske naturligast utvecklade sig. Den har derföre så länge varit de öfriga nationernas föregångare och mönster. Fransoserne stadgade läran om de Gamlas imitation; det är genom dem den sedan gått til de öfriga Europeerna. Det är genom de Franska konstnärernas och i synnerhet poeternas me-

Digitized by Google

dium vi lärt at både se och dömma och imitera de Gamla. Det är egenteligen de förra, och ej de sednare, vi följt. Och då den blotta yttre tilfälliga formen varit deras förnämsta och nästan enda ögnamärke i konsterna, skulle, såsom då måste hända, och som til en stor del inträffat, all skönhet snart blifvit förvandlad til blotta förtjensten af öfvervunnen svårighet; så framt ej andra nationer börjat visa et slags sjelfständighet och, utan at nöja sig med en sådan tomhet, sökt någonting mera väsendtligt, och ändteligen hunnit misstänka, at blott denna form vore i konsterna et intet.

I sjelfva verket är det så; den tilfälliga formen fordrar åtmindstone en materie, som fyller den, och som sjelf äger någon halt, då formen ensam ej äger stort mera än et inbilladt värde. Förlusten af den gamla mythologien och den enkla naturen måste ersättas med något. Hvad vore då det?

Digitized by Google

Rättelser:

Sid. 54 *rad* 7 *står:* svara, *läs:* svarade
— 237 — 4 — . *bör vara:* ?

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returne
the Library on or before the last
stamped below.
A fine of five cents a day is incu
by retaining it beyond the spec
time.
Please return promptly.

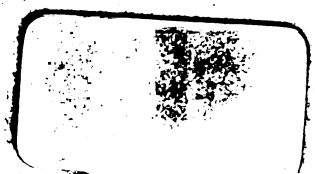

Digitized by Google

Phil 4575.10
Samlade skrifter.
Widener Library
005745300
3 2044 084 624 733

Digitized by Google